OB356

DES GRAVEN STROOM

P 207

DOOR

E. M. MEIJERS

MEDEDEELINGEN DER KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN, AFD. LETTERKUNDE

NIEUWE REEKS, DEEL 3, Nº. 4

UITGAVE VAN DE N.V. NOORD-HOLLANDSCHE UITGEVERS MAATSCHAPPIJ, AMSTERDAM 1940

INHOUD

1. N. van Wijk, Quantiteit en Intonatie . . Blz. 1— 46
2. J. Lindeboom, Oorsprong en geschiedenis van den naam Protestant . . . . . 47— 77
3. A. Roes, A drinking horn of The Viking Period . . . . . 79—101
4. E. M. Meijers, Des graven stroom . . . 103—205
5. R. van der Meulen, Over het woord sabel 207—250
6 A. G. Roos, Comitia tributa - Concilium plebis leges - Plebiscita . . . . . 251—294
7. C. G. N. de Vooys, Oorsprong, eigenaardigheden en verbreiding van Nederlands „slang" 295—338
8. W. B. Kristensen, Antieke wetenschap . . 339—358
9. W. J. M. van Eysinga, Huig de Groot als Nederlandsch gezant . . . . . 359—378
10. L. J. van Apeldoorn, Het Romeinsche recht in Friesland . . . . . 379—436
11. J. Wils, De oorsprong van het verbale *r*-passief in de Indogermaansche talen . . . 437—488
12. C. de Boer, Montaigne als „Apologeet" van Raymond Sebond: een moreel probleem . 489—514

DES GRAVEN STROOM

DOOR E. M. MEYERS

I

Het woord, stroom, wordt in de middeleeuwen in vele en zeer uiteenloopende beteekenissen gebruikt. Als rechtsterm echter duidt het aan de territoriale wateren: de groote rivieren met haar mondingen en de binnenzeeën.

Het woord was noch in het Latijn, noch in het Fransch goed vertaalbaar. De Latijnsche akten spreken dan ook van fluctus — of gurges — quod vulgariter dicitur stroom [1]), de Fransche akten van l'estrom of l'estrun [2]).

In het Duitsche Rijk kwam het hoogheidsrecht over den stroom in beginsel toe aan den koning of keizer. Voor overdracht van dit recht op een leenman van het Rijk was een bijzonder privilegie noodig [3]). Welk gezag ook een onmiddel-

---

[1]) Zie o.a. de akte van 8 November 1400, waarin de Heer van Vianen erkent, dat aan den bisschop van Utrecht behoort: alta iurisdictio de Ameyda cum toto gurgite fluminis de Lecca ibidem, vulgariter mitten alingen stroom van der Lecke (van Mieris, *Charterboek,* III, bl. 727).

En in het privilegie van de Hanze, haar gegeven door den graaf van Vlaanderen op 12 Mei 1392 wordt in art. 1 gesproken van: infra dictam nostram patriam Flandriae seu fluctus nostros marinos eiusdem vulgariter nuncupatos stroom (*Hansisches Urkundenbuch,* V, n. 9).

[2]) Zie hierna bl. 112, bl. 119 n. 49, bl. 136, 146, 147, 148 n. 130, bl. 155 n. 152, Bijlage n. IV *a.* en *d.*

[3]) Vergelijk Schröder-v.Künssberg, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte,* 7e ed., bl. 428 en 581.

lijke leenman van den koning over het aan het water grenzende land uitoefende, de stroom behoorde hem niet toe. In de uitspraak van Frederik Barbarossa, waarbij deze den graaf van Holland gelast den bij Zwammerdam in den Rijn gelegden dam door te steken, wordt de Rijnstroom genoemd: libera et regia strata [4]).

Als uitvloeisel van dit beginsel wordt van den graaf van Nassau en van vele andere Rijksgrooten in wijsdommen getuigd, dat hun gezag zich over de aan hun gebied grenzende Rijn, Main of Maas niet verder uitstrekte dan zij, op een hengst in het water gereden, met een lans konden reiken, ook wel niet verder dan zij met een bijl of hamer konden werpen of met een pijl konden schieten [5]).

Het is een oude Germaanschrechtelijke gedachte, die reeds in de Lex Baiuvariorum tot uitdrukking komt, dat, bij gebreke van een omheining of afpaling, het gezag van een eigenaar zich uitstrekt tot zoover als hij met eigen kracht van de grenzen van zijn huis zich kan doen gelden [6]).

Wat van het hoogheidsrecht op den stroom gezegd is, geldt eveneens voor het meest belangrijke bestanddeel van dit recht: het recht van tolheffing op den stroom. Talrijk zijn de Keizerlijke uitspraken, waarbij een tolheffing als onrechtmatig verklaard is, omdat zij niet steunde op een keizerlijk privilegie.

Zoo verbiedt in 1220 het Rijks Hofgerecht te Frankfort aan den graaf van Gelre om zelfs met 's Konings bewilliging te Arnhem en Lobith tol te heffen, daar geen recht van tolheffing door den Koning ten nadeele van een ander kan verleend wor-

---

[4]) *Het oudste cartularium van het Sticht Utrecht,* bl. 148; van den Bergh, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland,* I, 1, n. 145.

[5]) Zie de vele voorbeelden bij Grimm, *Deutsche Rechtsalterthümer,* I, 4e druk, bl. 78 en vlg.

[6]) XII. 10. Si autem curte adhuc cinctus non fuerit, ille qui defendere voluerit, iactet securem saicam valentem contra meridiem, orientem atque occidentem, ad septemtrone, ut umbra pertingit; amplius non ponat sepem, nisi determinata fuerit contentio.

den [7]). En nog in 1332 laat graaf Willem III zich het recht om te Woudrichem en bij Kuilenburg tol te heffen bij keizerlijk privilegie verleenen [8]). Zelfs heeft keizer Wenceslaus in 1379 een poging gedaan om alle Rijntollen, die geen Rijkstollen waren, op te heffen [9]). De poging leidde tot niets; de Rijn bleef

---

[7]) Sloet, *Oorkondenboek,* no. 461 en 470. Gewoonlijk doet men het voorkomen, alsof in deze uitspraken alleen verboden werd om tol te heffen ten nadeele van verkregen rechten van tolvrijheid van den bisschop van Utrecht en diens mannen van Deventer en Salland. Aldus meent men deze uitspraken in overeenstemming te brengen met de privilegies van 1222, 1223 en 1224 (Sloet, nos. 465 en 474), waarbij juist door den Keizer, resp. den Roomsch Koning werd toegestaan, dat de tol van Arnhem naar Lobith verplaatst werd. Echter in de uitspraak van het Hofgerecht wordt den graaf algemeen verboden „ne vel theloneo apud Arnhem, vel Oesterbeke, sive Lobede, vel in quocunque loco super Renum, vel moneta aliqua de caetero se intromittat" (n. 461). En in de latere uitspraak van 4 Januari 1223 wordt de vorige weergegeven als: „penitus prohibuimus, quod nullum teloneum apud Arnhem, vel Oesterbeke, seu Lobede, vel in quocunque loco super Rhenum deinceps acciperet vel haberet". In deze tweede uitspraak waren weliswaar de mannen van Deventer en Salland de klagers, maar dit ontneemt niets aan de algemeenheid der eerste uitspraak, die bovendien even algemeen de bevoegdheid van muntslag — op een lijn staand met het tolrecht — aan den graaf ontzegde.

De tegenstelling met de andere uitspraken — welke overigens niet twee, maar drie in getal zijn: April 1222 in Aquino, Maart 1223 te Ferentino en Mei 1224 te Frankfort, zie Ficker-Böhmer, *Regesta,* nos. 1384, 1462 en 3921 — is aldus te verklaren, dat de Rijksgrooten in 1220 den Keizer het recht ontzegd hebben om alleen zonder hun toestemming aan een leenman een Rijkstol of het recht van muntslag te verleenen. Vandaar dat de twee laatste uitspraken, die van Maart 1223 en Mei 1224 zoogenaamde Willensbriefe zijn; zie Ficker, *t. a. p.* In den eersten brief geven de in Italië aanwezige Rijksgrooten, in den tweede de in Duitschland aanwezige hun toestemming. Overigens is hier een strijd tusschen den bisschop van Utrecht en den aartsbisschop van Keulen merkbaar.

[8]) Van Mieris, II, bl. 526.

[9]) Van Mieris, III, bl. 349.

de rivier met de meer dan 60 tollen, een toestand, die door een schrijver der 13e eeuw als furiosa insania gekarakteriseerd is [10]).

II

Het is teekenend voor het geringe gezag, dat de Roomsche Koning in de lage landen had, dat aldaar van het Rijksstroomrecht, gelijk het hier geschetst is, zoo goed als niets is overgebleven.

De mondingen der groote rivieren werden beschouwd als een deel van het territoir van het aangrenzende graafschap of hertogdom, zonder dat van eenige uitdrukkelijke opdracht blijkt. Zoo kennen wij een Hollandschen stroom, een Zeeuwschen stroom, een Vlaamschen stroom, een Brabantschen stroom, ja zelfs een Utrechtschen stroom.

Bij deze verschillende stroomgebieden heeft alleen de hertog van Brabant in het begin der 14e eeuw een poging gewaagd om zijn gezag van een keizerlijke verleening af te leiden: quia aqua nostra est ..... nam dictam aquam tenemus a domino nostro Romanorum rege in feodo [11]). Een charter daarvoor tot bewijs overleggen kon echter ook hij niet [12]).

Wat de landsheeren zich zelf toeëigenden, ontzegden zij aan hun leenmannen. De graven en hertogen namen op het eind der middeleeuwen ten aanzien van het stroomgebied geheel de plaats in, die oorspronkelijk aan den Roomschen koning toekwam. De graaf van Holland verzet zich er tegen, dat de burggraaf van Voorne een nieuw bakengeld bij Brielle invoert; slechts na zijnerzijds verleend privilegie mag dit recht geheven

---

[10]) Sommerlad, *Die Rheinzölle im Mittelalter,* bl. 55.

[11]) Akte van 2 April 1305 (en niet van 12 of 13 Maart 1304), uitgegeven o.a. door Kluit, *Historia critica comitatus Hollandiae et Zeelandiae,* II, 1020.

[12]) Men vergelijke hierna, bl. 118 en vlg.

worden [13]). Evenzoo verbiedt graaf Willem III, dat op de Honte zonder zijn toestemming geleidegeld geëischt wordt [14]). Beleeningen door den graaf of den hertog omvatten geen hoogheidsrechten op zijn stroom, zoo die niet uitdrukkelijk genoemd zijn. Dientengevolge oefent de landsheer zoo veel mogelijk zelf het recht van tolheffing, dat van zeevond en dat op de platen en schorren uit; slechts geldgebrek noopt hem er later toe zoodanige rechten te verkoopen of te verpanden. Veerrechten en vischrechten daarentegen komen van oude tijden af veel meer als leengevolg voor dan de hierboven genoemde hoogheidsrechten op den stroom. Het is ook de landsheer, die de justitie op den stroom uitoefent en maatregelen treft, opdat het gebruik van den stroom niet door hindernissen belemmerd wordt. Wanneer de scheepvaart te veel last heeft van de staken — stalen genoemd — die de visschers op 's graven stroom in Holland plaatsen, geeft de graaf den steden Rotterdam, Dordrecht en Schiedam de bevoegdheid deze stalen overal eigenmachtig te verwijderen, omdat „wij schuldich sijn onse stroem te openen ende te vrijen" [15]).

---

[13]) Zie het verbod bij akte van 15 Augustus 1320, van Mieris, II, bl. 238; het verlof bij akte van 8 September 1358, van Mieris, III, bl. 53.

[14]) Akte van 1338, uitgegeven door Marshall in de *Bibliothèque des antiquités belgiques,* I, 1833, bl. 41. Nog steeds blijken de Nederlandsche auteurs deze meest volledige verzameling van akten betreffende de tolheffing op de Westerschelde niet te kennen.

[15]) Zie de privilegies van 12 Maart 1341, 18 December 1356, 13 Juni 1395 en 8 September 1395 bij van Mieris, II, bl. 646, III, bl. 14, III, bl. 630 en III, bl. 633. Men vindt het privilegie van 1356 besproken en toegelicht bij Ph. van Leiden, *De cura reipublicae et sorte principantis,* cas. LXXVI. 20: Lex praesens facit ad decisionem dubii, quod Dordracenses tempore meo prosequebantur: numquid obstacula posita in rivis et fluminibus publicis ad capiendum pisciculos de iure sunt toleranda vel diruenda, quae Teutonice dicuntur *stale?* Et est hic expressum, quod sic.

III

Was aldus het hoogheidsrecht van den landsheer op den binnen zijn gebied gelegen stroom wel gevestigd, zoo ontstonden echter de grootste moeilijkheden wanneer een stroom tusschen twee gebieden in lag. Daar ieders recht op toeëigening berustte of zich in een grijze oudheid verloor, waaromtrent bij gebreke van documenten niets met zekerheid te zeggen viel, moesten rechtsgeschillen ontstaan, die onoplosbaar waren. De oplossing, die men bij kleinere rivieren en vaarten dikwijls voorstond, een deeling ter halve diepte toe, was bij den stroom, met zijn steeds wisselende bedding, zijn vaargeul nu eens aan deze, dan weer aan gene zijde, ondoenlijk. Hoe ook in een uitgestrekte wateroppervlakte, waar eb en vloed duidelijk merkbaar is, vast te stellen of een schip zich links of rechts van een denkbeeldige lijn als een grensscheiding in het water bevond. Bij een paalscheiding op het land kon men vaste punten nemen, men kon de herinnering aan deze punten verlevendigen, door op Beiersche wijze de kinderen daarbij aan de ooren te trekken, of, gelijk bij een paalscheiding tusschen Holland en Brabant in de 14e eeuw geschiedde, een diepen put te graven en daarin een knecht te werpen; en elders: door op een heuvel, waarover de grens liep, een koe met stroo gevuld te braden en het vleesch onder de aanwezigen te verdeelen[16]). Bij het trek-

[16]) Van Mieris, III, bl. 403: Voert tughenden dese persoenen voers. dat sij sagen op ten tijt, doe dese palinghe gheschiede, dat een put ghegraven was op Zwaelwestert, daer een knecht in geworpen wart, die geheeten was Arnd Matten, alse tote eene ghedenckenisse (2 Nov. 1383).

Van Mieris, III, bl. 490: Oec zoe seyde som lude uten ambocht voors. bij den eede, die sij gedaen hadde, dat sij horen ouders hebben hooren seggen, doe die paelscheydinge tusschen Hollandt ende Brabandt gedaen was, dat up ten Koebergh een bonte koe gevollet met hoye gebraden wert, ende doe sij gebraden was, doe wert sij gedeylt ende gegeven alle dengenen, die daer waren, in gedenckenisse der paelscheydinge (14 Juli 1388).

ken van een lijn door een rivier is dit niet mogelijk. Vandaar dat een land, hetwelk souvereiniteitsdaden op den stroom verricht, al spoedig den ganschen stroom voor zich opeischt, hetgeen tot protesten van het tegenoverliggend land aanleiding geeft. Vele dezer conflicten loopen de gansche middeleeuwen door en hebben zich in de nieuwere geschiedenis voortgezet. Omtrent het souverein gezag op de Zuiderzee is in de Middeleeuwen getwist, men doet het nog in de 17e eeuw [17]). Gelderland eischte de gansche Maas voor zich op, Holland en Brabant protesteerden. Nog op het eind der 18e eeuw zijn dienaangaande uitvoerige memories gewisseld [18]).

Het meest bekend zijn ongetwijfeld de geschillen, waartoe de Schelde en de Honte hebben aanleiding gegeven. Hier geven de documenten betrekkelijk veel licht. Vandaar dat ik eenigszins langer bij het hoogheidsrecht op deze rivieren zal stilstaan.

IV

Van het eiland Tholen tot de zee stroomde de Schelde geheel door Zeeuwsch gebied en was dus Zeeuwsche stroom.

Hoogerop tot aan de Honte toe was de Schelde grensstroom tusschen Brabant en Zeeland. Dit deel van de Schelde behoorde tot Brabant.

In 1369 getuigen vele personen uit de aan de Oosterschelde gelegen plaatsen Zantvliet, Berendrecht, Oordam, Lillo, Hil-

---

[17]) Zie hierna, bl. 159 en 160.

[18]) Zie dienaangaande de resolutie van het Hof van Gelderland van 18 Mei 1670, de Landdagsrecessen van 4 Augustus 1714, 3 Mei 1715 en 29 October 1716, aangehaald door Schrassert, *Codex Gelro-Zutphanicus,* sub voce: Nederhemert; en in het *Geldersch Placaetboeck,* III, col. 304—307; verder de stukken omtrent het veer van Poederoyen op Andel, vermeld bij Holleman, *Heerlijke veren in Holland,* bl. 122 en vlg.

dernisse, Woensdrecht, Ossendrecht en Berghen, dat van Hontemuden tot aan Vosvliethille de stroom Brabantsch was [19]).

Hontemuden is een plaatsnaam, ons sinds 1148 bekend, toen Jordanus van Beveren de piscatio aldaar schonk aan de abdij St. Michiels te Antwerpen [20]). Hontemuden, ook genoemd Honteorde, lag, gelijk het in de 14e eeuwsche stukken heet, par deseure Saeftingen, daar waar Honte en Schelde zich splitsten [21]). Na 1367 wordt het niet meer genoemd. Het schijnt in den storm van 1404 verdronken [22]). Sindsdien geven de

---

[19]) Zie hierna in de Bijlagen, n. I. Sommige getuigen verklaren nog, dat de Brabantsche stroom zich van Vosvliethille voortzette in de richting van Scharpenisse de Striene op tot Hamme (= Strijenham) en Valkenburg. Hiermede werd de stroom aangegeven, die langs den westelijken oever van het eiland Schakerloo tot aan de Schelde liep.

[20]) Zie *Oorkondenboek der Witheerenabdij van St. Michiels te Antwerpen,* 1909, I, n. 7, p. 15 en n. 9, p. 19. Verder akten van 1155 (*t. a. p.,* n. 15), 1157 (n. 16), 1161 (n. 18), 1165 (n. 19) en 1179 (n. 26).

[21]) Zie de akte van 1332 in het Gentsche Stroomboek, fol. 22 v.: Je calengai toute la riviere de l'Escault aussi avant qu'elle peult vloeien et ebben entre Hontemuden par deseure Chastingues et Ekervliet gisant entre Repelmonde et Malines. In het Latijn: fluendo et refluendo a loco qui dicitur Ontemude sito desuper tSaeftinghen usque ad locum qui vocatur Ekervliet situm inter Maihliniam et Rupelmonde (akte van Hermes van Winghene, *t. a. p.*, fol. 101 v.—103 v.).

Hontemuden is verder genoemd in de getuigenverklaringen van 1315, *Versl. en Med. Kon. Vlaamsche Academie,* 1931, bl. 923, memorie van 1331 en 1332, bl. 942, 953; Honteorde in de getuigenverklaringen en memories van 1315, bl. 929, van 1331 en 1332, bl. 941, 944, 946, 952, 953, 955, 958 en 959. In de memorie van 1331 wordt gesproken van: van Hontehorde of Hontemude tote den Hellegate (bl. 942).

[22]) Comme par le tempeste si horrible et oultrageuse et les excessives inundacions des eaues de la mer qui coururent ou mois de Novembre derrenierement passé dont nostre pais de Flandres a esté en pluseurs lieux et places seans et qui s'extendent au long et près de la mer grandement adommaigié certaine partie de nostre

akten als grens van het Brabantsch stroomgebied aan het tegenover Hontemuden op Brabantsch gebied gelegen punt Stockachte [23]), hetwelk in de latere stormvloeden van de 15e eeuw eveneens verdwenen is. Slechts de naam Stockachterplaet op de kaart van Zeeland van 1500 herinnert aan dit vroegere Stockachte.

Vosvliethille of Vosvlietmuden lag aan den vaarweg van Holland naar Brabant, daar waar de Vosvliet en de Mare of Maerlo samenkwamen. Het was de noordwestelijkste punt van het eiland en ambacht Schakerloo, waarop de stad Tholen lag [24]). Schakerloo met Tholen behoorde nog in het begin der 13e eeuw aan den hertog van Brabant [25]). De naam Vosvliethille is na de indijking van dit gebied in 1410 verdwenen en

---

terre de Chaeftinghes (schrijven van Jan van Bourgondië, van 25 Februari 1405, *Cronica et Cartularium monasterii de Dunis,* no. 671, bl. 763).

[23]) Zie de getuigenis van inwoners van Oordamme, hierna in de Bijlagen gepubliceerd, bl. 171. Zie reeds in de Vlaamsche getuigenis van 1332: Hijsman van Santvliete ende Diederic, sijn broeder, adden een ghelede ligghende tusschen Onthoerde ende Santvliete ende dat ghelede ontfinghen si te Stockachte *(Verslagen en Mededeelingen Kon. Vlaamsche Academie,* 1931, bl. 952).

[24]) In de akte van 1248 (Kleyn, *Geschiedenis van het land en de heeren van Breda,* bl. 105; v. d. Bergh, I, n. 455) wordt als de begrenzing van het ambacht Schakerloo opgegeven: de Vosvliet, de Mare, de Gaweche, de Heenetrecht, de Schelde, de Striene en de Middeldijk van Poortvliet. In de getuigenverklaringen van 1369 (Bijlagen, n. I) worden de vier eerstgenoemden nog in dezelfde volgorde genoemd om het uiterste deel van den Brabantschen stroom aan te geven.

[25]) Zie bij Marshall, *t.a.p.,* bl. 33, de akte van Godfried van Breda van 1212, waarin deze verklaart Schakerloo van den hertog van Brabant in leen ontvangen te hebben, nadat deze zijn vroegere leenmannen aldaar vervallen verklaard had; zie ook de huwelijksgift door den hertog van Brabant in 1221 aan zijn schoonzoon Willem I van Holland gegeven, omvattend de helft van Schakerloo, van den Bergh, I, n. 267, Willems, *Brabantsche Yeesten, Codex diplomaticus,* I, bl. 621.

door Vossemeer vervangen. In een schrijven van 26 Juli 1429 wordt de vrijheid van de Antwerpsche jaarmarkt te water aangegeven als: so gaet de und strect tot Stocachte, daer de Honte und de Scheld scheiden, und van daer vort de Scheld up al voerbij Berghen to Vosvlietshille to, dat men nu het Vosmore [26]).

Na de indijking van dit watergebied en het teloorgaan van het eiland Tholen of Schakerloo voor Brabant, verschijnt het Zuidoostelijke punt van dit eiland, Foxorde, als de limiet van het Brabantsch stroomgebied. Als zoodanig staat het op de oudste kaart van Zeeland, die reeds in 1833 door Willems en 100 jaar later nogmaals in photographische reproductie door Denucé uitgegeven is [27]). Ten onrechte is daar echter geschreven: Vosvliethille geheeten Foxorde. Tusschen beide namen bestaat geen verder verband dan dat het de oude en de nieuwe begrenzing van het Brabantsch stroomgebied was.

Evenals in 1367 wordt honderd jaar later door vele personen in een enquête van 1467 getuigd, que le strom et la rivière de Brabant s'extent oultres Berghes jusqu'à Foxoirt [28]). Daar-

[26]) *Die Recesse der Hansetage* 1256—1430, VIII, bl. 426.

[27]) J. F. Willems, *Mengelingen van Vaderlandschen inhoud,* blz. 491 en vlg.; J. Denucé, *De loop van de Schelde van de zee tot Rupelmonde in de XVe eeuw,* Antwerpen 1926.

Denucé en Willems namen ten onrechte aan, dat deze kaart voor de procedures van de Honte gemaakt is. Gelijk op den achterkant is aangegeven, is zij gemaakt in de procedure van den procureur-generaal tegen de stad met den heer van Bergen-op-Zoom. Het is de procedure, waarop het 3e advies van Everardus betrekking heeft; enkele opmerkingen omtrent deze procedure zijn te vinden bij Slootmans in *St. Geertruidtsbronne,* 1933, bl. 110. Het is bovendien zeer waarschijnlijk, dat deze kaart is nageteekend naar een andere, die voor een procedure uit de jaren 1467 tot 1469 krachtens gerechtelijke plaatsopneming geteekend is. Reeds Willems, *Mengelingen,* bl. 495 heeft hierop gewezen. Zoo staat de Halstersche vliet nog op de kaart, alleen is er bij geschreven: nu toegedijkt, deze bedijking is reeds in 1471 geschied. Hetzelfde geldt voor de Zweeke, die in 1474 afgedamd is.

[28]) Zie W. S. Unger, *De tol van Iersekeroord, Rijks Geschied-*

mede was in overeenstemming, dat het vischrecht in de Schelde tegenover Zuid-Beveland namens den hertog van Brabant verpacht werd. Ook beantwoordt aan dezen rechtstoestand, dat de Zeeuwsche tol niet in een der Oostelijke dorpen van Zuid-Beveland, de Agger, Ouderdinge, of Hinkeloord, geheven werd, maar te Iersekeroord, schuin tegenover Tholen gelegen. Toch heeft de pachter van den tol te Iersekeroord meermalen beproefd tol te heffen van hen, die van Antwerpen naar Bergen-op-Zoom voeren [29]); deze tolheffing geschiedde niet op den stroom, maar in het tolkantoor te Bergen-op-Zoom, hetgeen de tolgaarder van Iersekeroord sinds dat Bergen-op-Zoom aan Karel den Stoute gekomen was, aldaar aanhield [30]). In over-

---

kundige Publicatiën, Kl. S. dl. 29, bl. 33, 34 en 40; de enquête is naar een afschrift van 1666 gepubliceerd en bevat een Fransche vertaling der getuigenverklaringen. De druk geeft l'estins in plaats van le strom of l'estrun, fout van den vertaler of van den afschrijver.

[29]) Privilegie van Hertog Albrecht van 19 November 1387: Voert consenterde mijn Heere van Hollant dat de poerters van Antwerpen met haren goede vrij souden varen tot Berghen ende keeren, alsoe zij tot hare van ouden tiden ghedaen hebben, ende dat men hen int tolenhuys tot Yersickeroerde ghenen tol afnemen noch eysschen en soude *(Antwerpsch Archievenblad,* dl. 25, bl. 169).

In de enquête van 1476 verklaren vele getuigen, dat les marchandises, qui ont payé tonlieu à Anvers, sont constrains par les fermiers de Zeeland, residents à Berghes, d'en payer si grand tonlieu, qu'ils ont payé au dit Anvers (Unger, *t. a. p.,* bl. 34 en vlg.). Voorzichtigheidshalve maakte de tolgaarder een uitzondering voor de Antwerpenaars.

[30]) Depuis que monseigneur, que Dieu absolve, parvient à sa seigneurie de Brabant et qu'alors estoit seigneur des dites deux seigneuries, les gardes du tonlieu de Ysikerhoirt ont mis certaine garde à Berges pour illecq cuiellir le droit du tonlieu de Ysikerhoirt seulement, et non à aultre cause, mais par convoitise et insolence pour ce ainsy, qu'aucuns seigneurs grans ont esté partionnairs au dit tonlieu de Ysikerhoirt, lesdits fermiers ont entreprins contre Dieu et raison, et abusivement prendre tonlieu au dit Berges de toutes marchandises, venans d'Anvers audit Berges, exepté de ceux d'Anvers, qui oncques jusques aujourdhuy n'ont payé quelque chose

eenstemming met deze aanspraak op tolheffing op de Schelde boven Iersekeroord geven de voorwaarden van verpachting van den tol van Iersekeroord van 1482 recht om tol te ontvangen tot zulcken plaetsen tusschen Scheyngen ende den Agger, hetzij binnender stede van Bergen upten Zoem off elders, als hem dat prouffijttelicxst ende oirboirlicxt duncken zal [31]).

Van ouds werd in naam van den Hertog van Brabant op de Schelde een geleide-tol geheven van Vosvliethille tot Bortbuere, de plaats waar de Rupel in de Schelde komt. In een acte van 1297 geeft hertog Jan van Brabant den inwoners van Steenbergen vrijdom van gheleidetol en bakengeld *„op onsen stroem* van Vosvliethille tot Bortbuers" [32]).

In het Antwerpsche Clementijnboeck staat nog een aanteekening uit de 14e eeuw. Deze geeft de verdeeling van het baken- en geleidegeld van Vosvliethille tot Bortbuersmuden over zes leenen, gehouden van den markgraaf van Antwerpen [33]). Het eerste leen strekte zich uit van Vosvliethille tot Eendrechtermuiden; het was het bakengeld. Daarna kwam het geleide van Bergen, dat zich tot Borgvliet uitstrekte; vervolgens het geleide tot Ossendrecht; dan dat tot Zandvliet; het vijfde ging tot Hairnisse en ten slotte het laatste van Hairnisse via den heerschapstol te Antwerpen tot Bortbuers toe.

Het bakengeld voor het eerste traject werd oorspronkelijk te Tholen geheven, welke stad aan deze tolheffing haar naam ontleent. Het wordt dan ook „het bakenghelde in Eendrecht" genoemd [34]). Tot in het begin der 13e eeuw behoorden het

---

au dits fermiers de Ysikerhoirt à cette cause, enquête van 1476, Unger, *t. a. p.*, bl. 39 en 40.

[31]) Unger, *t. a. p.*, bl. 43.

[32]) Zie de *Oude Rechten van Steenbergen, Oude Vaderlandsche Rechtsbronnen,* I, n. 20, bl. 19; een bevestiging van 1409, *t. a. p.*, bl. 56 en 59, en *Antwerpsch Archievenblad* XXV, bl. 348.

[33]) Dit stuk is reeds meermalen uitgegeven, o.a. door Marshall, *t. a. p.*, bl. 32.

[34]) Zie de akte van 25 Maart 1297 voor Steenbergen in *Oude Rechten van Steenbergen,* bl. 19.

eiland Schakerloo en de daarop gelegen stad Tholen aan den hertog van Brabant. Toen echter dit gebied nog in dezelfde eeuw aan Zeeland overging en toen vervolgens inpolderingen het eerste gedeelte van den Brabantschen stroom deden vervallen, werd het bakengeld tegelijk met $^3/_5$ van het volle geleidegeld voldaan te Betkensveer; de resteerende $^2/_5$ van het geleidegeld werden te Sloocxeters gevorderd [35]). Men herkent in dit bakengeld en het uit vijf deelen bestaande geleidegeld nog duidelijk de 6 oorspronkelijke leenen. Betkensveer was het veer van Polre op Noordland, d.w.z. een veer aan den Brabantschen kant recht tegenover de stad Tholen [36]). Sloocxeters was een gehucht op den uitersten Zuid-Oosthoek van Zuid-Beveland; als Flooxseters komt het op de kaart van 1500 voor [37]).

Dat de hertog van Brabant de Schelde van Vosvliethille tot Hontemuden als zijn stroom kon aanmerken, houdt ongetwijfeld verband met de omstandigheid, dat het Oostelijke deel van Zuid-Beveland in de 12e en 13e eeuw aan een Brabantsch leenman, den heer van Schoten of Breda, toebehoorde [38]).

---

[35]) Zie het privilegie van Amsterdam van 1 Juni 1396, *Handvesten van Amsterdam,* I, bl. 68, n. 5.

[36]) Men vindt dit veer vermeld bij Moll, *De Rechten van den Heer van Bergen op Zoom,* bl. 65. In de 15e eeuw zijn door indijking Polre en Noordland aan elkaar verbonden.

[37]) „Zij die het gheleide te leen houden op die Schelt tot Betkensvere ende Slooceters" worden ook vermeld in een akte van 14 Mei 1409, opgenomen in de *Oude Rechten van Steenbergen,* bl. 56. In de daaropvolgende akte van 10 Augustus 1409 blijken deze leenmannen te zijn: Niclaes her Aelbrechtssone, gheheeten van Borselen ende heer Arndt van Moermont, ridders uut Zeelant. Het zijn vermoedelijk de Zeeuwsche heeren geweest, die den Brabantschen geleidetol te Sloocxeters zijn gaan innen.

[38]) Reeds in 1160 had de heer van Schoten hier bezittingen en hief geleidegeld (zie *Cron. et Cart. de Dunis,* n. 36, Kleyn, *Geschiedenis van het land en de heeren van Breda,* bl. 99 en Obreen in *Bijdragen Hist. Gen.,* dl. 47, bl. 180). In 1187 schenkt Hendrik van

Het is vermoedelijk ook dit deel van het tegenwoordige Zuid-Beveland, hetwelk de hertog in 1200 afstaat aan den graaf van Holland en Zeeland: terra illa quam dux et sui praedecessores calumpniati sunt super comitem et suos praedecessores ultra versus Selandiam [39]).

De heer van Breda hield sinds dien dit gebied te leen van den graaf van Holland [40]), totdat hij in 1312 voor 1200 pond aan den graaf verkocht „al dat goede ende heirscepe tusschen Honte ende Hinkelen .... binnen dijcs .... ende buten dijcs den agghere ende anders al uuyt dijc, anewerp, zeedrift, tolne oft geleede op die Honte jof op die Schelte jof visscherien, alzo

---

Schoten Krabbendike aan het huis ter Does (v. d. Bergh, I, n. 165); in 1204 geeft Wouter van Cruiningen Morlodenisse, dat hij van Godfried van Schoten te leen hield, aan ter Does (*Cron. et Cart. de Dunis,* n. 402; v. d. Bergh, I, n. 194); in 1219 een gelijke gift door de hand van Godfried van Breda als leenheer van een terrein liggende van Waarde tot midden in Scoude (*Cron. et Cart. de Dunis,* n. 434; Obreen, *Bijdr.,* dl. 47, bl. 178). Reeds veel vroeger was Waarde zelf door den heer van Breda aan de abdij van Duinen geschonken (zie laatstgenoemde akte en de arbitrale uitspraak van 1229, bekrachtigd door Hendrik van Lotharingen en diens zoon (*Cron. et Cart. de Dunis,* n. 324, 325 en 473; de Fremery, n. 62 en 63). In 1240 geeft Godfried van Cruiningen verlof tot het graven van een kanaal met sluis naar de Morlode consensu comitis Hollandiae et domini de Bredae, si fuerit necesse (Obreen, *Bijdr.,* dl. 47, bl. 193).

In 1263 keurt de heer van Breda de dijkage van de Hincline goed; hetzelfde geschiedt door de mombaren van Holland en Zeeland (Obreen, *Bijdr.,* dl. 49, bl. 253).

[39]) V. d. Bergh, *Oorkondenboek,* I, no. 183. Aan Schakerloo kan hier niet gedacht zijn, omdat dit ook na 1200 blijkens de hierboven in noot 25 genoemde akten onbetwist Brabantsch was.

[40]) Zie reeds de hierboven genoemde akten van 1240 en 1263, waartoe de graaf van Holland zijn toestemming geeft. Zie ook de akte van 1273 (de Fremery, n. 170), waarin de erfgename van Breda en haar man de gift van Waarde, door hun voorgangers aan de abdij Duinen gedaan, bevestigen. Zij doen dit thans, onder inroeping der medewerking van den graaf van Holland en Zeeland a quo dicta bona tenentur.

verre alse met ons met dien goede tusschen Honte ende Hinkele toebehoiren mochte" [41]).

Zou ik een veronderstelling mogen wagen, hoe zich deze heerschappij van Breda en Brabant bewesten de Schelde heeft ontwikkeld, dan zou ik er op willen wijzen, dat de Ooster-Schelde in oude tijden hier veel smaller, ja waarschijnlijk niet eens de hoofdarm der rivier was. Deze lag meer Westelijk dan thans. Nog in het begin der 14e eeuw kende de bevolking van Saaftingen twee vaargeulen bij de verbinding van Honte en Schelde, de Oude Schelt en de Nieuwe Schelt; de Nieuwe Schelt, zich ombuigend naar Kieldrecht, werd tot Vlaanderen gerekend, de Oude Schelt niet [42]). Nog iets meer ten Westen vond men aan den Vlaamschen kant bij den ouden (Franken) dijk de Scoude en Scoudedam [43]). Daar recht tegenover stroom-

---

[41]) Van Mieris, II, bl. 128.

[42]) In het getuigenis van Vlaamsche zijde in of kort na 1332: Item gheviel, dat die van Santvliete quamen up de houde Scelt ende si terden over up de niewe Scelt ende die wordent mijns heren baeliu van Vlaenderen van Tsaeftinghen gheware ende tierde te watre met lieden van Tsaeftinghen ende volgheden hem lieden tote vor de sluus an Kieldrecht ende vincsche....

Item Hijsman van Santvliete ende Diederic, sijn broeder, adden een ghelede ligghende tusschen Onthoerde ende Santvliete ende dat ghelede ontfinghen si te Stockachte .... ende dit vors. gheleede quam uter ouder Schelt ende streckede tote Honteorde (Prims, *De rechten van Brabant en van Vlaanderen op de Antwerpsche Schelde, Verslagen en Mededeelingen Kon. Vlaamsche Academie,* 1931, bl. 951 en 952).

[43]) *Cron. et Cart. de Dunis,* n. 220—223, acten van 1239 en 1240: inter Elvam et dicum quo terre de Vrankendike quondam fuerunt dicate usque ad Scoudedam (de Elve en Elvedijk lagen in het Oostelijk deel der parochie Hontenisse); n. 302, akte van 1268: terras inter Scoudedam et Hoghehole et veterem dicum de Scoude (deze akte staat ook in *Cart. de Notre Dame de Courtrai,* n. 129, bl. 138, aldaar staat juist: et Scoudhe in plaats van de Scoude; de vetus dicus is de oude Frankendijk); n. 656, akte van 1350: in de prochie van Hontenesse in de Hee: tenen weghe streckende van Bouden

de op Zuid-Beveland in de richting Noord-Zuid ook een water de Scoude, juist op de grens van dat deel van Zuid-Beveland, dat aan de heeren van Breda behoord heeft. Aan deze Scoude vinden wij den ouden uithof van het klooster ter Doest liggen, Scoudemoer genaamd [44]). Is het een te stoute veronderstelling in Scoude, Scoudemoer en Scoudedam een vervorming van Scaldis te zien, op één lijn dan staande met den naam van het eiland Schouwen? Ik laat gaarne in deze aan de geographen en taalkundigen het laatste woord.

V

Ten Zuiden van de Honte was de Schelde de grensstroom tusschen Vlaanderen en Brabant. Sinds het einde der vorige eeuw zijn in België vele studies verschenen omtrent de vraag tot welk van beide gewesten dit deel der Schelde behoorde. Ik noem hier slechts de publicaties van Duvivier, Prims en Van Werveke [45]). Deze artikelen steunen alle op het in de 14e eeuw op last van den stroombaljuw Zeger de Smet samengestelde zoogenaamde Stroomboek [46]), op het tractaat omtrent de Schelde van 1336 [47]), alsmede de getuigenverhooren en

---

Arnouds zoens tote Schoudeedamme. Zie ook n. 237, akte in het Fransch van 1411, melding makend van de grant Escoudee, wederom in de nabijheid van de vies dijc in Hontenesse.

[44]) Genoemd in de akte van 30 Maart 1265, de Fremery, n. 148.

[45]) Duvivier, *L'Escaut est-il flamand ou brabançon,* Académie royale de Belgique, *Bulletin de la classe des lettres,* 1899, bl. 721 en vlg.; Prims, *De rechten van Brabant en van Vlaanderen op de Antwerpsche Schelde, Verslagen en Mededeelingen Kon. Vlaamsche Academie,* 1931, bl. 889 en vlg.; van Werveke, *De rechten van den Graaf van Vlaanderen op de Schelde aan de Brabantsche grens, Bijdragen tot de geschiedenis,* dl. 21, 1930, bl. 224 en vlg.

[46]) Men zie dienaangaande van Werveke, *t. a. p.,* bl. 224, noot 2.

[47]) Dit tractaat is o.a. gepubliceerd in den *Codex Diplomaticus,* toegevoegd aan de *Brabantsche Yeesten,* II, bl. 441 en vlg.

conclusies van beide partijen, die aan dit tractaat zijn voorafgegaan [48]). Het tractaat van 1336 sluit geheel aan bij de getuigenverklaringen, zooals die van Vlaamsche zijde eenstemmig gedaan waren en die toen in geen enkel opzicht van Brabantsche zijde weerlegd waren: de Schelde van Eykervliet tot Hontemuden was in haar geheele breedte Vlaamsche stroom „als verre als daghelix ebt ende vloit", gelijk het in de verklaringen heet [49]). Eykervliet is een plaats een weinig boven Rupelmonde. In plaats van Eykervliet tot Hontemuden vindt men ook door getuigen herhaaldelijk gesproken van Hellegat tot Hontemuden. Hellegat is een plek in de Rupel onder het dorp Eykervliet.

In de getuigenverklaringen en in de akten van het Stroomboek zijn vele symbolische handelingen beschreven, waarmede het recht op den stroom door den graaf van Vlaanderen werd opgeëischt of door den hertog van Brabant werd erkend. Ook hier ontmoeten wij weer den bijlworp. Toen in 1332 het recht op den stroom door Brabant betwist werd, voer de burggraaf van Rupelmonde in het bijzijn van 2 notarissen, 5 leenmannen en 5 stadsschepenen tot voor Antwerpen en eischte daar den

---

[48]) Deze verhooren en conclusies zijn in extenso uitgegeven door Prims, *t. a. p.*, bl. 921—964.

[49]) Zie aldus verschillende getuigenverklaringen bij Prims uit 1315: bl. 923, 925, 929, 930, n. 9; uit 1332: bl. 955, n. 8, bl. 957, n. 16, 17.

Het tractaat van 31 Maart 1336 verklaart: Item pour raison des débas que avenir porroient sur le stroom de l'Escaut et pour oster tous débas, sommes accordé nous contes et dux devantdiz pour noz, nous hoirs et nous successeurs, que il demoura à nous conte de Flandres, seul et pour le tout, toute justice, droiture et seigneurie partout sur le strom de l'Escaut de toutz cas qui avenir ou escheir y porront si avant que nefz puent floter.

Ook hetgeen aanspoelt bij gewonen vloed behoort den graaf; slechts hetgeen bij buitengewonen vloed aan den Brabantschen kant aanspoelt komt den hertog toe. Et s'il avenist que par grant flot, fuissent jetté par l'yauwe aucun bien sur la terre de nous deu là ou nef ne peut flotter en fluec commune la deliveranse en appartenra à nous due.

stroom op „aussy avant qu'elle peult vloien et ebben entre Hontemude et Eykervliet", onder voorbehoud dat de hertog van Brabant, zoo hij wilde, zich op de werf van Antwerpen kon plaatsen met een ijzeren bijl van 17 pond in zijn eene hand en deze mocht werpen zoo ver als hij kon in de rivier. De burggraaf zijnerzijds voer zoo dicht mogelijk vóór Antwerpen en wierp met één hand een ijzeren bijl in het drooge [50]).

Bij een vroegere gelegenheid in 1317 had een vertegenwoordiger van den hertog van Brabant, toen een inbreuk op het stroomrecht van den graaf van Vlaanderen gemaakt was, aldus diens recht erkend: „Willem van den Eechove ghijnck in een scip ande veerbrugghe van den dijcke ende nam een stroe in zijn handt ende worpt in de Schelde ende in den stroem ende seyde dat hij aldaer den stroem van de Schelde, also verre als ebt ende vloeyt daghelicx resaysierde" [51]). Een jaar later wierp Wouter Pijpenpoy, amman van Brussel, na een ander dergelijk vergrijp een paar witte handschoenen in de rivier als afstand van iedere aanspraak op den stroom [52]).

In het tractaat van 1336 werden naast het recht van den graaf van Vlaanderen op den stroom de door de Brabanders geheven tolrechten gehandhaafd.

Moge dit al reeds bevreemding wekken, dat men de Brabantsche tollen op den Vlaamschen Scheldestroom erkende, nog moeilijker zijn eenige 15e eeuwsche stukken uit het archief van Antwerpen te verklaren, stukken waarop de oude Antwerpsche geschiedschrijvers, onbekend met de vroegere getuigenverklaringen, zich beroepen hebben om den Stroom voor Brabantsch te verklaren, ja zelfs om het tractaat van 1336 als een falsificatie te beschouwen. Duvivier, die het eerst iets omtrent de voorgeschiedenis van het tractaat heeft medegedeeld, heeft zich met een korte opmerking van deze door de Antwerpsche geschiedschrijvers slechts summierlijk aangegeven, maar niet ge-

[50]) Van Werveke, *t. a. p.*, bl. 232 en 227, n. 5.
[51]) Van Werveke, *t. a. p.*, bl. 231.
[52]) Van Werveke, *t. a. p.*, bl. 232.

publiceerde latere stukken afgemaakt [53]). Toch zijn deze stukken en eenige andere uit het Rijksarchief te Brussel betreffende jurisdictieconflicten op den Stroom uit het jaar 1410 [53a]) alleen te verklaren door het feit, dat nog geen 100 jaar later de uitspraak van 1336 reeds vergeten was. In een samenkomst in 1411 verklaarden inderdaad de vertegenwoordigers van den hertog van Brabant, dat zij van de door den graaf van Vlaanderen ingeroepen overeenkomst van 1336 niets afwisten en dat het Brabantsch archief geen exemplaar daarvan bevatte. Het resultaat van deze besprekingen van 1411 is ons niet bekend. Maar in 1432 erkent de kastelein van Rupelmonde, dat hij geen bewind en jurisdictie heeft op den stroom, en geeft een door hem op de Schelde in beslag genomen schip met wat er in was aan de Brabantsche autoriteiten over, op de Schelde, aan de Brabantsche zijde voor het klooster St. Bernaerts [53b]).

VI

Ten slotte de Honte of Westerschelde. Voor deze hebben zich drie pretendenten aangemeld: Zeeland, Brabant en Vlaanderen.

De Honte was aanvankelijk een water van beperkte lengte. Beginnend of, zoo men wil, eindigend bij Hontemuden, strekte het zich niet verder uit dan even voorbij Hontenisse. Niet dat het daar verzandde, maar het stroomde hier uit in een waddengebied, dat in de 12e en 13e eeuw eenvoudig als de zee werd aangeduid [54]).

---

[53]) Duvivier, *t. a. p.*, bl. 745.

[53]a) Zie Bijlage n. III en volgende.

[53]b) Zie Bijlage n. V.

[54]) Men zie *Cron. et Cart. de Dunis,* akten van 1183 (n. 337) en 1196 (n. 334): terram maris inter Hossenesse et Hontenesse iacentem.... vel quicquid deinceps ei ex mari accreverit; akte van 1210 (n. 411), grensregeling voor de gronden tusschen Hontenisse

Met dit beperkte gebied van de Honte is in overeenstemming, dat de omstreeks 1150 ontstane geleidetollen niet verder reikten dan Valkenisse op Zuid-Beveland en Saaftingen aan den Vlaamschen kant [55]), ook dat deze geleidetollen zich hebben kunnen ontwikkelen als een onderdeel van het Brabantsche stelsel van geleidetollen, waarvan niet alleen een inningskantoor, maar ook de jurisdictie te Antwerpen was [56]).

De tolheffers van de Agger, Rieland en Valkenisse verklaar-

---

en Ossenisse: eadem terra secundum crecam iterum extenditur usque ad grondebbe maris et ibidem terminatur .... et id quod infra dictos terminos pro mare et versus mare eidem terre accreverit. Akte van 1227 (n. 301): in terra de Frankendike quondam culta, a mari nunc occupata (dit is de zoogenaamde oude Frankendijk. Reeds in 1229 begon de abdij ter Doest met de herdijking; sindsdien onderscheidt men de polders, den ouden en den nieuwen Frankendijk; zie *Cartulaire de notre Dame de Courtrai,* n. 70, bl. 67). Akte van Mei 1230: quedam pars terre videlicet 200 mensurarum que jacet supra Hurlesee in officio de Isendika,.... si per alluvium et adjectionem maris contingeret dicum maris removere *(Coutume du franc de Bruges,* II, bl. 57).

[55]) Van Brabantsche zijde kon men langs twee vaargeulen de Honte opvaren; een, de Noordelijke vaargeul, liep langs den Agger, Rieland en Valkenisse. De geleidetollen waren hier oorspronkelijk leenen van den heer van Breda. Zie de akte van 1276, v. d. Bergh, *Oorkondenboek,* II, n. 324. Verder was er een Zuidelijke vaargeul van Santvliet langs Stockachte en Hontemuden naar Saeftinghen. Langs dezen vaarweg werd tot Hontemuden een Brabantsche geleidetol geheven. Men zie hierboven bl. 117, noot 42. Op dit geleide in de Zuidelijke vaargeul hebben betrekking de akten van 1312 en 1331 (*Verslagen O.V.R.,* VII, bl. 60 en 61) en de uitspraak van den Raad van Vlaanderen van 29 April 1370 *(Bouc van der Audientie,* I, bl. 21). De geleidetollen langs den Noordelijken vaarweg zijn sinds de overdracht van 1312 (hierboven, bl. 116) Zeeuwsch leen, het geleide van Saeftinghen is Vlaamsch leen (Bijlage n. IX *b.—e.*). De jurisdictie van allen is echter te Antwerpen gebleven; men vergelijke in de Bijlagen, n. X.

[56]) Zie de akte van 1276; verder de verklaring van inwoners van Tholen, hierna in de Bijlagen, n. X.

den in 1276 dat zij hun geleidetol hieven ubique super Honthe; door deze drie plaatsnamen zijn de oude grenzen van de Honte ten naaste bij bepaald [57]). Nog in 1468 werd van Zeeuwschen kant staande gehouden, que le flux et strom de la Honte failloit et perdoit son nom au lieu appellé Hulsterhavenen [58]). Mocht dit toen niet meer in overeenstemming met het spraakgebruik zijn, historisch was de opmerking juist.

Het is wel eens beweerd, dat de Honte ten allen tijde voor groote schepen bevaarbaar is geweest. Deze meening is onjuist [59]). De Honte werd aanvankelijk slechts door haringschepen bevaren. Vandaar dat de geleidetol op de Honte ook wel de haringtol werd genoemd [60]). In een procedure van 1468 tusschen Vlaanderen en Zeeland wordt door beide partijen toegegeven, dat de toen gebruikte vaargeul in de Honte van jongen datum was [61]).

De groote verandering is hier ingetreden met de stormen van 1375 en 1377. De orkaan van 9 en 10 October 1375 heeft volgens Philippus van Leiden bijna alle dijken in Zeeland doorbroken en deed hertog Albrecht onmiddellijk uit Henegouwen

---

[57]) Van den Bergh, *Oorkondenboek,* II, n. 324.

[58]) Marshall, *t. a. p.,* bl. 143, 144 en 155.

[59]) Evenzoo Z. W. Sneller, *Walcheren in de vijftiende eeuw,* bl. 22.

[60]) Zie o.a. de verpachting van alle Hollandsche en Zeeuwsche tollen in 1415 (van Mieris, IV, bl. 355 en 356): Yersickeroirt mitten wachten ende haring in die Honte.

Op 25 Mei 1479 geven Maximiliaan en Maria aan Antwerpen in leen: de haring of geleiden van de Honte (archief Antwerpen,*Roodfluweel privilegieboek* R. F. 82 en 84; archief Middelburg register B van oude akten, fol. 272).

Zie ook de rekeningen van den baljuw van Saaftingen over 1386/87 — Bijlage n. IX —: item fu acheust un an les herens de mons. de Flandres. Zie ook aldaar de rekening over 1376/77.

[61]) Zie deze procedure betreffende het schip van Gerard Pels bij Marshall, *t. a. p.,* bl. 137—159; gedeeltelijk ook bij J. F. Willems, *Mengelingen,* bl. 496—499 en bij Unger, *De tol van Iersekeroord,* bl. 20—26 (de eindbeslissing van 1469 ontbreekt hier).

vertrekken om zich naar de geteisterde streken te begeven [62]).

Twee jaar later volgde een nieuwe storm, die vooral veel land van West-Vlaanderen verslond [63]).

Het is niet lang na 1377, dat de klachten van de Antwerpenaars beginnen wegens het optreden van de Zeeuwen op de Honte. De eerste klacht is van 1387; zij werd tot hertog Albrecht gericht en betrof het feit, dat de Antwerpenaars sinds eenigen tijd gedwongen werden alles wat zij te Middelburg, te Zierikzee en te Veere kochten via de Schelde — waar zij tol moesten betalen — naar Antwerpen te brengen, terwijl hun de toegang door de Honte, waar zij tolvrij konden varen, geweigerd werd. Op deze klacht stond hertog Albrecht den Antwerpenaars toe, dat zij met hun goed vrijelijk zouden mogen varen al de Honte oft welken stroem zij liefst hadden onbedwongen [64]).

Van nu af aan wint de Honte in beteekenis. In het Amsterdamsche privilegie van 1396 en in het Antwerpsche toltarief voor de Duitsche Hanze van 1 September 1400 wordt bepaald dat het tarief hetzelfde was, onverschillig of de schepen via Honte of Schelde kwamen [65]).

Daar de Zeeuwsche tolheffing te Iersekeroord veel hooger was dan het geleidegeld op de Honte en bovendien de Antwerpenaars geheel vrij van dit geleide konden varen, kon het niet uitblijven, of de handel ging de Schelde mijden en de

---

[62]) Ph. van Leyden, *De cura reipublicae et sorte principantis,* cas. LXI. n. 37 (ed. Fruin en Molhuysen, bl. 261). Zie ook van Mieris, III, bl. 313.

[63]) Zie Piot, *Les limites et les subdivisions de l'ancien diocèse de Tournai, Annales de la Société d'émulation,* Brugge, dl. XXII (1870), bl. 175—228. Vergelijk ook Muller en Joosting, *Bronnen voor de Geschiedenis der kerkelijke rechtspraak in het bisdom Utrecht,* II, 142—144.

[64]) Marshall, *t. a. p.,* bl. 45; *Antwerpsch Archievenblad,* XXV, bl. 169.

[65]) *Hantvesten van Amsterdam,* I, 68. Het tarief van 1 September 1400 voor de Duitsche Hanze in *Hansisches Urkundenbuch,* V, n. 424.

Honte als verkeersweg nemen. In 1413 werd daarom de Honte opnieuw voor naar Antwerpen varende schepen gesloten, hetwelk een protest van den hertog van Brabant uitlokte [66]).

In 1433 werd van Zeeuwsche zijde een nieuwe koers ingeslagen. Philips de Goede gelastte, dat ook zij, die de Honte opvoeren, den Zeeuwschen tol moesten voldoen en dat de tollenaar te Iersekeroord daartoe wachten in de Honte kon plaatsen [67]). Op klachte van de Staten van Brabant hief echter Philips in 1443 deze tolheffing weer op, totdat bij vonnis zou uitspraak gedaan zijn wat recht in deze was [68]).

In 1466 een herhaling van hetgeen 30 jaar vroeger gebeurd was. De pachters van den tol te Iersekeroord hadden wederom wachten in de Honte geplaatst en hieven tol, waarop in 1467 op klachte der Staten van Brabant opnieuw van wege den hertog een schorsing der tolheffing in de Honte volgde [69]). Toen de Zeeuwen beweerden, dat de Honte zich slechts tot Hulsterhaven uitstrekte, zoodat zij daarbuiten hen, die weigerden tol te betalen, konden aanhouden, werd deze bewering ter zijde gesteld en een zoodanige aanhouding bij vonnis van 8 September 1469 in strijd met het besluit van 1467 verklaard [70]).

Al deze uitspraken hadden ten aanzien van het recht om in de Honte den Zeeuwschen tol te heffen een provisioneel karakter [71]). Nadat nu de stad Middelburg in 1496 den tol te Iersekeroord gepacht had, plaatste deze stad opnieuw een wacht van den tol in de Honte en eischte voldoening der tolgelden.

---

[66]) Van Mieris, IV, bl. 235 en 236.

[67]) Unger, *t. a. p.*, bl. 5.

[68]) Marshall, *t. a. p.*, bl. 129.

[69]) Zie de uitspraken van 17 April 1466 en van 2 Augustus 1467 bij Marshall, *t. a. p.*, bl. 131 en 135.

[70]) Zie het interlocutoir van 18 Juli 1468 bij Marshall, *t. a. p.*, bl. 137 en de eindbeslissing van 8 September 1469, bl. 148.

[71]) In 1475 werd nog een derde poging gedaan, die tot een interlocutoir vonnis van het parlement van Mechelen leidde. In deze zaak is nooit eindvonnis gewezen. Men zie Marshall, *t. a. p.*, II, 116 en 131.

Wederom verzetten zich Antwerpen en Brabant. Ditmaal maakte een definitieve uitspraak van den Grooten Raad van Mechelen een einde aan het conflict. De stad Middelburg werd als pachter van den tol op 11 October 1504 volledig in het gelijk gesteld [72]).

Om aan te toonen, dat de Honte Brabantsch was, was door Brabant alleen beroep gedaan op een schrijven van Jan van Brabant van 1305, waarbij deze verlof had gegeven zijn vijanden uit Holland in Zeeland te arresteeren. Maar dit stuk sprak slechts van een arrestatie infra terram nostram ubique, tam in aquis quam in terra [73]). De Honte wordt in dit stuk met geen enkel woord genoemd of aangeduid. Daartegenover is het niet moeilijk verklaringen uit de 14e en de 15e eeuw van Brabantsche zijde over te leggen, waaruit blijkt, dat de Honte toen niet tot den Brabantschen, maar tot den Zeeuwschen stroom gerekend werd [74]). Ook het recht van heffing van geleidegeld

---

[72]) Volledig te vinden bij Marshall, *t. a. p.*, II, 114 en vlg., gedeeltelijk bij Kluit, *Historia critica*, I, 2, bl. 164.

[73]) Zie dit stuk bij Marshall, *t. a. p.*, I, bl. 40 en iets volledíger bij Kluit, *Historia critica*, II, 1020.

[74]) In een klacht van 1391 van poorters te Antwerpen, die haring te Damme in Vlaanderen gekocht hadden en de haring door een schipper via de Honte naar Antwerpen lieten vervoeren, heet het: ende hi quam bi Rielant, niet verre van den lande; quamen van Rielant van den hoede neder Aert Jans filius, van Rielant, Willem Aerdssone van Dilf, ende Pieter van den Bossche van Ghent, met haren hulperen ende namen tscip metten haringhe *op mijns Heren stroem van Hollant* ende voerdent ane de Vlaemsche zide, te Zaeftinghen in de havene (*Antw. Archievenbl.*, dl. 25, bl. 248).

Op 9 Augustus 1395 schrijft het gerecht te Antwerpen aan den Raad van Antwerpen omtrent een naar zijn meening onwettige aanhouding door de geleiders van de Honte in Zeeland, omdat de zaak niet te Antwerpen vervolgd was: ghemarct de gheleghenheyt van der zake en connen niet bevinden dat men se na ons gheduchts Heeren herlicheyt ende na sijnre stat rechte met enighen rechte tAntwerpen voert gheeysschen oft verdeylen mochte mids dat sij

voor de vaart langs de kust van Zuid-Beveland was sinds 1312 een zuiver Zeeuwsch leen [75]). De rechtsstrijd ging dan ook in werkelijkheid veeleer hierom of de privilegies, waarbij Antwerpen voor haar burgers vrijdom van het geleidegeld op de Honte verkregen had, niet insloten vrijdom van iedere tolheffing, alsmede of de tol te Iersekeroord een generale tol was, die in ieder Zeeuwsch water kon geheven worden [76]).

Was echter de Honte niet ten deele Vlaamsch? Te dien aanzien stonden, sinds de Honte als verbinding met de zee waarde gekregen had, ook de meeningen tegenover elkaar.

In 1504 werd van Zeeuwschen kant gesteld que ledit fleuve du tout en tout estoit fleuve et stroom de Zelande, saulf le conte de Flandres du costé et aulong de Flandre y avoit autant et si avant jurisdiction, qu'il pouvoit entrer en l'eau et attoucher d'une espée ou de la verge de justice, ce qu'il a voulu exploicter et ny approcher le ducq de Brabant à six lieues près [77]).

Daartegenover stond in de procedure van 1468 de bewering van de vier leden van Vlaanderen, dat de gansche Honte van de Schelde tot aan de zee en 3 mijlen (lieues) in zee Vlaamsch was. Bovendien wezen de Vlamingen er op, dat, wat de Honte door overstroomingen had gewonnen, ten koste van het Vlaamsche land was geschied en dat juist op dit verloren terrein de diepte en stroom zich bevonden, waardoor de schepen voeren.

---

gheene overdaet noch feyt binnen den palen van Brabant ghedaen hebben" (*A. Archievenbl.*, dl. 25, bl. 279).

De jurisdictie te Antwerpen blijkt aldus niet afdwingbaar, al wenscht Antwerpen deze te handhaven: „dat U ghelieven wille hieraf te scrivene ane mijn Heere van Hollant, dat hi den vors. man sijn goed weder doe gheven ende eest dat die van der Honten eenich ghebrec ane hem hebben, dat sij dat volghen tAntwerpen also sij sculdich sijn te doene" *(t. a. p.)*.

[75]) Zie hierboven bl. 122 n. 55.

[76]) Op deze vraag, die voor het door mij behandelde onderwerp van geen belang is, hoop ik elders terug te komen.

[77]) Marshall, *t. a. p.*, II, bl. 128.

Een uitspraak tusschen Vlaanderen en Zeeland aangaande deze tegenstrijdige beweringen is nooit gegeven, hoewel meermalen daartoe gelegenheid geweest is.

Omstreeks 1380, toen tusschen Biervliet en Zeeland een schor was opgekomen, maakten daarop zoowel de graaf van Vlaanderen als die van Zeeland aanspraak. De daaromtrent bewaarde brief van hertog Albrecht van Beieren is zeer vriendschappelijk gesteld; na wederzijdsch onderzoek zou men daar nader over onderhandelen [77a]). Of dit echter ooit geschied is, ligt in het duister.

In 1435 verklaarden de vier leden van Vlaanderen, naar aanleiding van het buit maken van eenige vaten Rijnwijn uit een schip vóór den ingang van de Vloer en van den Nagel, d.w.z. recht tegenover Vlissingen voor de Vlaamsche kust: dat lange tijd questie geweist heift van den stroem tusschen Vlanderen ende Zeeland ende noch staet ongetermineret. Zij hebben echter den landsheer verzocht in deze een beslissing te geven [78]). Een jaar later komt een gelijksoortige kwestie voor den Raad van Holland en Zeeland: De zaak komt den Raad tijdroovend en met groote kosten verbonden voor „omdat men him van dien sake soude moeten in 't lange doen informeeren, dair men die stroem van Zeelant ende van Vlaenderen (ende oick die rechten ende privilegiën die die van Antwerpen hem vermeten te hebben up die Honte voirs.) soude moeten cavelen, dat up dese tijt van geenre noot en is" [79]).

In de procedure, die eindigde met het arrest van 11 October 1504 is Vlaanderen geen partij geweest. De bewering, dat de Honte Vlaamsche stroom was, is dientengevolge in deze procedure noch geuit, noch door den rechter onderzocht. Er is niet meer beslist dan dat de Zeeuwsche tol een generale was, zoodat de graaf op alle Zeeuwsche wateren en stroomen, dus ook op de Honte, hem kon heffen. Hiermede is niet beslist, dat de

[77a]) Zie hierna in de Bijlagen, n. VII.

[78]) *Hanse-recesse* 1431—1476, I, bl. 339, n. 39.

[79]) De Blécourt en Meyers, *Memorialen Rosa,* I, n. 352, bl. 194.

Honte over haar gansche breedte Zeeuwsche stroom zou zijn. Slechts in een contradictoir geding met Vlaanderen had dit kunnen komen vast te staan [80]). Als bij vele netelige volkenrechtelijke kwesties, hebben Vlaanderen en Zeeland verkozen de kwestie open te houden boven een definitieve beslissing tot stand te brengen.

Vast staat slechts, dat Floris V in de Zeeuwsche keur van 1290 Hontemuden en Casant als grenspunten van Zeeland noemde, daarmede reeds den ganschen stroom, die tusschen Vlaanderen en Zeeland liep, voor Zeeuwsch verklarende. Vast staat ook, dat in den hierboven genoemden rechtsstrijd tusschen Brabant en Vlaanderen omtrent het recht op de Schelde, de Vlamingen de Schelde nooit verder dan tot Hontemuden voor zich opgeëischt hebben en dat zij menige bewering der Brabanders met de opmerking weerlegd hebben, dat het betrokken feit in de Honte geschied was, alwaar Vlaanderen op geen jurisdictie aanspraak maakte [81]). Nochtans dit laatste had betrekking op de Honte in zijn ouden beperkten zin. Voor den stroom tusschen West-Vlaanderen en Walcheren met Borselen ontbreken gelijke verklaringen.

Wel wordt in de tractaten van 1168, 1250 en 1256 tusschen Holland en Vlaanderen de Hedinzee als grens genoemd, maar deze tractaten handelen slechts over het *land* tusschen Schelde en Hedinzee [82]). Aan wie de Hedinzee zelf toebehoort, wordt niet gezegd. Als in de 15e eeuw het grootste deel van de Hedin-

---

[80]) Tot het wijzen van het vonnis waren geroepen: six de noz consaulx de Brabant, de Flandres et de Hollande (Marshall, *t. a. p.*, bl. 140). Dit verandert volstrekt niets aan het beperkte gezag van de uitspraak. Ten aanzien van een kwestie, die niet ter sprake gekomen is en niet ter sprake kon komen, nl. de eventueele rechten van Vlaanderen op de Honte, had de uitspraak geen gezag van gewijsde. Everardus betwistte zelfs in zijn consilium 90 n. 13, dat de uitspraak gezag van gewijsde had voor de Zeeuwsche stad Zierikzee.

[81]) Zie hierboven, bl. 117 n. 42.

[82]) Zie van den Bergh, *Oorkondenboek*, I, n. 147; dezelfde, I, nos. 514—519 en de Fremery, n. 113; v. d. Bergh, II, n. 14.

zee ingepolderd wordt, wordt dit als van zelf sprekend als Vlaamsche grond aangemerkt; hetzelfde was reeds in de 12e en 13e eeuw het geval met de inpolderingen bij Cadzant, Hontenisse en Saaftingen [83]).

Meer gewicht in de schaal kan leggen, dat het eenige bekende veerrecht tusschen Vlaanderen en Zeeland Zeeuwsch was en door den graaf van Holland en Zeeland verpacht

---

[83]) Men vergelijke voor de inpoldering der Hedinzee, *Coutume de Cadsant* (Gilliodts van Severen, *Coutumes des petites villes,* II, bl. 41; de inpolderingen bij Cadzant blijken het best uit de kaart van 1514, waarvan een reproductie is toegevoegd aan de studie van Gilliodts van Severen, *Bruges, port de mer, Annales de la Société d'émulation,* Brugge, dl. 44, bl. 43; zie ook aldaar bl. 145 en bij van Lokeren, *Chartes et documents de l'abbaye de S. Pierre* C.S.P. dl. 2, bl. 333 omtrent de inpolderingen van Breskenssant. De inpolderingen door de abdijen van Duinen en ter Doest in de omstreken van Hontenisse zijn vermeld in *Cronica et cartularium de Dunis.* Zie b.v. de akten van 1183, waarbij de graaf van Vlaanderen aan het klooster te Coesvorde geeft: terram maris inter Hossenesse et Hontenesse jacentem que Werplant sive Zant vocatur..... vel quicquid deinceps ei ex mari accreverit (n. 337, bl. 429 en n. 334, bl. 426).

In Maart 1282 geeft de graaf Gui van Vlaanderen aan zijn zoon Jan van Namen alle schorren liggende vóór de Vierambachten (zie Bijlagen, n. VI) en de volgende maand nog alle schorren tusschen Biervliet en Damme en Damme en den IJser (zie deze akte bij Kluit, II, 849; de publicatie door Gilliodts van Severen, *Coutumes des petites villes du quartier de Bruges,* I, bl. 528, is niets dan een nadruk van Kluit; zelfs de voor een Vlaming gemakkelijk te herkennen fouten zijn overgenomen, men vergelijke b.v. *remg hersuliece,* waar *Reinghersvliete* moet gelezen worden).

In de 18e eeuw is de vraag, aan wie de aanwassen in de Honte toebehoorden, aan Vlaanderen of aan Zeeland, herleefd. Zie W. Schorer, *De eigendom der Staten van Zeeland over de Hoofdplaet* en L. van Oosdorp, *Recht van de Heeren Staten van Zeeland op de Hoofdplaat.* Deze plaat is echter ook toen aan Vlaanderen toegewezen. Merkwaardig is, dat gelijk geschil tusschen den heer van Beveren en Antwerpen gerezen is betreffende den eigendom van de Vischmarkt te Antwerpen, die door den heer van Beveren, als zijnde aangespoelde grond, opgeëischt werd. Zie Prims, *t. a. p.,* bl. 900, noot 1.

werd.[84]). Echter veerrechten op zich zelf zijn nooit beslissend voor het recht op den stroom.

Wat de uitmonding van de Honte betrof, zoo bestond nog in de 14e eeuw de Wielingen niet als bevaarbare vaargeul naar zee; de bevaarbare verbinding van Honte naar zee ging achter het eiland Wulpen om door de Vloer en verder het Zwarte gat of het Zwin[85]). De stormvloeden van 1377 en 1404 hebben

---

[84]) 8 Januari 1312 geeft Willem III aan Pape Gerolfszoon het veer tusschen Vlissingen en Vlaanderen te bewaren (van Visvliet, *Inventaris van het oud archief der provincie Zeeland,* II, n. 1161).

12 Maart 1326 geeft Willem III bevel het veer te Vlissingen beter te besturen (van Mieris, II, bl. 381).

22 October 1326 ontneemt Willem III het veer te Vlissingen aan Pape Gerolfsz. en geeft het Domaes den Baers (van Mieris, II, bl. 405).

27 November 1356 geeft Willem V aan J. van Nederhem het veer tusschen Vlissingen en Vlaanderen (van Visvliet, *Inventaris,* II, n. 771).

[85]) In een rapport van 1514 van de Koninklijke Commissarissen tot verbetering van de uitmonding van het Zwin wordt opgemerkt: Item en mach in 't canal noch dijcken van dien gheen zoorghe gheleghen wesen van inbrake, tenwaere alleenlic datter bij stoorme ende loope vanden watre, daerduere metter ebbe vallende ende zijnen rechten cours niet houdende, eeneghe grontbrake ghebuerde, dewelcke, updat zo ghebuerde, men sal moghen wederstaen aleer die an dijck comt, met hoofden van houtte, zooden ende steenen, zoo men in andere quartieren van Vlaendren ende principalicke in Zeellant, daer onghelic meerdere stroom gaet, doende es, ende zo men hier voortijts doen moeste jeghens de dijcken van Cadsant, van Slepeldamme, Coxyde ende Oostburch-Ambacht, als alle 't watre van Andworpen ende andere quartieren ofcommende daer lijden moesten, bijdat ter Wielinghe gheen passeringhe en hadde (Brugge, stadsarchief, *register houdende onderzoek naar de middelen tot verbetering van het Zwin,* bl. 12 v., par. 3). Zie ook Gilliodts van Severen, *Bruges, port de mer,* bl. 107.

Hiermede is dan tevens het vreemde geval, waarvoor Sneller, *Walcheren in de vijftiende eeuw,* bl. 15, geen raad wist, tot oplossing gebracht, nl. waarom de oude vaart der Hanseschepen via het

hier een grondige wijziging gebracht; het Zwin verzandde, de Wielingen werd dieper [86]). De vaargeul, de Wielingen, lag ongetwijfeld binnen de palen van Zeeland [87]). Echter in de 15e eeuw reikte de Wielingen niet verder dan van Vlissingen tot het Zwin. In het Zeeboek van 1475 wordt nog aangegeven, dat, wie van het Heistdiep wil overgaan naar de Wielingen, Oost-Noord-Oost moet zeilen [88]). Ook nog op de kaart van

---

Gat van Brouwershaven of het gat van ter Veer naar Antwerpen ging en niet rechtstreeks via de Wielingen. Eerst omstreeks 1400 is dit mogelijk geworden.

[86]) De Wielingen wordt het eerst genoemd in 1405 (*Hanserecesse,* V, no. 241 en 247). Daarna wordt deze vaargeul regelmatig vermeld. Men zie vooral de registers op de *Hanse-recesse* en op het *Hansisches Urkundenbuch,* in voce Wielingen. Verder Poelman, *Bronnen tot de geschiedenis van den Oostzeehandel* en De Flou, *Woordenboek der Toponymie,* op het woord Wielingen.

[87]) Dat de Wielingen tot Zeeland behoorde, werd in de 15e eeuw niet betwist. Zie b.v. de mededeeling van den heer van Santes op 11 Augustus 1436 aan de Gedeputeerden der Hollandsche steden: hoe dat sij wail gehoirt mochten hebben dat die Engelsche mit grote machte gecomen waren wail met iiii^{m} scepen binnen den palen van Zeelant in die Wielinge dair sij lagen, ende deden mijns genad^{n}. Heeren Lande ende Ondersaten van Vlaenderen groten scade van brande ende van slaen ende vangen, 't welke hij bij hulpe van den Rade, Ridderscip ende getrouwe luden mijns genadigen Heeren meyninge hadde te wederstaen bij der hulpe Goids, indien dat sij hem dair in bijstandicheyt ende hulpe doen wouden van hoiren luden, als dat tot anderen tijden overdragen ende gesloten was, dat men alsoe doen soude, ende die palen van den Lande bescudden alsoe verre als die Engelsche aldair quamen (de Mauregnault, *Juridique Observatien,* bl. 198, naar het tweede Memoriaal van Rosa, fol. 139).

[88]) Item als ghi wilt seilen in dat Heysdiep, soe sult ghi die vierboten van Heys, die bi den molen staen, bringen over dat choer van Heys, soe seilt ghi dat beste van den diep in, ende soe gaet ghi rume ghenoech van den Viersande, soe moghen ghi over gaen na der Wyelinghe oestnoertoest (uitgave Koppmann, *Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung,* Jahrgang 1876, bl. 81).

Zeeland van ± 1500 en die van het Zwin van 1514 staat de naam Wielingen slechts ten Noord-Oosten van het Zwin. En in de concessie tot indijking van Breskensland van 6 September 1510 wordt het te omdijken gebied omschreven als: binnen den lande ende limieten des graafschaps van Vlaanderen ende op 't gat ende poort van der zee geheeten die Wielinghen tusschen denselven lande van Vlaenderen ende dat eylandt van Walcheren in Zeeland [89]). Eerst met de voortgaande verzanding en het aanwassen van de bank, de Paardenmarkt, wordt de Wielingen een vaargeul, die zich nog tot voorbij Blankenberghe voortzet. Reeds de kaarten van het Zeeboek van het midden der 16e eeuw laten de Wielingen tot voorbij Blankenberghe doorloopen [90]). Dat dit niet beantwoordde aan den middeleeuwschen toestand blijkt ten duidelijkste wanneer wij een laatste toepassing van het stroombegrip vermelden, een die alleen aan het Vlaamsche recht eigen is, de erkenning van een territoriale zee.

VII

Vlaanderen heeft van ouds haar eigen gewoonten betreffende het volkenrecht ter zee gehad. In een procedure voor het parlement te Parijs van 1276 wordt door getuigen het Vlaamsche gewoonterecht ten aanzien der aansprakelijke personen bij zeeroof bewezen [91]), Dezelfde gebruiken worden in

[89]) v. Lokeren, *t. a. p.*, dl. 2, no. 2024. Ook in de *Bijdragen v. Oudheidkunde van Zeeuwsch Vlaanderen,* II, bl. 136 en bij L. van Oosdorp, *t. a. p.*, bl. 39 en 40.

[90]) Denucé et Gernez, *Le livre de mer* (MS. Anvers, no. B. 29166), dl. I plaat XII—XIII; met deze opmerking tegenover Blankenberghe: Wenduynen in een glop bij oosten an een hooghe witte duyn, dan sijt ghij midden in die Wielinghen, dan leyt Wenduynen s.s.w. van u oft daer omtrent.

[91]) *Les Olim,* II, bl. 75, n. XII. Een inwoner van Dieppe vroeg van den graaf van Vlaanderen schadevergoeding wegens dampna que habuerat in quadam roberia sibi facta in mari, in quodam portu

1351 aangeduid als: mos et consuetudo maris sive aquae in partibus Flandriae [92]).

Deze mos et consuetudo bracht mede, dat, behalve over de wateren binnengaats, het gezag van den graaf zich ook over een deel der zee uitstrekte. Zoo spreekt een akte van 20 November 1343, waarbij aan de Spaansche kooplieden voorrechten gegeven worden, van een verbod van arrestatie par mer ou par terre, es parties de Flandres si avant que le pooir ou le seignorerie de Flandres se estendent [93]).

Ook deze territoriale zee werd regelmatig als stroom aangeduid [94]). Deze stroom strekte zich voor de gansche Vlaamsche kust uit. Zoo vinden wij gesproken van: up den Vlaemschen stroom voor Duunkerke [95]), in des greven strome van Vlan-

---

Flandrensi. De eisch wordt ingetrokken na probaciones receptas de usibus Flandrensibus. Vermoedelijk had de graaf bewezen, dat zijn aansprakelijkheid niet verder ging dan voor het uitoefenen van justitie wanneer hij den dader vatten kon.

[92]) *Hanse-recesse,* I, n. 161, bl. 93.

[93]) Franchises accordées par le Ruwaert de Flandres van 20 November 1343, gedrukt bij Gilliodts van Severen, *Cartulaire de l'ancien consulat d'Espagne à Bruges,* bl. 8 en 9; vermeerderd 15 April 1367, *t. a. p.,* bl. 17.

Gelijk privilegie is in 1411 aan Portugal gegeven. Zie Gilliodts van Severen, *Cartulaire de l'ancienne estaple de Bruges,* I, n. 589, bl. 483, art. 1.

[94]) De oudste mij bekende aanduiding van de territoriale zee van Vlaanderen als Vlaamschen stroom dateert uit 1347 en is afkomstig van den Graaf van Holland (zie hierna, bl. 148, n. 128), zij moet toen dus reeds algemeen gebruikt zijn. De oudste ons overgeleverde aanduiding van de Schelde boven Hontemuden als Vlaamschen stroom is van 1315 (Prims, *t. a. p.,* bl. 923 onder en 925 boven). Voor het aansluitende deel van de Rupel is de betiteling 's graven stroom reeds eerder aanwijsbaar. In 1303 verzochten de gemachtigden van den hertog van Brabant, dat de „hertoghe voorseyt scepe legghen mochte in ons heeren sgraeven stroom van Vlaendren op de Rupene tusschen den Wiele ende Eykervliete jegen die van Machline" (van Werveke, *t. a. p.,* dl. 21, bl. 225).

[95]) *Inventaire des chartes,* IV, bl. 43 (anno 1409).

deren tuschen Dunkerke ende der Nyeweport [96]), twischen der Niwer Poorte ende Oostende [97]), voor de Nieupoort up den stroom van Vlaendren [98]), up den stroom van Vlaenderen voor Blankenberghe [99]), vor dat Swen in des greven Strom van Vlanderen [100]), enz.

Over deze territoriale zee oefende de graaf van Vlaanderen jurisdictie uit. Een delict, gepleegd binnen den stroom van Vlaanderen, maakte hem bevoegd, ook al waren de betrokken personen en het schip niet Vlaamsch.

Zoo gelast graaf Lodewijk van Vlaanderen op 4 Juni 1359 aan alle zijn baljuws, dat ghi tallen tiden, dat enighe rovers, van wat lande dat zij zijn, commen voor onsen stroom iof derbinnen, andere liede jaghende iof up hem mesdoende iof lidende, die ghij waent zekere dat rovers sijn, hemleiden volght, die vaet ende ghecrijcht, tons waert bringhende in verzekertheden [101]).

Zoo vinden wij in de rekening van den baljuw van den watere over de eerste 4 maanden van het jaar 1376: Item zo dede een Fouke Horewod coopman van Inghelant wettelike arresteren een scip van Inghelant twelke gherooft was vanden Nore-

[96]) *Hanse-recesse* 1256—1430, III, n. 343, art. 57, bl. 351 (1387); evenzoo *Hanse-recesse* 1256—1430, VII, n. 801, art. 25 (1425): up dem strome van Vlanderen ummetrent der Nyenporten; *Hanse-recesse* 1431—1476, I, n. 398, art. 38, bl. 339: up ten Vlameschen stroem vor Nyepoort; *Cartulaire de l'Estaple,* II, bl. 409 (1512): sur la coste et stroom de nostre pays de Flandres, entre noz villes de Neufport et Dunckercke.

[97]) *Hanse-recesse* 1256—1430, III, n. 342, art. 16, bl. 347 (1387).

[98]) *Inventaire des chartes,* IV, bl. 334 (1415), zie ook *Hanse-recesse* 1256—1430, VII, n. 801, art. 25 (1425).

[99]) *Inventaire des chartes,* III, bl. 467 (1403).

[100]) *Hanse-recesse* 1256—1430, II, bl. 232 (1380). Zie ook een schrijven van 1371 van de alderlieden van Brugge aan den raad der Hanse: dat eyn schep gheroeft unde ghenomen es up dem strome des greven van Vlanderen alse in dat opene van dem Swene (*Lübeckisches Urkundenbuch,* IV, bl. 152).

[101]) *Hans. Urkundenbuch,* III, n. 450.

mannen in mijns ghed. heren stroom van Vlaenderen ende twelke scip een coopman van Portegale int Zwin brochte diet in Noremandien ghecocht hadde, sodat de bailli vors. tfornomde scip calengierde om dat ghenommen was up mijns ghed. heren stroom vors. [102]).

Niet alleen werden aldus schepen varende op den Stroom tegen onrechtmatig optreden van anderen beschermd, maar ook van hetgeen op de schepen tijdens hun varen op den stroom geschiedde nam de Vlaamsche rechter kennis, tenzij diens bevoegdheid bij tractaat was uitgesloten. Een zoodanige exterritorialiteit werd o.a. aan Genua bij grafelijk privilegie van 1 October 1414 verleend: que les patrons et maistres des nefz et leurs officiers estans en ycelles sur nostre estroom de Flandres en quelque part que ce soit, puissent batre et corrigier en leurs dictes nefz leurs gens, tant marriniers que groumes et paiges, sanz eulx pour ce mettre en aucune calaigne ne en amende, en aucune maniere; sauf que on ne leur face plaie ou mutilation de membre [103]). Dit privilegie werd 23 Juni 1434 in dien zin aangevuld, dat een uitzondering werd gemaakt voor het geval dat à aucuns qui soient natifz de nostre pays de Flandres aucunes batueres ne soient faictes sur ne dedans nostredit estroom de Flandres, esquelz cas 1 oz officiers qu'ilz appartiennent en auront la cognoissance [104]).

---

[102]) Zie hierna, Bijlagen, n. XI *d*.

Andere voorbeelden o.a.: anno 1422: het nemen van een Vlaamsch schip door een Portugees: Pour lequel messus ainsi perpetré sur l'estrom de Flandres, ledit bailli le prinst (*Cart. de l'Estaple,* I, n. 655, bl. 546).

anno 1409: Den XVIIIsten dach van sporcle Jacoppe den Busere ghesend ter Sluus an den bailliu van den watre up tstic van zekeren Castilgianen bi hem ghevanghen ter Mude uten occusoene van dat zij up de zee commende te Vlaendren waert enighen Inghelschen grief ende scade ghedaen zouden hebben (*Inventaire des chartes de Bruges,* IV, bl. 39).

[103]) *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 610, art. 2, bl 504.

[104]) *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 734, bl. 588.

De souvereiniteit op den stroom bracht ook mede de bevoegdheid de visschers al of niet vrij daar hun beroep te doen uitoefenen. Toen de baljuw van den watere voor een verlof een deel der visschen ging opeischen, verbood de graaf dit bij schrijven van 21 Maart 1399, o.a. omdat dientengevolge pluseurs pescheurs ont delaissé a fréquenter la mer de nostredit pays de Flandres [105]).

Ander gevolg van het territoriale karakter van den stroom was, dat de graaf een grooter aandeel had van de in den stroom drijvende voorwerpen dan van de in volle zee opgevischte [106]).

VIII

Deze territoriale zee wies in beteekenis, toen de oorlog tusschen Engeland en Frankrijk begonnen was en Vlaanderen nu eens aan de eene zijde dan weer aan de andere zijde meestreed. Zoo ergens voor de kapers buit te behalen was, dan was het voor de Vlaamsche kust, waar schepen van alle landen het Zwin opvoeren. Aldaar is in dezen tijd het moderne volkenrecht ter zee geboren. De regel, dat de vlag — of in dien tijd ook het op de kiel aangebrachte wapen — de lading dekte,

---

[105]) *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 484, bl. 406.

[106]) Zie hierna bl. 156.

Men zie ook een voorstel van 1358 tot wijziging van art. 11 van het Hanze privilegie, welk artikel den koopman bij schipbreuk zijn goederen niet deed verliezen in littoribus nostre terre Flandrensis. Het voorstel luidt: Dat pûnte dat moste men vorbeteren: ofte eyn schijp breke anderswaer unde dat gued queme an den stroem van Vlanderen eder an dat land van Vlanderen, dat de coepman sijn gued beholden mosten umme arbeydesloen, *Hansisches Urkundenbuch,* III, n. 419, bl. 193. Het nieuwe Latijnsche privilegie van 1360 ging nog verder, het laat den koopman zijn goed behouden, waar ook in zee het goed opgevischt werd, *Hans. Urkundenbuch,* III, n. 495, § 12.

werd niet erkend [107]). Een onzijdig schip mocht vrij varen, maar, behalve contrabande, werd vijandelijk goed aan boord van een onzijdig schip prijs verklaard [108]). Reeds in dien tijd werd geklaagd over het opbrengen van onzijdige schepen naar

---

[107]) Het wapen van het land van herkomst wordt als herkenningsteeken voorgeschreven in het verdrag van 8 Maart 1297 tusschen Engeland en Vlaanderen (Rijmer, *Foedera,* I, pars 2, bl. 861): Premerement, est ordené et acordé, que toutes les nefs d'Engleterre, et de Bayone, et du poer d'Engleterre, alantz vers le parties de Flandres, aient le signal des armes du Roy d'Engleterre: et toutes les nefs de Flandres, et du poer du conte de Flandres, alantz par mer, aient le signal des armes du conte de Flandres, et ovesque lettres patentes, sealees du commun seal de la vile, d'ont la nef sera, tesmoignauntz que la dite nef est de tiele ville, du poer du conte de Flandres; et ce est ordené pur ce, que les enemys d'Engleterre et de Flandres ne les peussent desceivre enpreignant, et contrefaisans le signal du conte.

Het op de kiel aangebrachte wapen wordt ook genoemd in het ontwerp-tractaat van 1403 tusschen Engeland en Vlaanderen *(Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 509, bl. 425, art. 4): Item, que es nefs de Flandres en la premiere partie seront paintes les armes de Flandres et les armes de la ville dont les nefz partiront, et aussy au bout du mat de la nef; et parmi ce les nefz de Flandres passeront paisiblement par la mer sans arrest; mais que elles ne portent biens de ennemis, et que les Flamens estans esdictes nefz ne facent aide aux nefz des Francois, Escoz ou autres ennemis d'Angleterre; autrement les biens des Francois ou Escoz que les Flamens advoueroient pour eulx, et aussy les propres biens des Flamens estans esdictes nefz assistans aux ennemis des Anglois, oultre la paine corporelle, seroient confisquez.

Zie verder Sandbergen, *Nederlandsche en Nederlandsch-Indische Scheepsnationaliteit,* bl. 28 en vlg. Dit geschrift heeft nog steeds niet de aandacht getrokken, die het onder beoefenaars van het volkenrecht verdient. Jammer is slechts, dat de schrijver geen aandacht geschonken heeft aan den rijken schat van Vlaamsche gegevens.

[108]) Zie art. 4 van het ontwerp-tractaat van 1403 in de vorige noot en art. 2 van het tractaat Vlaanderen—Engeland van 6 Juni 1370 (*Cart. de l'Estaple,* I, n. 342, bl. 263): que nulluy marchant ne

Engeland en het langen tijd daar vasthouden dier schepen voor het onderzoek naar de herkomst dier goederen [109]). Het verzet tegen een visitatie werd gestraft met verbeurte van gansch het schip [110]).

---

aultre dudit pays de Flandres ne chargera aucune neif ne aultre vesseal alant ne retournant par mer, d'aucunes biens des ennemis ledit Roy, et par especial de France et d'Espaigne, ne d'autres ennemis quelcunques, presens et avenir, par aucune corrumture, fraude ou malengien; et que ledit counte ne ses subgiez dudit pays ne feront nulle personne desdix ennemis le Roy frank bourgois des villes ou pays de Flandres afin d'eschiver teele couverture (bl. 265).

Voor contrabande vergelijke men art. 3 van het tractaat van 1370, hetwelk als zoodanig verbiedt: que nul des subgiez dudit counte ou pays de Flandres n'amenesra ne ferra amesner par la mer aucunes armeures, artillerie ne vitailles a les enemis pour eulx eidier, refrecher ou conforter.

Overigens raadplege men voor de onzijdigheid van schip en lading in vroeger eeuwen, Sandbergen, *t. a. p.*, bl. 16 en vlg.

[109]) Op een klacht van kooplieden uit Brugge wegens het opbrengen en vasthoudèn van hun schepen naar Engeland beveelt op 20 Maart 1380 de Koning: quod vocatis coram vobis mercatoribus predictis vel eorum attornatis et aliis quos noveritis in hac parte fore evocandos, ac visis cartis testimonialibus de bonis et mercandisiis suis, et audita querela ipsorum mercatorum, si legitime probare poterunt naves et bona et mercandisas predictas ad mercatores Flandrenses et non ad aliquos alios de inimicitia nostra existentes pertinere, et contra amicitiam inter nos et Flandrenses existentem per gentes predictas capta fuisse, tunc eisdem mercatoribus super restitutione et liberatione navium, bonorum et mercandisarum predictorum absque omni dilatione et sine difficultate aliqua faciatis debitum justicie (*Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 382, bl. 323).

[110]) Uit de rekening van den baljuw van Brugge van 1427: les Englois maintiennent que quant ils trouvent aucuns vaiseaulx sur mer, soient Alemans, Flamens ou autres dont ils sont amiz, et que iceulx vaiseaulx aient chargié avoir de leurs ennemis, et que lors lesdis Englois requirent aux maistres d'iceulx vaiseaulx que ils leur delivrent et baillent oultre icellui avoir et marchandise de leursdis ennemis, et que de ce sont refusant, et lors de fait et de forche veullent deffendre ledit avoir et qu'il advient que lesdis Englois par

Ook toen reeds werd in vele gevallen van den schipper een authentiek certificaat, aangevende de eigenaars en den oorsprong van de goederen, benevens borgtocht verlangd [111]). Veel

forche de combattre gaignent ledit vaisel, iceulx Englois maintiennent et usent que tout l'avoir appartenant a ceulx qui ainsi se sont contre ceulx combatuz pour sauver et retenir l'avoir de leurs dis ennemiz, est fourfait contre eulx et les tiennent en ce pour leurs ennemiz (*Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 690, bl. 565).

Zie ook Sandbergen, *t. a. p.,* bl. 20.

[111]) Tractaat van 1370, art. 2, tusschen Engeland en Vlaanderen: Et que la chose le mielz porra estre cognueue et les gens du pays de Flandres le plus franchement puissent passer par la mer, parlé est que chascun nief ou vesseal qui ensi sera chargé, aura avesque la chartre partie desoubs signé de tabellion publique faisant expressement mencion des biens et marchandises qui y serront compris, et a quiel persone lesditz biens sont et appartiegnent, au quel lieu il estoit chargé et aussi en quiel port il se deschargera; et sur ce ledit counte receue bone et loyale informacion des biens compris en ladicte chartre et es dits nief et vessalx par gens notables, creables et dignes de foy, et non pas par les hostes desdits enemis, et receue caucion suffisante que les biens ne sont n'apartienent as aucuns desdits desleis le counte de Flandres tesmoignera par ses lettres ouvertes que les choses comprises en ladite chaertre sont veritables et que ladicte caution est ensi receue, et par monstrant ladite chartre et la lettre du counte avecque ses.... ilz passerent par la mer francement paisiblement et sans aucun empechement faire par les gens ou subgies le dit Roy (*Cart. de l'Estaple,* I, n. 342, bl. 265).

Aanvullend tractaat van 27 April 1371, art. 2, membre 2 et suiv.: Et, que ledit conte, ne ses subgis dudit paiis, ne feront aucune persone desdis ennemis le Roi, franc bourgois de villes ou paiis de Flandres, a fin d'eschivir tielle couverture, et que la chose mieux porra estre cogneue, et les gens du paiis de Flandres le plus franchement puissent passer par la meer, parlé est que chascune nief ou vesseil, qui ainsi sera chargé, aura, avoec la chartre partie, lettres ouvertees, soubs le seel de la ville, ou il est bourgois, habitant, ou subges, faisant expressement mention des biens et marchandises qui y serront compris, et a quelle personne lesdis biens sont et appartiennent, ou quel lieu il estoient chargiés; et aussi au quiel port il entendent a deschargier.

Et, sur l'informacion des lettres des villes, ledit conte donra ses

erger maakten het echter vele schippers in het bezit van kaperbrieven, die zonder onderzoek ieder vreemd schip, dat in hun handen viel, voor buit verklaarden, omdat zij den oorsprong van ieder vervoerd goed en ieder document dienaangaande wantrouwden [112]). Vooral de schepen der Oosterlingen hadden hieronder te lijden.

Het aanspraak maken op een territoriale zee werd nu voor Vlaanderen meer bron van plichten dan van rechten. Men verlangde van Vlaanderen, dat het zijn gezag binnen zijn stroom handhaafde.

Aanvankelijk weigerde de graaf eenige verantwoordelijkheid voor hetgeen door vreemdelingen in zijn territoriale wateren geschiedde, op zich te nemen. Zoo schreef de conte de Charolais op 25 Mei 1415 aan den Koning van Engeland,

---

lettres ouvertes, infixees es lettres desdites villes, en ajoustant plain foy et creance a ycelle. Et, avoec ce, prendra caucion souffisant que lesdis biens ne sont ne appartiennent a aucuns desdis enemis, mais tant seulement as gens nommés esdites chartere et lettres, et qu'il n'amenront, en alant ne en retournant, aucuns biens desdis enemis. Et ainsi monsieur de Flandres tesmoignera deslors, par ses lettres ouvertes, selonc l'informacion q'il aura en des villes, desoubs qui il demeurent, que les choses, comprises esdites lettres, il tient estre vraies, en adjoustant en ce foy et creance comme dit est, et que la dite caucion est ainsi receue.

Et, par monstrant la chartre et les lettres de la ville, et la lettre dudit monsieur de Flandres, avoec ses banreres et pignons, ils passeront par la mer fanrchement, paisiblement, et sanz aucun empeschement faire par les gens dudit Roy (Rijmer, *Foedera,* III, pars 2, bl. 898).

Evenzoo ontwerp-tractaat van 29 Augustus 1403, art. 5 (*Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 509, bl. 425).

Omtrent poorters- en geleidebrieven kan men vergelijken Sandbergen, *t. a. p.,* bl. 38 en vlg. en de door deze geciteerde plaatsen uit het *Hansisches Urkundenbuch.*

[112]) Voorbeelden hiervan o.m. *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 655 en 782 en *Inventaire des Chartes,* III, bl. 457 en vlg. en IV, bl. 39 en vlg. Zie ook de hier volgende noten.

die zich er over beklaagde dat Schotten Engelsche kooplieden op de Vlaamsche zee beroofd hadden: Vous savez, tres hault et tres puissant prince, mon tres chier seigneur et cousin, que gens de tous pays et nacions repairent et se tiennent sur mer, tant prez des ports et havenes, que autrement, lesquelz l'en n'a point acoustumé de rebouter, corrigier ou pugnir s'ilz ne mesfont, ou se tiennent en armes pour envahir et dommagier les bons marchans; et se lesdiz Escotz se sont tenuz sur ladicte mer de Flandres, l'en n'a pas sceu ne aperceu qu'ilz fussent en armes, ne eussent intencion de faire aucune offense ou roberie; de laquelle faire reparer l'en n'a peu mettre remede pour leur soudain et hastif departement; mais (s'il arrivoit) qu'ilz retournassent, j'en ferois faire telle pugnicion que vous et tous autres en deusiez estre contens [113]).

IX

Met veel nadruk zijn de Duitsche kooplieden voor hun recht op bescherming op den Vlaamschen stroom opgekomen.

Toen de Duitsche kooplieden in het midden der 14e eeuw, wegens hun vele klachten tegen het Vlaamsche bestuur, weigerden naar Vlaanderen te varen maar te Dordrecht bleven en alleen bereid waren om naar Brugge terug te keeren, indien hun rechten bij grafelijk privilegie beter verzekerd werden, was een van hun eischen, dat in dat privilegie vastgelegd werd, dat bij diefstal, roof of doodslag te land of op den Vlaamschen stroom, zoowel het geroofde goed als de dader overal in Vlaanderen zouden aangehouden worden, totdat de justitie zich met het geval inliet. Eerste aanleiding hiertoe was hetgeen met een koopman uit Greifswald geschied was, wiens schip, in het Zwin varende, door een Engelschman naar volle zee gevoerd en daar geplunderd was; toen deze koopman later den

---

[113]) Gilliodts van Severen, *MS. Galba,* B I, bl. 341.

dader in Vlaanderen aantrof, weigerde de justitie aanvankelijk hem te arresteeren; eerst toen alle Duitsche kooplieden dreigden Brugge te verlaten, ging men tot zijn arrestatie en terechtstelling over. Hierover werd echter de koning van Engeland zoo vertoornd, dat hij alle Duitsche goederen in Engeland in beslag nam. Toen nu de Duitsche kooplieden een certificaat van den Vlaamschen magistraat verlangden als getuigenis, dat alles in overeenstemming met het Vlaamsche gewoonterecht geschied was, werd hun dit geweigerd [114]). Vandaar hun verlangen om op dit punt hun rechten beter verzekerd te hebben [115]). Aanvankelijk was de graaf niet geneigd zich aldus formeel tot de aanhouding van vreemdelingen, die op den stroom iets misdreven hadden, te verplichten [116]). De Duitsche kooplieden hielden echter aan hun eisch vast. Artikel 44 van het groote privilegie der Hanze van 1360 bepaalt dientengevolge: Voort waert dat enich coopman iof hare knapen vorseid beroeft iof vermoordet worde in onsen *stroom,* land iof ghebiede, waer dat dat gherovede goed ghevoert worde iof moordenare toequame in landen, steden, uitvelden, iof doorpen, volghede de clagher naer iof yement van sinen weghe ende hem daer mochte gheen recht iof ghelijc over gheschien, quame

---

[114]) Men vindt het gebeurde met dezen koopman Gerard Robenoghe uitvoerig geschetst in een schrijven van de Duitsche kooplieden van Brugge aan Hamburg, *Hanse-recesse* 1256—1430, I, bl. 93.

[115]) Men zie het op 3 Augustus 1358 te Lübeck en op 31 Maart 1359 te Greifswald door de Duitschers nieuw voorgestelde artikel, *Hanse-recesse,* I, bl. 155 en III, bl. 226, n. 239, art. 3.

[116]) Men zie het tegenvoorstel van den graaf en de drie steden van 1360 in *Hanse-recesse,* I, n. 228, bl. 157. M.i. is de kern van dit tegenvoorstel, dat de graaf zich alleen wil verbinden in geval van onrecht te land.

Ook in het gelijktijdig grafelijk privilegie van 26 Maart 1359, aan de Engelsche kooplieden verleend, wordt slechts gehandeld over aansprakelijkheid in geval van roof binnen Brugge (art. 16) en over revindicatie van te land of ter zee ontvreemd goed (art. 17). Zie dit privilegie in *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 304.

daernaer de rovere bin onsen lande van Vlaendren, dien mochte men arresteren ende houden toter tijt, datter recht ende wet of gheschiet ware; ende zo waer dat zulc beroeft goed bevonden ware bin onsen lande van Vlaendren, dat men dat den vorseiden coopman delivereren sal, als verre als hi met sire marke iof met goeder informacie betoghen mach ende prouven, dat hem toebehoort, al waert, dat yemene in vrijen maercten ghecocht hadde [117]).

Een gelijke bepaling komt voor in het privilegie van 1361 voor Kampen en van 1362 voor Neurenberg [118]).

Aan de verplichting om vreemdelingen te berechten, die de Duitschers op den stroom benadeeld hadden, is niet altijd streng de hand gehouden, vooral toen de Normandiërs als kapers op de Vlaamsche kust verschenen. In 1371 moest de Raad der Hanze na het nemen van een schip „up dem strome des greven van Vlanderen" aan het artikel uit het privilegie herinneren [119]). Toen het opbrengen van Duitsche schepen door Normandiërs niet ophield, bleven de Duitschers opnieuw van Vlaanderen weg; thans bleken zij alleen bereid in Vlaanderen terug te komen wanneer de drie steden van Vlaanderen, Brugge, Gent en Ieperen te zamen met het Vrije van Brugge, de zoogenaamde vier leden van Vlaanderen, zich jegens de Hanze aansprakelijk stelden voor de aanslagen door in Vlaanderen verblijvende personen te land of op den stroom jegens de Duitsche kooplieden gepleegd [120]). In 1389 wordt deze eisch door de

---

[117]) Zie dit privilegie in *Hansisches Urkundenbuch,* III, n. 497 en in *Bijdragen Zeeuwsch Vlaanderen,* V, bl. 148.

[118]) Voor Kampen, zie *Inventaire des chartes,* II, no. 542, art. 36. Voor Neurenberg, *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 319.

[119]) Zie het *Lübeckisches Urkundenbuch,* IV, n. 159, bl. 152; verder bl. 154 en 156, betreffende den schipper Twestreng. Op dit geval hebben ook betrekking *Hanse-recesse,* II, Nachträge, n. 61 *c,* 61 *d* en 61 *e*. *Hanse-recesse,* III, n. 342, art. 1 en n. 343, art. 1.

[120]) Men vergelijke hierbij de *Hanse-recesse* 1256—1430, II, n. 203, bl. 232; n. 233, bl. 284; n. 234, bl. 285; n. 246, bl. 295;

Oosterlingen gesteld [121]) en nog in datzelfde jaar door de drie steden aanvaard [122]). In 1391 keurt de graaf goed, dat deze aansprakelijkheid door de vier leden van Vlaanderen op zich genomen wordt [123]). Dientengevolge bepaalde art. 1 van het nieuwe privilegie van 12 Mei 1392: dat bij berooving intra patriam Flandriae *seu fluctus nostros marinos eiusdem vulgariter nuncupatos stroom,* de vier leden zich borg stelden voor de voldoening van schadevergoeding. Zoo het misdrijf gepleegd was door iemand, die geen inwoner van Vlaanderen was, dan zouden alle dienaren der justitie moeite doen om tot bestraffing van den dader en vergoeding van den benadeelde te komen. Was de dader met den buit naar het buitenland uitgeweken, dan zou de graaf van Vlaanderen stappen doen bij

---

n. 247, bl. 296; n. 249, bl. 302; n. 250, bl. 303; n. 258, n. 5, bl. 313; n. 306, punt 4, bl. 362 (overweging van verlegging van den stapel naar Dordrecht); n. 311, bl. 368; n. 313, punt 2, bl. 372; n. 314 en vlg., bl. 373 en vlg. (inleiding der nieuwe onderhandelingen); n. 326, bl. 385; n. 334—336, bl. 394 en vlg.; n. 339, bl. 397; n. 342, bl. 401 (onderhandelingen te Dordrecht) o.a. n. 5. Vortmer claghede wij, dat de copman beyde van den Normans in deme strome van Vlandren unde van den Vlaminghen bijnnen dem lande grotliken beschadet weren unde berovet. Deze feiten zijn gedetailleerd genoemd in n. 343 (1 Mei 1387), bl. 411; zie vooral n. 48, bl. 418 en het antwoord daarop bl. 434, de repliek n. 43, bl. 444 (dat dese vorscreven schade ghedaen es bijnnen den strome van Vlandren).

Nog uitgebreider is de lijst van vergrijpen op den Vlaamschen stroom in *Hanse-recesse* 1256—1430, III, nos. 342 en 343 (Unde al desse schade is gheschen uppe des greven strom van Vlandren).

1 Mei 1388 werd het besluit genomen geen handel met Vlaanderen meer te drijven (*t.a.p.,* III, n. 380 en 381; zie verder nog de nummers 392, 393, 409, 413, 414, 421, 422). 1 Mei 1389 vangen eindelijk de mondelinge besprekingen met de Vlamingen te Lübeck aan en worden concrete voorstellen gedaan, *t. a. p.,* III, n. 423 en vlg.).

[121]) *Hanse-recesse,* III, n. 444 en 445.

[122]) *t. a. p.* III, n. 455.

[123]) *t. a. p.,* IV, n. 20, 30 en 39 en *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 445.

de vreemde regeering, opdat deze tot berechting zou overgaan. Was binnen een half jaar daarna geen recht gesproken, dan verbond de graaf zich tot represaillemaatregelen tegen dien staat over te gaan en deze door te zetten, totdat de benadeelde koopman voldoende schadevergoeding ontvangen had [124]). Voor het overige bleef hetgeen in 1360 bepaald was omtrent een arrestatie van den dader, zoo deze in Vlaanderen aangetroffen werd, gehandhaafd.

Naast de grafelijke charters staan ook stedelijke privilegies, waarin aan vreemdelingen bescherming op den stroom wordt toegezegd. Zoo wordt in een door Brugge aan de Schotsche kooplieden op 10 Mei 1407 verleend privilegie verklaard: se aucun dommage advient aux dessusdiz marchans et subgiez d'Escoce sur l'estrom et jurediction de Flandres, la ville de Bruges fera toute la greigneur diligence qu'elle pourra sans fraude, affin que lesdiz d'Escoce ainsi adommagiez puissent estre restituez de leursdiz dommages, ainsi et par la maniere qu'elle feroit se le cas fust avenu a ses propres bourgois [125]).

X

Door deze verdragen en privilegies was de Stroom een volkenrechtelijk begrip geworden. De aldus geschapen verantwoordelijkheid voor delicten, binnen de territoriale wateren gepleegd, bracht Vlaanderen er toe te trachten van de overige

---

[124]) Het tractaat is o.a. opgenomen in *Hansisches Urkundenbuch,* V, n. 9 en *Inventaire des Chartes,* III, bl. 224, *Lübeckisches Urkundenbuch,* IV, bl. 615.

De verplichting tot het nemen van represaillemaatregelen was aanvankelijk op tegenstand der Vlaamsche steden gestuit. Men vergelijke *Hanse-recesse,* 1256—1430, III, n. 455, art. 2.

[125]) *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 543, bl. 453, een ampliatie van het tractaat van 30 April 1407, *t. a. p.,* I, n. 540, dat nog slechts sprak van: aussi tost qu'ils seront arrivez ou entrez ou Zwin a l'Escluse.

staten de verzekering te verkrijgen, dat zij den stroom zouden eerbiedigen en derhalve geen oorlogsdaad in territoriale wateren zouden verrichten. Aldus zegde inderdaad de Koning van Frankrijk in 1370 toe, dat de Fransche oorlogsschepen niet zonder noodzaak zouden varen dans l'estrom de Flandre [126]). In 1403 verklaren de gezanten van Engeland zich bereid in een nieuw tractaat vast te leggen qu'aux marchans frequentans le pais de Flandres, et leur navire et biens, ne sera fait aucun dommaige en l'estrun de la mer de Flandres par les Anglois ou leurs alyez [127]).

---

[126]) *Hansisches Urkundenbuch,* IV, n. 368, bl. 156: Voulons encores et avons ordené et ordenons, que aucuns de noz diz subgiez ne voisent doresenavant en vaisseaux armez ou autrement es pors ne en la mer et estrom de Flandres, pour y meffaire, se ce n'est en poursivant noz annemis.

[127]) Zie *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 509, bl. 425 en Varenbergh, *Histoire des relations diplomatiques entre le comté de Flandre et l'Angleterre au moyen âge,* bl. 545.

Gilliodts van Severen, wien wij dankbaar moeten zijn voor het vele belangrijke, dat hij uit de archieven van Brugge gepubliceerd heeft, is zonder eenig stelsel omgesprongen bij de uitgave der documenten, die aan de Vlaamsch-Engelsche verdragen van Juni 1408 en Juni 1411 zijn voorafgegaan. Men moet daarvoor raadplegen het 4de deel van zijn *Inventaire des chartes,* zijn *Cartulaire de l'Estaple* en zijn *Manuscrit Galba B I.* Bovendien zijn dan nog verschillende andere documenten te vinden bij Varenbergh, *t. a. p.,* bl. 540 en vlg.

Bij de latere onderhandelingen is voor de Engelsche toezegging geen schade te doen in l'estrun de Flandre in de plaats gekomen de wederkeerige verplichting van guarder les flotes es marées de Flandre (24 October 1406; Varenbergh, *t. a. p.,* bl. 547); of, zooals het in 1409 in een verklaring der Vlaamsche onderhandelaars heet: que les marchans d'Engleterre, de France et autres quelxconques puissent estre seurs ès flotes es (éd.: et) marées de Flandres, c'est à entendre si comme il a esté déclairié à voz diz ambassateurs si avant que l'eaue de la mer ceuvre et desceuvre vers Flandres *(Inventaire des Chartes,* IV, bl. 41). Reeds in dit laatste stuk wordt de mogelijkheid van een nog verder reikende regeling in uitzicht gesteld: que seurté générale sera sur mer d'entre les havres de Bouloigne et de Winkel-

Reeds in 1347, toen Willem V een burger van Zierikzee toestond voor geleden schade zich te verhalen op zijn vijanden, de Oostvriezen, te water of te land, voegde hij er aan toe: behoudens des dat hi hemluden upten Vlaemschen stroem noch binnen den lande van Vlaenderen niet misdoen en zal [128]).

En in 1414 zeggen Holland en Zeeland op basis van wederkeerigheid aan Vlaanderen berechting toe van hen, die bij vervolging van vijanden dezen schade toebrachten in de territoriale wateren van Vlaanderen [129]).

Aldus groeide een internationale erkenning van den Vlaamschen stroom. Voorloopig slechts op papier. Want zoodra de oorlog tusschen Frankrijk en Engeland weer heviger werd, nam ook de kaapvaart toe [130]). Normandiërs, Bretagners, Engelschen,

---

zée et de là en avant partout sur mer vers noort et oest pour tous marchans y estre et passer seurement.

Het is laatstgenoemde redactie, die in het in 1411 voor drie jaar gesloten en dikwijls daarna verlengde tractaat is opgenomen; alleen is de haven van Boulogne door die van St. Walery vervangen (Varenbergh, *t. a. p.*, bl. 573). Uit deze onderhandelingen blijkt, dat de Engelschen ten slotte geen gebruik hebben willen maken van het hun vreemde begrip: stroom van Vlaanderen. Zij vervingen het door flotes es marées, waarvan zij een niet helderen uitleg aan de Vlamingen gaven. Ten slotte werd eenvoudig de vrijheid van de gansche zee tusschen Vlaanderen en Oost-Engeland verkondigd.

[128]) *Charterboek van Vriesland,* I, bl. 204.

[129]) Zie dit tractaat bij Gilliodts van Severen, *Coutumes de la ville de Bruges,* I, bl. 471.

[130]) Zoo beklagen zich verschillende Fransche steden reeds in 1415, dat hun inwoners waren indeuement pillez et robez sur l'estran de Flandres (*Galba B I,* bl. 341). Hetzelfde jaar beklagen zich de vier leden bij de Engelschen over het nemen door deze van schepen sur l'estrom de Flandres (*t. a. p.*, bl. 350). De hertog van Bedford zegt in zijn antwoord vergoeding voor dit feit toe (*t. a. p.*, bl. 361).

Omgekeerd hadden zich de Engelschen in 1408 er over beklaagd „up tstic van den scaden enighen Inghelsche cooplieden ghedaen up den Vlaemschen stroom bij enighen van Normandien" (*Inventaire des Chartes,* IV, bl. 37). Naar aanleiding hiervan wordt ten verzoeke van de vier leden Jacob van Wissoc door den graaf naar

Schotten en Zeeuwen, zij allen kaapten lustig op den zoo veel bevaren Vlaamschen stroom. Nog erger werd dit, toen Holland en Zeeland met de Hanzesteden in oorlog kwamen.

Zoo konden in 1435 de Hanzesteden een gansche lijst van ongerechtigheden opstellen, die op den Vlaamschen stroom gepleegd waren; tevens herinnerden zij aan de toezeggingen, hun gedaan in het privilegie van 1392 [131]). De vier leden van Vlaanderen hebben als resultaat dezer besprekingen bij een in 1438 getroffen regeling de betaling van een schadevergoeding van 8000 ponden gr. aan de Hanze toegezegd en de vervolging van verschillende op den stroom geschiede feiten [132]).

Met de betaling dezer schadeloosstelling en met de vervolging en executie der daders van ongerechtigheden op den

---

den admiraal van Frankrijk te Parijs en naar andere steden gezonden om restitutie te verkrijgen (*t. a. p.*, bl. 43).

Zie omtrent het optreden van Schotsche zeeroovers op den Vlaamschen stroom in 1415 ten nadeele van de Engelschen, hierboven, bl. 141 en 142 en *Inventaire des Chartes*, IV, bl. 334.

[131]) Zie *Hanse-recesse* 1431—1476, I, bl. 328 en vlg., n. 38 en vlg.; vergl. ook *t. a. p.*, bl. 213; bl. 235, n. 14 en bl. 312, n. 14. Het antwoord der vier leden is te vinden *t. a. p.*, I, bl. 339 en vlg., n. 38 en vlg.

Vroegere toepassingen van het privilegie van 1392 ten aanzien van het bepaalde omtrent den Vlaamschen stroom zijn o.a. te vinden in *Hanse-recesse* 1256—1430, VIII, bl. 701, n. 1086 n. 4 (anno 1418): Jacoppe Remger werd gezonden „bi laste van den veer leden weghen van den lande van Vlaendren ende ten versouke van den cooplieden van der Duudscher hanze" naar ettelijke plaatsen in Frankrijk „omme restitucie te hebbene van zekeren scaden, die de vors. cooplieden van der hanze ghenomen hadden int jaer 1418 bi eeneghen van Vranckerike up den Vlaemschen stroom"; *Hanse-recesse* 1431—1476, I, bl. 67, n. 99 (anno 1432): de vier leden van Vlaendren nemen op zich de schade te vergoeden van wol, toebehoorende 2 kooplieden van de hanse „in tiden verleden bi den Scotten ghenomen up ten Vlaemschen stroom".

[132]) *Cartulaire de l'Estaple*, I, n. 751.

stroom werd echter weinig voortgang gemaakt[133]). Dit was een der hoofdredenen waarom de Duitsche koopman in September 1450 opnieuw besloot Vlaanderen te verlaten, ditmaal om den stapel naar Utrecht te verplaatsen[134]). Ja, men verbood zelfs allen kooplieden der Hanzesteden om goederen te koopen, die door den Vlaamschen stroom vervoerd waren[135]). De onderhandelingen omtrent den terugkeer naar Vlaanderen duurden dit maal langer dan de vorige malen. De Hanze stelde thans als eisch voor terugkeer, dat de vier leden zich aansprakelijk stelden niet alleen wanneer een berooving op den Vlaamschen stroom door Vlamingen had plaats gevonden, maar voor iedere berooving, onverschillig door wie gepleegd[136]). Slechts Brugge wou deze garantie geven, de drie overige leden waren daartoe niet te bewegen; tevergeefs bood Brugge zelfs

[133]) Zie de klachten der Hanze, geuit in de bijeenkomsten van 1447 tot 1448 te Brugge, *Hanse-recesse,* III, n. 345, § 8, § 37 en vlg. en § 43; zie ook *t. a. p.,* n. 485, n. 565, n. 613 en vlg., optreden van nieuwe zeeroovers, zonder dat iemand daartegen iets deed n. 627, § 2. Men vergelijke nog omtrent „de berovinge uppe deme Vlaemsschen stroom", *Hanse-recesse,* IV, n. 161, § 1 en 2, n. 211, § 4, n. 247, § 1.

Wat de schadeloosstelling betreft, zoo heeft het Vrije van Brugge eerst in 1467 den laatsten termijn van zijn aandeel in deze schadeloosstelling van 1438 voldaan (*Cartulaire de l'Estaple,* II, n. 1094). Brugge zelf had nog in 1489 niet zijn 2000 pond voldaan! Zie *Hanse-recesse* 1477—1530, II, n. 292, § 2 en n. 293.

[134]) Zie *Hanse-recesse* 1431—1476, III, n. 650, 693, § 2, 694, 695, § 4, 710, 711, 721.

[135]) *Hanse-recesse* 1431—1476, III, n. 650, § 7: Item en willen de stede nicht liden, dat men jenich gud, dat in Vlandren oft up den stroom van Vlandren ghewesen heft, na sunte Margareten daghe vorscreven sal brenghen in jenighe stad van der henze. Zie ook IV, n. 3, § 5 en *Hansisches Urkundenbuch,* VIII, n. 1259. In Februari 1452 is dit verbod opgeheven voor lakens, wol en vachten, die uthe anderen vrommeden landen tor zeewart over den Vlameschen ström.... ghän unvorandert sunder uppslän, *Hanse-recesse,* IV, n. 63, § 18. Ook met deze verzachting heeft deze boycot nog verzet genoeg opgeleverd. Men zie in de *Hanse-recesse,* IV, nos. 87, 110, 249, § 1, 370, 379, 404, 410.

aan Gent aan alle kosten te dragen, die deze stad door de inwilliging der eischen van de Oosterlingen zou leiden [137]). Ten slotte heeft de Hanze met de garantie van Brugge alleen genoegen genomen en op 11 Augustus 1457 had de plechtige intocht van den Duitschen koopman in Brugge plaats [138]). Het Brugsche privilegie van 10 Januari 1457 bepaalde in § 2: Voort waert zake, dat eenich van der Hanse int land van Vlaendren of upten Vlaemschen stroom binnen drie milen van den lande lanxt den cost van Vlaendren van zinen goede berooft worde van den insetene slands van Vlaendren of anderen, wien hi ware, dat wij danne dat sculdich zijn zullen te betalene, in alzo verre als de bescadichte coopman dat souffisantelike zal mogen betonen met behoorliker informatien, behouden dat de coopman gheene neminghe of rovinge doen zal binnen denzelven drie milen up wien het zij, het en ware up wederweere of dat de coopman bin denzelven drie milen zijn goed bevonde, dat hem gherovet of genomen ware, twelke hi zal moghen antasten zonder broke, behouden dies dat stappans, als de coopman te lande commen word, hi dat ter kennessen van justicien, daert behoort, bringhen zal ende daeraf recht ghenieten na inhout scoopmans privilegen [139]).

XI

De vraag kan gesteld worden: hoever in zee strekte zich de stroom uit? Het antwoord, dat de Vlaamsche bronnen ons daarop geven, luidt, dat de stroem van Vlanderen hem be-

---

[136]) Het eerst is deze eisch gesteld op het Lübecker reces van 31 Mei 1453, *Hanse-recesse,* IV, n. 162, § 8. De eisch keert dan steeds in de onderhandelingen terug: n. 211, § 4, n. 250, § 7, n. 458, § 1, n. 459, § 6.

[137]) *Hanse-recesse,* IV, n. 444, § 10 en 11, n. 484 en 488; *Hans. Urkundenbuch,* VIII, n. 520.

[138]) *Hanse-recesse,* IV, n. 506 en n. 540 en vlg.

[139]) *Hans. Urkundenbuch,* VIII, n. 525 en 469—471.

streken zoude een kennesse of een gesichte verre [140]), d.w. tot zoover in zee als de kust en de daaraan staande gebouwen te onderscheiden waren.

Zoo wordt in een getuigenverklaring van 1440 voor den magistraat van Brugge, naar aanleiding van het nemen door Hollanders en Zeeuwen van een schip uit Nantes, opgemerkt: que ledit jour de Saint Martin dernier passé environ dix heures devant disner, eulx venans de la Rochelle en ladite neif vers le port de l'Escluse et sa droite descharge, furent encontrez sur la mer à l'opposite de Oostende à une lieue prez de la terre et si prez qu'ils veirent parfaitement le clocher de l'esglise d'Ostende, par neuf neifz de Hollande et Zellande, estouffez de gens d'armes, etc. [141]).

En evenzoo wordt in het verdrag van 1414 tusschen Holland en Zeeland en Vlaanderen overeengekomen: „waert dat eenighe van onser beider ondersaten haer viande bescadichden in eenich van onser landen of gaten of also na den lande dat men tland bekennen mochtens daer zij uutquamen of ghemint hadden te wesen, dat sal men ooc rechten bij onser beider rade" [142]).

De kennesse of het zicht, in het Fransch la vue, is een in de Middeleeuwen algemeen gebruikte wijze van afstand-bepaling ter zee. Reeds vele berekeningen zijn er opgesteld om eenigszins te benaderen hoe lang deze middeleeuwsche kenning geweest is. Men is daarbij tot het resultaat gekomen, dat de gewone kenning ongeveer 30 K.M., een kleine kenning of de landkenning circa 15 à 20 K.M. bedroeg [143]).

---

[140]) *Hanse-recesse* 1431—1476, I, bl. 339, n. 38; bl. 328, n. 38 (de druk spreekt abusievelijk op de laatste plaats van: bynnen enem gerichte, in plaats van: bynnen enem gesichte).

[141]) *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 763, bl. 624.

[142]) *Coutumes de la ville de Bruges,* I, bl. 471.

[143]) Men zie onder meer de berekening van Breusing in Koppmann, *Das Seebuch,* XLI; l'Honoré Naber in *Tijdschrift Aardrijkskundig Genootschap,* 37 (1920), bl. 519; het artikel *Kenning,* 4 in het *Woordenboek der Nederlandsche Taal* en Raestad, *Kongens Strömme,* bl. 186 en vlg.

Dat men zich bij de vaart ter zee van de kenning als maatstaf voor afstanden bediende, is voor een tijd, dat betrouwbare kaarten ontbraken, alleszins verklaarbaar. Men voer zooveel mogelijk langs de kust en nam dan als afstandsmaat zoover het oog zien kon. Deze afstandsmaat moest echter verschillend zijn, naarmate de lucht helder was, de kust al of niet vlak was en deze maat vanaf het dek of vanuit den mast genomen werd [144]).

In het midden der 15e eeuw wordt dan ook de afstandsberekening per kenning vervangen door die per mijl of per lieu. Zoo stellen de Hanzesteden in het reces te Lübeck op 31 Mei 1453 den eisch van garantie bij berooving uppe deme Vlaemsschen stroome bynnen eener kennijnge [145]). Een jaar later (Juli 1454) wordt echter gesproken van uppe deme Flamesschen strome bijnnen dree weke sees edder dre Dutsche milen van deme lande [146]). De Oostzeesteden verkozen blijkbaar de bepaling van den stroom in Duitsche mijlen of weken boven de omschrijving met behulp van de Vlaamsche kenning [147]). Het Brugsche privilegie spreekt zonder meer van drie milen van den lande [148]). Drie mijlen of drie Duitsche mijlen komen sinds dien als grensbepaling van den Vlaamschen stroom voor. Zoo wordt in de reeds genoemde procedure van 1467—1468 aangegeven, dat de Vlaamsche stroom zich 3 lieux in zee uit-

---

[144]) Zoo vindt men b.v. bij *De kaert van der zee* (1532) ed. Knudsen, bl. 38: Vijf milen sijn hier gerekent voor een kenning op Engelant, wantet hoghe leyt.

[145]) *Hanse-recesse* 1431—1476, IV, n. 162, § 8, bl. 113.

[146]) *Hanse-recesse,* IV, n. 250, § 7; zie ook n. 484 en *Huns. Urkundenbuch,* VIII, n. 520.

[147]) Een weke sees is een uitdrukking, die door de Oostzeevaarders werd gebruikt. Zij stamt uit het Scandinavisch. Zie Schiller und Lübben, *Mittelniederdeutsches Wörterbuch,* op wekesees en Fritzner, *Ordbog,* op vika. Een vika of weke is steeds gelijk aan een zeemijl.

[148]) Zie hierboven, bl. 151.

strekt [149]). Daar een Duitsche mijl ongeveer 7000 M. lang is, komt men tot een diepte van den Vlaamschen stroom van 20 K.M., de lengte, die ook door Breusing voor een landkenning berekend was.

XII

Het aanspraak maken op een territoriale zee van eenige kilometers bevatte in zich de erkenning, dat de niet-territoriale zee vrij was. Deze rechtsopvatting was in strijd met die der overige landen van West-Europa. Deze beschouwden de zee òf geheel buiten het territoir van den vorst te liggen òf zij kenden de zee in haar geheel toe aan de aangrenzende landen; de zee, die tusschen twee landen lag, werd dan geacht tot ter halve zee aan ieder van beide toe te hooren [150]).

Hoe is Vlaanderen aan de haar eigen opvatting gekomen? Met zekerheid valt daaromtrent niets te zeggen. Een oud gebruik bestaat, maar is niet als een moderne wet van een memorie van toelichting voorzien.

---

[149]) In de procedure van 1468 verklaarde Vlaanderen: que ladite rivière de la Honte, depuis l'Eschault devant Chavetingnes jusques à la mer salée et trois lieues en icelle mer, est du tenement de ladite conté de Flandres (Marshall, *t. a. p.*, I, bl. 142).

In de procedure van 1504 beweerden de Zeeuwen, dat de graaf van Vlaanderen geen zeggenschap over de Honte had que ledit fleuve du tout en tout estoit fleuve et stroom de Zelande, saulf le conte de Flandres du costé et aulong de Flandre y avoit autant et si avant jurisdiction, qu'il pouvoit entrer en l'eau et attoucher d'une espée ou de la verge de justice, ce qu'il a voulu exploicter et ny approcher le ducq de Brabant à six lieues près (Marshall, *t. a. p.*, II, bl. 128). Dit is duidelijk ontleend aan de turben vroeger door Brabanders uitgebracht, want het kan slechts betrekking hebben op de Honte bij Saaftingen. De hier bedoelde mijl is niet de Duitsche mijl, maar de mijl van circa 1500 M.

[150]) Zie Raestad, *t. a. p.*, bl. 11 en vlg.; Fulton, *The sovereignty of the sea*, 1911, bl. 537 en vlg.

Zoo ik een veronderstelling zou mogen uiten, dan is het deze:

Vlaanderen is evenals Holland en Zeeland in dien tijd uitgegaan van het beginsel, dat de zee vrij is. Zelfs een verbod voor vreemdelingen om op de Vlaamsche of Hollandsche kusten te visschen is nooit gegeven [151]). De landsheer had slechts macht over de zee zoover hij van het droge deze macht kon doen gelden. Daartoe werd gebracht het gebied, dat alleen bij ebbe droog komt. Dezen grond que la mer couvre et découvre, in het Vlaamsch floedemerk genoemd, vindt men in verschillende Vlaamsche en Fransche akten vermeld als tot het gebied van den landsheer te behooren [152]).

Hierbij werden niet als volle zee aangerekend de door land omringde inhammen der zee, in het bijzonder de mond van het Zwin. Over dit watergebied, ook herhaaldelijk de baai genoemd, oefende een ambtenaar van den graaf gezag uit, de baljuw van den watere. De rechspraak over dit gebied werd uitgeoefend door dezen baljuw met de schepenen van St. Anne ter Muiden. Tegenover de landbaljuwen was de jurisdictie van

---

[151]) Zie hierboven, noot 105.

[152]) Zie o.a. Bouthors, *Coutumes locales,* I, bl. 425, Saint-Valerie, art. 6: en ladite chatellenie de ce qui est en son domaine es lieux là où la mer coeuvre et descoeuvre que l'on dist soubz marée. Zie ook Saigneulle, art. 1 (*t.a.p.,* I, bl. 419): aussi avant que mer coeuvre et descoeuvre. Omgekeerd strekte zich het gezag van den admiraal van Frankrijk volgens de ordonnantie van 27 Februari 1534 uit quantum attinet delicta in mari et illius portubus eique adiacentibus insulis et quatinus maris fluxus portenditur (Chopin, *de Domanio,* lib. I, tit. 15, n. 11). Zie evenzoo de latere arresten, genoemd bij Valin, *Ordonnance de la marine,* I, bl. 140 en deze ordonnantie zelf: liv. 4, tit. 7, art. 1. Het is ook dit gebied, hetwelk in het Fransch met het woord l'estran (= strand) of les flotes es marées aangegeven is. Zie hierboven, bl. 147 noot 127. Gemakkelijk werden l'estroom en l'estran als gelijkwaardig beschouwd.

Aan l'estran beantwoordt echter in het Vlaamsch niet „de stroom", maar de „floedemerc". Zie *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 420.

den baljuw van den watere aldus afgebakend, dat wat op de indijkbare schorren, als zij bij ebbe droog liepen, geschiedde, tot de bevoegdheid van den landbaljuw behoorde, hetgeen bij vloed misdreven werd, werd door den baljuw van den watere berecht [153]).

Ook bij het recht op zeevonden of zeedriften, in het Picardisch lagaen genoemd, alsmede bij dat op drenkelingen werd een overeenkomstig onderscheid gemaakt. De landbaljuw mocht hier slechts voor den graaf optreden, wanneer de zeevond of het lijk op het droge gevonden werd, de baljuw van den watere liet zich gelden bij alles wat uit het water opgevischt werd. Wat aan land aanspoelde behoorde, voor zoover het recht van zeedrift of lagaen niet door privilegie beperkt was, geheel aan den heer [154]); van wat in het gebied van den baljuw van den watere gevonden werd, kwam 1/3 aan de vinders toe; van hetgeen in volle zee opgevischt werd, moest de helft van de opbrengst aan de vinders ten goede komen [155]).

---

[153]) Zie de regeling der jurisdictie tusschen Muiden (het baljuwschap van den watere) en Lammensvliet (het baljuwschap van Sluis) van 1293 (*Coutumes des petites villes,* III, bl. 261 en *Bijdr. Zeeuwsch-Vlaanderen,* V. bl. 140): de landbaljuw heeft jurisdictie sur ledit regiet toutes les fois qu'il sera del mer descouvers et si avant k'on le peult et pourra dicquier ... Et toutes les fois que ledit regietz est couvers de mer, les cas que sus avenront seront et demouront a jugier et a cognoistre as eschevins del Mue jusques ausdiz bonnes de Lamminsvliet en la mer seans.

In een geschil van 29 Juni 1530 tusschen Muiden en Oostburg wordt ten aanzien van drenkelingen gelijk onderscheid gemaakt.

[154]) Omtrent dit recht van zeedrift, zeedricht of lagaen vergelijke men — behalve de vele uitzonderingsprivilegies — voor Vlaanderen: Delisle, *Catalogue des actes de Philippe Auguste,* bl. 84; *Cartulaire de l'Estaple,* I, n. 416, 420 en 610; *Inventaire des Chartes,* II, bl. 87; voor Holland en Zeeland, Fockema Andreae, *Aanteekeningen op de Inleidinge van Hugo de Groot,* II. 4. 36; verder van Mieris, II, bl. 710, 858, III, bl. 433, 464, 543 en 686.

[155]) Dit verschil komt tot uiting in de rekeningen van den baljuw

Deze inhammen en open havens worden steeds in de eerste plaats bedoeld met de uitdrukking: stroom van Vlaanderen. Dit begrip heeft echter van zelf een uitbreiding gevonden door de reeks van zandbanken, die parallel met de Vlaamsche kust in zee liggen en waartusschen zich de vaargeul in de richting van het Kanaal bevindt. Ook deze vaargeul, waarin door de nabijheid der zandbanken nog duidelijk eb en vloed waarneembaar waren, is onder den Vlaamschen stroom betrokken.

Later, toen de Vlaamsche stroom een rechtsbegrip geworden was, waarvan tractaten en privilegies gebruik maakten, is men de noodzakelijkheid gaan voelen de breedte van dezen stroom nauwkeuriger te begrenzen: vandaar eerst haar bepaling met

---

van den watere, die zich gedeeltelijk in het Rijksarchief te Brussel, gedeeltelijk in dat te Rijssel bevinden.

Ook in Zeeland en Holland kon degene, die iets in volle zee had opgevischt, de helft van het gevondene behouden. Zie Hamaker, *De Rekeningen der grafelijkheid van Zeeland (Werken van het Historisch Genootschap,* nieuwe serie, no. 29), in de rekening van 1330/31, bl. 240: Clays Zegher cochte 2 cabelen ende 1 anker, die die visschers van Vlissinghe in die zee vonden ende ant land brochten, omme 42 sc. gr. Des hadden die visschers die ene helft, zoe blivet mijn here van zire helft 21 sc. gr. Men vergelijke ook de rekeningen van den baljuw te Biervliet, hierna in de Bijlagen, n. VIII.

Voor Holland vergelijke men Hamaker, *De oudste rekeningen van Holland,* II, bl. 276.

De tusschenvorm, dat de vinder 1/3 kon behouden, is in Zeeland eerst later — met den baljuw van den watere — aan het Vlaamsche recht ontleend. Art. 41 van het privilegie van Brouwershaven van 1390 geeft den vinder 1/3 wanneer het goed op het vaste gekomen is (van Mieris, III, bl. 562).

Men vindt het recht op 1/3 en op de helft later nog terug in de Zeeuwsche resolutiën van 20 September 1627, 10 Mei 1703 en 14 Juni 1751 op de zeevonden (1/3 van het zuivere provenu van degene dewelke binnen de tonnen zijn gevischt, 1/2 in geval buiten de tonnen). De geheele onderscheiding is over het hoofd gezien door Fockema Andreae in zijn *Aanteekeningen op de Inleidinge,* II. 4. § 36 en 37.

behulp van de landkennes, daarna door die van een aantal mijlen.

Door deze verklaring wordt ook verband gelegd tusschen het begrip, stroom, bij de riviermonden binnengaats gebruikt en de aanduiding van de territoriale zee door hetzelfde woord. Wij zijn immers bij de aanspraken, die de Vlaamsche graaf op den Scheldestroom van Hontemuden tot Eykervliet deed gelden, telkens de uitdrukking tegengekomen: de stroom kwam den graaf toe, zoover het vloeit ende ebt.

XIII

De stroom als territoriale zee was aanvankelijk een zuiver Vlaamsch rechtsbegrip. In tractaten laten de Franschen het onvertaald, de Engelschen omschrijven het.

Eerst na 1400 begint door den Vlaamschen handel en de Vlaamsche tractaten de gedachte van een territoriale zee, die zich een zicht ver van het land uitstrekt, elders door te dringen; ook de benaming stroom voor deze territoriale zee wordt overgenomen.

In Holland en Zeeland werd nog in het begin der 15e eeuw aangenomen, dat een schip eerst binnen de mercken dezer graafschappen was, wanneer het binnengaats was gekomen [156]).

---

[156]) Zie de ordonnantie van den Raad van Holland van 1437 tot voorkoming van een mogelijken inval der Engelschen in Holland: Item wairt dat sij in enige gaten quamen binnen dese mercken voirsz., so soud men dan terstont in eenich van den gate dair sij t'hoeft toe hadden of incomen wouden of waren, een vuyrteyken doen mit twee vuyren (2e Memoriaal Rosa, fol. 137 v.; gedrukt bij de Mauregnault, *t. a. p.*, bl. 195 en in regestvorm bij de Blécourt en Meyers, *t. a. p.*, bl. 231).

Het oorspronkelijk ontbreken van een Zeeuwsche territoriale zee blijkt ook uit de omschrijving van het gebied van den Zeeuwschen baljuw van den watere, die op het einde der 15e eeuw in navolging van Vlaanderen is ingesteld. De bailliu van de wateren heeft juris-

In het verdrag van 1414 met Vlaanderen was echter, op grondslag van wederkeerigheid, de bevoegdheid van berechting erkend van feiten, geschied also na den lande dat men tland bekennen mochte.

Daarentegen eischte Holland voor zich de gansche Zuiderzee als binnenwater op. In een schrijven van 26 September 1394 aan zijn ambtenaren maant hertog Albrecht aan de kooplieden „op onse stroom" te beveiligen. Deze stroom omvat het Marsdiep, het Vlie en de Zuiderzee [157]). En in 1442 beklaagt zich Philips van Bourgondië, dat eenige burgers van Naarden op zijn stroom door Harderwijkers zijn gevangen genomen [158]).

Daarentegen is bij de Geldersche steden aan de Zuiderzee de Vlaamsche opvatting reeds in de 15e eeuw doorgedrongen. In 1450 geeft hertog Arnold aan Harderwijk een privilegie, waarbij het gebied der stad bepaald wordt: een kennynge in der Zee. Slichtenhorst vermeldt hierbij, dat volgens een oud

---

dictie op 's Konings Stroom over gantsch Zeeland en omgelegen landen, en strekken zoo verre in Zee, als de uiterste palen van Vlaanderen. (*Costumen van Middelburg* van 1570, art. IV), d.w.z. waar het Vlaamsche territoir ophield, begon dat van Zeeland. Deze bepaling heeft later tot de opvatting aanleiding gegeven, als zou het gezag van den Zeeuwschen baljuw zich in zee tot het Zuidelijkste punt van Vlaanderen uitstrekken.

[157]) *Hansisches Urkundenbuch,* V, n. 176, bl. 93: Aelbrecht etc. laten U weten, onsen lieven ende getruwen scout, scepenen ende rade van Aemsterdamme, dat wij verstaen hebben, hoe eenrehande lude op die zee souden willen comen, om onse lude, ondersaten ende den ghemenen coepman te bescadighen. Wairom wij U ombieden ende bevelen ,ernsteliken, dat ghi U dairtoe zaet, die Zuderzee, Maersdiep ende dat Vlie te veilighen, so dat onse lude ende ondersaten ende die ghemeen coepman onbescadicht bliven, die onse landen versoeken, mar nyemant aen en tast noch tsijn en beneemt, ten sij dat si onse luden ende ondersaten of den ghemenen coepman thoer benamen of scade deden op onsen stromen voirscreven of dair laghen, om scade te doen; dit en laet in gheenre wijs.

Zie ook *t. a. p.,* IV, n. 505.

[158]) Schrassert, *Hardervicus antiquus,* bl. 19.

boekje een kennynge gelijk is aan vijf Engelsche mijl of een goed uur gaans [159]).

Bij sententie van den Hoogen Raad van Mechelen van 29 April 1559 werd echter, in een visscherij-geschil tusschen Overijsel en eenige steden in Holland, aan Overijsel geen verder recht van uitsluitende visscherij toegekend dan in den mond van de rivieren van Overijsel, in het Zwarte water en op de Campersanden tot op de diepte van 3½ el water [160]). Het beginsel, waarvan deze uitspraak uitging, is door de provincie Gelderland nimmer als juist erkend. Nog bij placaat van 19 Mei 1670 werd aan uitheemschen het visschen binnen een kennisse in zee verboden [161]). Volgens in 1678 gehoorde getuigen strekte de kennisse zich zoover uit als men van het land het hol van een schip kon kennen [162]).

Het Vlaamsche beginsel is ook weer te vinden in de Ordonnantie van 1563 van Koning Philips op de Zeevaart, I, § 27, waarbij, evenals in de Vlaamsche rechtspraak, aan vreemdelingen verboden werd hun vijanden te schaden binnen het zicht van de Nederlandsche kust. Op deze bepaling is reeds door Van Bijnkershoek gewezen [163]).

In 1549 krijgen de kanaaleilanden — Jersey, Guernsey, enz. — een koninklijk privilegie, waarbij inwoners en vreemdelingen ook in oorlogstijd vrije vaart wordt toegezegd in de zee rond deze eilanden usque ad visum hominis [164]).

In deze zelfde eeuw wijzigen Schotland en Noorwegen hun

---

[159]) Schrassert, *t. a. p.*, bl. 9.

[160]) Zie deze uitspraak in *Hantvesten van Amsterdam*, I, bl. 22, waarbij te vergelijken Fockema Andreae — van Apeldoorn, *Aanteekeningen op de Inleidinge van H. de Groot*, II. 1. 22.

[161]) Schrassert, *Codex Gelro Zuthpanicus*, sub voce Visscherije IV.

[162]) Schrassert, *Hardervicus antiquus*, bl. 26, n. 1.

[163]) Van Bijnkershoek, *De Dominio maris*, § 2.

[164]) Zie dit privilegie aangehaald door Selden, *Mare clausum*, lib. 2, cap. 22 en Raestad, *t. a. p.*, bl. 189.

standpunt omtrent de heerschappij ter zee en beperken de souvereiniteit tot een landkenning; sindsdien vindt men ook in de Engelsche en Deensche taal van het woord „stroom" gebruik gemaakt om de territoriale zee aan te duiden [165]).

Wanneer Hugo de Groot in 1609 zijn *Mare liberum* schrijft, maakt hij de navolgende beperking ten aanzien van de vrijheid der zee: in hoc autem oceano non de sinu aut freto, nec de omni quidem eo quod e littore conspici potest, controversia est [166]). In de Hollandsche vertaling van 1636 luidt deze uitzondering: een inham ofte eenige enghte die ghecauseert werdt door dien de Zee aan beyde sijden met naerbuerige landen wort benepen: *nochte oock al t'ghene dat men opt strant staende kan oversien ende aenschouwen.*

In zijn *De jure belli ac pacis* (2.3.13.2) verklaart De Groot, dat de territoriale zee — het imperium ratione territorii — zich zoover uitstrekt als men hen, die op de kustzee varen, van uit het land bedwingen kan [167]).

Na het voorafgaande behoeft het geen betoog meer, dat beide gedachten — die van den gezichtseinder en die van de beheersching der zee van uit het land — niet door Grotius geconstrueerd zijn, maar door hem aan oude inheemsche rechtsopvattingen ontleend zijn. Grotius' verdiensten in den strijd voor de vrije zee zijn er daarom niet minder om; de bouwer van een grootsch rechtsstelsel moet steeds bij het bestaande aanknoopen. Maar anderzijds, laten wij door het werk van den

---

[165]) Men zie Raestad, *t. a. p.*, bl. 168 en vlg., bl. 192 en vlg.

[166]) *Mare liberum*, c. 5.

[167]) *De jure belli ac pacis*, II, c. 3 sec. 13.2: quatenus ex terra cogi possunt qui in proxima maris parte versantur, nec minus quam si in ipsa terra reperirentur.

Buiten mijn onderwerp ligt de onderscheiding, die Grotius in zijn latere werken maakt tusschen het dominium maris en de iurisdictio maris, welke laatste zich veel verder dan het eerste kan uitstrekken (zie *Inleidinge*, II. 1. 18 en *Defensio capitis quinti Maris liberi*, ed. Muller, *Mare clausum*, bl. 354 en 360 en vlg.). Ook zijn consultatie van 1632 (*Holl. cons.*, III, c. 178) laat ik rusten.

nooit volprezen Grotius niet vergeten hetgeen vóórdien door de Nederlanden aan bouwstoffen voor het volkenrecht ter zee is geleverd.

XIV

In 1913 heeft Raestad in een dik en goed gedocumenteerd boek de geschiedenis van de territoriale zee beschreven. Getroffen door het voorkomen in het Noorden van een territoriale zee reeds in de 16e eeuw en door haar toenmalige benaming noemde hij zijn boek: *Kongens Strömme*. Raestad vermoedde reeds, dat de rechtsterm, stroom, evenals de bepaling van dezen door een landkenning, van nederduitschen oorsprong waren. Daar hem echter geen bewijzen voor een territoriale zee in de Nederlanden ouder dan 1563 bekend waren, is zijn betoog er een uit het ongerijmde: Elders golden aanvankelijk gansch andere rechtsbeginselen omtrent de souvereiniteit der zee, terwijl daar het woord, stroom, als benaming voor een deel der zee, oorspronkelijk onbekend was. Het woord en het begrip dienen dus wel aan het Nederduitsch ontleend te zijn, in welks taaleigen stroom en landkenning beide van ouds thuis behooren [168]). Ik hoop thans aangetoond te hebben, dat men Nederduitsch zonder bezwaar door Nederlandsch mag vervangen en dat voor den Nederlandschen oorsprong der territoriale zee positieve bewijzen te leveren zijn. Niet minder dan de Noorsche Kongens Strömme verdient des Graven stroom zijn plaats in de rechtsgeschiedenis.

---

[168]) Zie Raestad, *t. a. p.*, bl. 189. Zie ook het door hem op bl. 170 opgemerkte.

A. STUKKEN BETREFFENDE DE SCHELDE ALS GRENS TUSSCHEN BRABANT EN ZEELAND

BIJLAGE I

Getuigenissen omtrent het recht op den stroom
20 Maart 1369 (1370)

a.

Dits dat de goede lude van *Zantvliete* ghetuyght hebben als van den stroeme die den Hertoghe van Brabant [toebehoert].

In de yersten Claus Pec, die out es LXXVII jaer tuychde van LXV jaren herwaert, dat die stroem uutgaende tot Hontmuden, van Hontmuden tot Eendrecht, van Eendrecht tot Vossevliete toe ende voert tot Voshille uutgaende tot Scerpenissewaert lanx der Mare ende van Strien opwaert tot Valkenberge toe behoert den Hertoge van Brabant ende alle oestland ende zuytland van den voirs. stroemen oec hem toe behoert. Voert soe tuychde hi dat hi op de diepte van den voirs. stroemen heeft sien visschen van sHertogen wegen van Brabant ende sine ondersaten van Brabant ende dat hem daer op niement anders en onderwant dan die van sHertogen wegen waren.

Item Willem Pec Naye, es out LXXIIII jaer, tuychde van LX jaren herwaert ghelijc dat Claus ghetuycht heeft. Ende voert soe tuychde hi daertoe dat Janne den Naert bevolen waren van des Hertogen van Brabant de voirs. stroemen ghelijc dat se Claus Pec voirs. verclaert heeft te vrijen ende te bewaren.

Item Claus de Moer, es out LX jaer, tuychde van XL jaren herwaert, alle dat ende ghelike, dat Claus Pec voirg. ghetuycht heeft. Voert soe tuychde hi ghelijc dat Willem Pec Naye ghe-

tuycht heeft als van Janne den Naert. Ende voert tuychde hi, dat hi selve op de voirs. stroemen ghevischt heeft van sHertogen wegen van Brabant ende dats hem niement en onderwant anders dan van sHertogen wegen van Brabant.

Item Wouter Maes sone, Wouter sher Peters sone ende Jan Rubbrechts tuychden van XL jaren herwaert ghelijc Claus den Moer voirg.

Item Jan Mengheer es out XL jaer, tuychde van XXX jaren herwaert, dat die stroem van Eykenvliete tote Borbuere ende van Borbuere uutgaende tote Hontmuden ende van Hontmuden tot op Eendrecht ende van Eendrecht tot Kerchamere ende van Kerchamere tot Hiekenvliete ende Hiekenvliete toet Vossevlietemuden ende die diepte van Maerloe toet Hoennoert ende voert tot Valkenbergen toebehoert den Hertoge van Brabant ende oec dat oestlant van alle den voirs. stroemen. Ende oec soe tuychde hi, dat hijt selve bevischt hadde van sHertogen wegen van Brabant aen die oestzide ende die uut Zeelant ane die westzide van haers heeren wegen. Ende voert soe tuychde hi van Janne den Naert ghelijc Willem Pec Naye als dat hem de voirs. stroemen bevolen waren te vrijene van sHertogen van Brabant.

Item Jan Mathijs, Huge Cul, Heinric Beke, Heinric Bollaert, Peter Bollaert ende Peter Muul hebben ghetuyght van XXX jaren herwaert luttel min of meer ghelijc Jan Mengheer voirg. uutghesceiden, dat sij die voirs. stroeme selve niet bevischt en hebben.

Item Claus Mengheer es out LXX jare, heeft ghetuycht van L jaren herwaert, dat die stroem den Hertoge van Brabant toebehoerende es van Borbuere uutwaert gaende tote Hontmuden, van Hontmuden tot Eendrecht, van Eendrecht tot Vossevlietemuden ende voert tot Maerloe ende toter Hamme ende van allen desen voirs. stroemen dat oestland oec den Hertoge van Brabant toe behoert. Voert soe tuychde hi dat een voerbaer cnape, wonende ter Hamme ende hiet Cole van den Hamme, welke Cole eenen man van Hamme doet stac,

daer nam hi sijn goet in een scip ende voer liggen ane die Dindelle tusschen twee gorsen ende daer was hi vrij omme dat op t sHertogen stroem van Brabant was.

Item Heine van Ypere es out XL jaer, tuychde van XXX jaren herwaert, dat den stroem den Hertoge van Brabant toebehoert van Borbuere tot uutwaert gaende tot Eendrecht ende van Eendrecht tot in den Gawech ende van den Gawege lanx der Maren streckende toter Vossenvliet toe ende van Vossenvliet toten Keeten toe ende dat oestland van den voirs. stroemen oec toe behoert den Hertoghe van Brabant.

Item Claus Boeyen sone, Jacob Osse, Willem Osse, Jacob Manghaert ende Coppijn Osse hebben ghetuycht alle dat selve, dat hem van Ypere voirs. ghetuycht heeft.

Item Heine de Wale tuychde, dat die stroem den Hertoge van Brabant toe behoert van Borbuere tot Eendrecht toe uut tot Vossenvliete toe ende van Vossenvlietemuden lanx der Maren tot Scerpennisse vaert toe ende dat hi op de voirs. stroeme selve ghevischt heeft van sHertogen wegen van Brabant ende dats hem niement en bewant dan van sHertogen wegen voirs. ende dat dat oestlandt van den voirs. stroemen den Hertoge van Brabant oec toe behoert ende niemende anders.

Item Jan Osse, Claus Volcmaere, Heine de Coelnere, Heine van der Gheest, dat die stroemen den Hertoge van Brabant toe behoert heeft van XXX jaren herwaert alse hem kenlic es, dats te wetene van Borbuere tot Eendrecht toe tot in den Gawech ende van den Gawege lanx der Maren, streckende tot Vossenvlietemuden toe ende dat alle oestlande van den voirs. stroemen den Hertoge van Brabant toebehoert of diet van hem houden te leene.

b.

Dits die kenlicheit van den goeden luden van *Berendrecht*

In den yersten Vrient Eye, die out es LXV jaer ende heeft

ghetuycht van XL jaren hier af, dat den stroem den Hertoge van Brabant toebehoert ende es van Borbuere uutgaende tot Eendrecht ende van Eendrecht tot in den Gawech ende van den Gaweghe lanx der Maren tot Vossenvlietemuden toe ende dat oestland van allen voirs. stroemen den Hertoge van Brabant toe behoert. Voert soe kende hi dat gheene rechtere soe coene en was van der Zeeuscher ziden die eenigen man dorste ban of houden, wes hi ghedaen mochte hebben die op ter stroem in Eendrecht hadde liggen riden met sinen anckere.

Item Jan de Maech, Claus Beelaert, Jan van der Schueren ende Hanneken de Man van Berendrecht hebben ghetuycht van XXX jaren herwaert ghelijc Vrient Eye voirs. voren ghetuycht heeft.

Item Willem Piers sone van Barendrecht heeft ghetuycht alle dat selve, dat Claus de Moer van Zantvliete ghetuycht heeft.

c.

Dits de kenlicheit van goeden luden van *Oerdamen*

In den yersten Jan Maes sone heeft ghetuycht van XXX jaren herwaert, dat den stroem den Hertoge van Brabant toebehoert van Borbuere uutgaende tot Eendrecht ende van Eendrecht tot in den Gawech ende van den Gawege lanx tot Vossenvlietemuden toe ende dat oestlant van den voirs. stroemen den Hertoge van Brabant toebehoert.

Item ....., Willem Thonijs, Wouter van der Sluys ende Wouter de Grafe hebben ghetuycht van XXX jaren herwaert alle dat selve, dat Jan Maes soen voirs. heeft ghetuycht.

Item Jacob Zuellinc van Zantvliete, es out LXXV jaer ende heeft ghetuycht van LX jaren herwaert, dat den stroem den Hertoge van Brabant toebehoert van Borbuere uutgaende tot Antwerpen ende van Antwerpen tot Hontmuden toe ende voert in Eendrecht in den Gawech ende voert lanx der Maren tot Vossehille toe ende voert op streckende tot Scerpenisse waert

ende vandaer streckende tot Heenhille toe ende van daer lanx op streckende lanx Streyene tot Valkenberge toe ende alle oestlande ende suytlande van den voirs. stroemen Brabande toebehoeren ende dat hijt selve bevischt heeft van sHertogen wegen van Brabant. Ende dats hem niement anders en onderwant dan die waren van sHertogen wegen van Brabant.

d.

Dit sijn de ghetuygen van *Lilloe.*

In den yersten Peter Lobe heeft ghetuycht ane den Heylegen van XL jaren hier neder, dat hem kenlic es van sHertogen stroem van Brabant gaet van Bortbuere tote de Hontmude, van Hontmude tot in de Scelt, van der Sceld Eendrecht uut toten Gaweghe toe, van den Gawege tote Vosvlietmuden toe. Voert es hem kenlic van onsede ende ondaet, die voerthijs gheschiet sijn op ter voirscr. stroem, dat men die mesdaet ende onsede berechte van sHertogen wegen van Brabant ende van niemens wegen anders. Voert soe tuychden hij, dat alle oestland van den voirscr. stroemen toebehoert den Hertoge van Brabant ende den ghenen diet van hem houden te leene.

Item Jan van der Sluys heeft ghetuycht ane den Heylegen, dat alle den voirs. stroem, die Peter Lobe ghetuycht heeft, den Hertoge van Brabant toebehoert, ende oec t doestlandt van den voirs. stroeme.

e.

Hildernisse

Item Peter Bolleken heeft ghetuycht ane den Heylegen, dat hi wel over XL jaer ghevaren hadde voerbij der Toelne ende ter Toelne. Ende voert kende hi, dat den stroem van Vosvliet tot in den Gawech ende van den Gawege in Eendrecht ende van Eendrecht int Sceldt toebehoeren den Hertoge van Brabant. Ende soe kende hi voert soe wes ghelegen ware op doest-

zide van den stroeme voirs., dat dat den Hertoge van Brabant toebehoert of den ghenen, diet van hem houden te leene ende niement anders

f.

Woensdrecht

Item Heinric Maggaert heeft ghetuycht ane den Heylegen, dat hi over XL jaer voer bi der Toelne ende ter Toelne. Ende voert kende hi, dat den stroem van Vosvliet tote in den Gawech ende van den Gawege in Eendrecht ende van Eendrecht int Scelt toebehoert den Hertoge van Brabant. Ende voert soe kende hi soe wes gheviel op die oestzide van den voirs. stroeme, dat men dat berechte van sHertogen wegen van Brabant of van den ghenen, diet van hem houden te leene. Item tuychde Willem Baten sone dies ghelike, dat Heinric Maggaert tuychde. Item tuychde Jan Arnouts sone dies ghelijc.

g.

Ossendrecht

Item Jan Scenaert, Jan Hughen sone, Claeys Alaerts, Huge Robaert, Peter Aertssone, Nout Neve, Heinric Willems sone ende Henric Olivier, hebben ghetuycht ane den Heylegen, dat sij over XXX jaer ende meer voer bi der Toelne ghevaren hebben ende ter Toelne. Ende voert hebben sij ghetuycht, dat den stroem van Vosvliet tote in den Gawech ende van den Gawege in Eendrecht ende van Eendrecht int Scelt den Hertoge van Brabant toebehoert. Ende voert kenden sij soe wes gheviel op die oestzide van den voirs. stroeme, dat men dat berechte van sHertogen wegen van Brabant of van den ghenen diet van hem houden te leene.

h.

Berghen

Item Jan Aechten sone, Jan van Perke, Peter Cost, Jan

Bigghe, Jan Collaert, Sievic Hermans sone, Jan Aechten sone, Jan Poppensone, Everdey Calcberner, Jan Cruc, Jan Michiels sone, Diederic Willems sone, Hughe Snollaert, Aert Willemans sone, Michiel Bot, Jacob Bot, Heinric Bot ende Jacob Standdaert hebben ghetuycht, dat zij over vele jaeren voerbij der Toelne hebben ghevaren ende ter Toelne. Ende voert hebben sij ghetuyght datter stroem van Vosvliet tote in den Gawech ende van den Gawege in Eendrecht ende van Eendrecht int Sceld der Hertoghe van Brabant toebehoert.

i.

Halsteren

Item Heinric de Costere, Jan van der Coenerynghen, Jan Pieters sone, Herman Matheens sone, Peter Loey, Jan Vriese, Willem Jans sone ende Willem Heinrics sone hebben ghetuycht datten stroem van Vosvliethille tote in den Gawech ende van den Gawege in Eendrecht ende van Eendrecht in de Scelt den Hertoghe van Brabant toe behoert.

Ende overmids dat wij Domaes Ponsaert, Herman Cortte, Willem Jans sone, Heinric Tac ende Herman Pauwels sone alse scepenen te Berghen over alle saken gheweest hebben ende ghehoert, soe hebben wij onse zegelen op dese cedulle ghedruct int jaer ons Heeren MCCCLXIX des Woensdaghes na Sente Gheertruyden dach.

(Stadsarchief Antwerpen)

BIJLAGE II

Getuigenissen omtrent het recht op den stroom
Datum onbekend

a.

Ghetuyghnisse dier van *Lillo* op haren eedt.

Arnt Willemss. XL jare out, die selve leen houd van minen Here van Brabant, tuyghde op zinen eed, dat hij zinen ouders oyt heeft hoeren zegghen ende selve noyt contrarie en sach de stroom van Vosvliethille tot Stocachte opwaert en was al de Brabantsche stroom ende hoerde den Hertog van Brabant toe.

Jan Willijsen zone omtrent LX jare out, tuychde op zinen eed, dat altijt alse de officiers of scouteten des heerscaeps van Antwerpen metten mannen int water te doen hadden, dat zij dan altijt in een scip ghingen ende vlotene sceeps maenden ende wijsden.

Jan Robart van LX jaren out, dat hem wael ghedenct, dat over XL jare gheleden Jan ende Henric Merlemont ghebr. een scip met goede gheladen van der Sluus brachten ende dat scip verloes zinen mast met verswijnenisse ende ginc te gronde recht binnen Stocachte. Ende dat de tolnere van Antwerpen van alle dien goede alse van zinen tolle vernuecht worde ende dat de scoutete van den waterlande altijt drivene sceeps zine broken in den stroom berecht heeft.

Laurens de Grote, LX jare out, kende dat hi altijt heeft hoeren zeggen, dat de scoutete van den waterlande hare broken drivene sceeps berecht hebben.

Peter Robbe, LXV jare out, kende op zinen eedt, dat hi alle zinen tijt heeft hoeren zegghen ende oec selve ghesien,

dat de stroem van Vosvliete tot Bortbuere toebehoerde der Princelicheit van Brabant.

Alart Hainart bat dan XL jare, kende van den scoutete int waterland, dat zij vlotene sceeps hare broken berecht hebben.

Her Jan van Halen, her van Lillo, alle tselve van den scouteten van den waterlande.

b.

Oerd ende *Oerdamme* op haren eedt.

Jan de Bonte ut Willem van der Sluus, ende dat de grave van Vlaenderen niet verder en recht in de Scelt [heeft] dan hi riden mocht met een perde ende slaen met een swerde ende dbeste van den diepe, dat dat Brabant land is gheweest. Dat kende oec Maes, Jan Maes sone, out LX jare.

Willem van der Sluus, bat dan LX jare out, tuychde op zinen eed, dat hem wael kenlic is, dat een schoerken plach te liggen buten Stocachteroert, naerder Hontoert dan Stocachte, ende dat men hiet Coelhof of Haddenhil, dwelke Brabant toebehoerde ende niemende andere ende dair gaet nu de alder meeste diepte ende de diepte es meerder ane des side dan an de dandere zide.

Jan Avenzone, bat dan LXX jare out, tuychde alse Willem vors. ende dat een cnape gheheeten de oude Willem Naye caten dair ane plach te schietene ende dat van der Brabantsche ziden.

Mathijs Steven kende, dat hi sinen vadere heeft hoere zeghen, dat hi over LX jare met II ankerscepen in de Scelt int Rec vore dlant plach te setten ende dat hi ende zinen ghebuere altijt vore setten ende sculdich waren vore te setten eer yement van Caloe of van der Vlaemsscher zide ende dat men doen jegen niemende te hueren plach.

Jan Steven, LX jare out, kende, dat zine vader ende den oudere aldit selve heeft hoeren segghen, ende voert dat de stroem altemale ghewonnen is op de Brabantsche zide ende

Brabant heeft zijn land verloren ende dandere zide behouden te Saeftingen waert ende dat blijct biden suytwesten winde ende dat blijct bi den daghelijcschen ghesciedenissen. Vorder dat zij de erde van den dike te halen plagen dair nu tbeste van den diepe is, id est tusschen Ordamme ende tRec.

Zanders Moene, LX jare out, dat hi zinen oudere altijt heeft hoeren zeggen ende oec zunderlinge Peter Loben, die bat dan LXXX jare out was, dat de stroom van Betkene Veere inwaert tot Zantvlieter havene leden ende voert toter Boemkille toe altijt de Brabantschen stroom is gheweest.

Item der Joffrouzand ende dandere zande, die daer liggen, hoeren alle ter Brabantscher ziden toe. Item dat alle gheleyden ende manscape op de Scelt den Hertoge van Brabant toehoeren.

Item Cop Piers sone LX jare heeft hoere zeggen zinen ouders, dat de grave van Vlaenderen niet meer rechts in de Scelt en heeft dan hi in riden mochte met een perde ende slaen met een swerde ende dandere hoert den Hertoge van Brabant toe.

(Stadsarchief Antwerpen)

B. STUKKEN BETREFFENDE DE SCHELDE ALS GRENS TUSSCHEN BRABANT EN VLAANDEREN.

BIJLAGE III

Jurisdictie op den Brabantschen stroom
13 Augustus 1351

Vonnis van den Hertog tegen rivierschuimers.

Des Saterdaghes na Sinte-Laureinsdach, XIII daghe in Oeghsmaent, in den jaer Ons Heeren MCCC ende LI, was de Hertoghe van Brabant, ende Godevaerd van Brabant, sijn sone, Heere van Mechelen, tAntwerpen in de Vierscaren ende dede daer verdeylen Janne, die men heet Miere Vrouwen sone van Steenbergen, Geraede de bastaerd van Wesemaele, ende Janne den Pottere, van Bergen op den Soem, dewelke hij verreyct hadde met III daghen van rechte, die sij te voeren ghehadt hadden, alse van roeve op den stroem, sonder meer proeven ocht waerheiden daerop te doene, met manessen Jans van Lippeloe, sijns Schoutheten van Antwerpen te dier tijt, die van sinen wegen Wouteren vanden Broecke, Schepene in Antwerpen, daerop maende, ende met vollen ghevolghe der Scepenen die hierna bescreven staen, dats te wetene Heren Jans van Doerne, Ridders, Heren Gielijs vander Borch, Her Willems Noesen, Willems Limpiasen, Jans Boden, in den Hof, Jans vanden Morttere, Peters van Hoeboeken, Laureins Volkaerds, Willems sMoelneren, Clause Colanehen ende Wouter vander Molen, negheen poent van rechte achter ghelaten, dat in desen saken behoerlec was ende sculdich was te ghescien, na tsHertoghen heerlicheden ende sijns ende sijnre vorderen herbringene. Hierover waren Godevaerd van Brabant, Heere van Mechlene, Ghijsbrecht van Apcoude, Heere van Harstal ende

van Gaesbeke, Jan van Loen, Heere van Agimont ende van Waelhen, Gheerd van Vorslaer, Jan Coslair, Heere van Withem, Heinric vander Heiden, Jan vander Weteringen, Daneel vanden Vene.

(Oudt Register, mette Berderen, 1336—1439, fol. 18 v.; afgedrukt in *Antwerpsch Archievenblad*, dl. 26, bl. 416.)

BIJLAGE IV

Recht en jurisdictie op den stroom

(1410—1411)

a.

A mes tres chiers seigneurs messieurs du conseil de mons. le duc de Bourgoingne, conte de Flandres ordonné en Flandres et résidens à Gand

Mes tres chiers seigneurs, je me recommande à vous et vous plaise savoir, mes tres chiers seigneurs, que j'ai receu les lettres qu'il vous a pleu moy envoier ensemble une supplicacion qui estoit en close en icelles, a vous baillié par Clais de Kets d'aucuns empeschemens qu'il maintient lui estre faiz par ceulx d'Anwerps es droitures de son fief de Borchte et de Zwindrecht. Si ai, mes tres chiers seigneurs, regardé et visité selon ce que par voz dictes lettres vous a pleu moy mander les lettres et repertoires qui sont par deça en ma garde; et ce que je y ai trouvé touchant le droit et la justice et juridicion appartenant à monseigneur comme conte de Flandres sur le stroom de l'Escaut et aussi le droit dudit Clais de Kets, j'ai denoté es feulles de pappier que je vous envoie avecques cestes; mais les lettres je n'ai peu faire si tost copier pour ce qu'elles sont en la tresorie de Rupplemonde ou je ne suiz peu aler pour le present pour la journee qui est mise au VIII jours de ce present mois pour assembler avec les ambassateurs de la partie d'Engleterre sur le fait du traitié de la marchandise entre Engeleterre et Flandres, là où si comme je penses me convendra estre, et en attens de jour en jour selon ce qu'il m'a esté mandé à avoir nouvelles de monseigneur, mais [s]aves, tres chiers seigneurs, la dicte journee expediee et moy retourné, s'il vous

semble bon et vous le me mandez, je irai volentiers audit lieu de Rupplemonde et ferai copier les dictes lettres et autres enseignemens servans à ce fait, s'aucunes plus je y puis trouver pour en faire apparoir là où il appartendra. Et vous renvoie la dicte supplicacion enclose dedens cestes comme mandé le m'avez. Autresfois aussi, mes tres chiers seigneurs, j'ai baillié devers monseigneur le chancelier aucuns enseegnemens et memoires touchans assez ce fait pour l'entreprinse que firent lesdis d'Anwerps sur et contre messire Philippe le jovene et me semble bien qu'il y fauldra resister pour garder les metes du pays de Flandres et les noblesses et drois de mon seigneur ainsi qu'il appartendra. Aussi, mes tres chiers seigneurs, Jehan le Fevre, mourmaistre, lequel fu longuement bailli de Waise et ait ses plais et fist plusieurs explois en l'estroom de l'Escaut et aussi les autres qui y ont esté bailliz et aussi de Rupplemonde porront bien savoir parler du droit du conte de Flandres ou dit estroom et dont l'en en y a usé de par lui. Mes tres chiers seigneur nostre seegneur vous ait en sa sainte garde.

Escript a Lille le 4 jour de may.

Le lettre en tout Thierry Gherbode

(*Staatsarchief Brussel, Trésor de Flandres,* I, n. 2502)

b.

Onsen lieven ende zeer ghemijnden vriend Clause van Kets

Claus, lieve ghemijnde vriend tonser kennessen es comen, hoe dat des saterdaeghs vore sente Peters dach ingaende oeghst lest verleden een gheheeten Wouter Loribus van Vraessene quam t'Antwerpen met zinen scepe dwelc eenighe van onsen porteren vernamen, dewelke aen hem zeker ghebrec hadden als van sculde die hi hen sculdich was endi gingen mids dien de selve onse portere aen Gielijse Buytoer, den roeddraghere

ons ammans clerc, baden hem ende versechten aen hem van rechtswegen, dat hi hen recht ende besceydt dade over den vors. Wouter. Dwelc de vors. Wouter vernam dat men hem alsoe houden ende rasteren woude ende ginc doen staphans, eer Gielijs tot zinen scepe dair hi lach ghecomen conste, ende stac hem uute ende pijnde hem te comene aen de Vlaenderside. Doen de vors. Ghielijs dat versach dat hi hem alsoe vluchtich maecte nam hi eenen boet ende roeyde hem na tot over de middelvaert van der Scelt dair hijne achterhaelde ende nammene doen in sinen boet ende brachtene t'Antwerpen dair hijne na der stadrecht verborghen liet, dwelc de vors. Gielijs al ghedaen heeft in causen van sijnre officien, mids versoeke van partien na ons ghenadich heren heerlicheit ende na onser stad recht. Dair omme dat ghi U te hemwaert moeyt ende wet hem des emmer ondanc, alsoe wij verstaen ende wairomme wij des aen U scriven biddende zeer vriendelec ende oec ernstelec versoekende dat U gelieve ons claerlec over te scrivene met desen bode wes dat uwe meyninghe dairaf is te Gielijse waert vors. Ende wilt U dair in also besceydelic ende guetlec bewijsen als wij U wel toe betrouwen. God zij met U. Ghescreven VIII dage in oeghst.

De stad van Antwerpen

(*Trésor de Flandres,* I, n. 2502)

c.

Memoire a haulx et puissans et mes tres honnourez seigneurs messieurs, du conseil de mon tres redoubte seigneur monseigneur le Duc de Bourgogne, Conte de Flandre, faisant residence a Gand. Que comme il est venu de la congnoissance de Jehan le Chien a present bailli et receveur de la terre de Bevre que le XVIIe jour du mois d'aoust l'an mil CCCC et dix un nommé Wouter le Lichte qui nagaire et de nouvel par certaine commission de monseigneur de Brabant est institué escoutete de

Waterlant en la chastellenie d'Anvers prinst avec lui un nommé Henry van der Sluus, homme de fief de mondict seigneur de Brabant, un autre nommé Jehan Gobbe, homme de fief du sergant de Lillo, un tiers nommé Alard Hammart, le quatrième Pieter f. Heindrixs, le Ve Heindric Zierriczone et un nommé Clais Scoffels touz demourant oudit lieu de Lillo ou la environ, avec lesquelles personnes ledit Gautier comme escoutete dudict lieu de Waterland se mist en une nef et se fist mener bien avant en l'eaue appellee le Schelt. Lui estant bien avant, dist aux dessusdits, lesquels il appella comme tesmoings: „Vecy une commission que j'ay de par monseigneur de Brabant, par laquelle je suis institué escoutete du Waterland à cause duquel office ycy en ceste eaue et partout où nefs pevent estre flottant, la juridiccion de tout et de touz cas tant en fourfactures, de debats, de haulte et moyenne justice, des choses estrayeres, appellees zeedreft, comme de arrests de causes de debtes entre parties et de toutes aultres choses dont un seigneur et prince dut congnoistre, la seignourie et congnoissance du tout y appartient et doit appartenir a mondict seigneur de Brabant et non a autres. En tesmoing de ce je frappe la verge que je porte de par mondit seigneur en ceste eaue". Et de la s'en retourna audit lieu de Lillo.

Laquelle chose il veult maintenir et commencer, ou nom que dessus, à un lieu nommé Vossenvliete, vers Hollande joingnant à l'opposite de la ville de Steenberghe estendant au long de la vers zuut jusques à un lieu appellé Bourtbure. En dedens lesquelles metes seront compris Chaeftinghe, Kieldrecht, Haendorp, Caloo, Bloccaertsdijc le passage devant Anvers, Borgwert, Borchte et Crubeke.

La quele chose mes tres honourez seigneurs ledit Jehan le Chien comme bailli vous donne a congnoistre affin d'y remedier et pourvoir comme à vostre noble discrecion semblera expedient veu que ledict Jehan a plusieurs foiz oy dire depuis VI ans en ça qu'il a exercé tant la recepte comme le bailliage de Bevre que toutes lesdites seignouries sont et doivent appar-

tenir à la seignourie de monseigneur de Flandres et que de ce est vraye memoire des genz assez qui l'ont veu aussi maintenir, que un mayeur de Caloo a toutes les foiz que le cas escheoit que aucune debbas avenoient sur ladite riviere et eaue qu'ilz estoient par lui mis à loy audit lieu de Caloo et par icelle loy ont esté lesdites causes mené à la congnoissance de monseignour de Flandres. Item pareillement toutes choses extrayeres qui sont trouvees sur ladite riviere et eaue, appellees zeedreft, sont et ont esté par un mayeur de Caloo apportez à la congnoissance du bailli de Bevre. Si vous plaist sur toutes les choses dessusdictes avoir advis et pourvoir ainsi comme bon expedient semblera à vostre noble discrecion.

(*Trésor de Flandres,* I, n. 2502)

d.

Par messigneurs les chancelliers de Bourgoigne et de Brabant avenc pluisieurs conseilliers et officiers de messigneurs les ducs de Bourgoigne et de Brabant assamblés en la ville d'Anvers par journee de traitié amiable paravant acordee par mesdicts signeurs les ducs sur plusieurs discors et debas declarés es rolles de doleances envoyés de l'une partie a l'autre pour servir a ladicte journee, a esté traictié et acordé le IIIe jour du mois de marcs en l'an mil IIIc et dix audit lieu d'Anvers que monsigneur le chancellier de Brabant avenc les aultres conseilliers et officiers de mondict signeur de Brabant venus a la dicte journee se retrairant de bonne foy pardevant mondict signeur de Brabant lequel ilz tiennent a trouver en son hostel de le Beure pour avoir advis et conseil par mondict signeur de Brabant et ses aultres conseilliers sur le contenu des lettres de traictié et acord fait en l'an 1336 entre feue le conte de Flandre d'une part et le Duc de Brabant d'autre et entre aultre chose sur le fait de l'estroom de la rivière de l'Escaut, dont question est entre mesdits signeurs les ducs et leurs gens et

officiers desquelles lettres la coppie justement collacionée al original d'icelles a esté delivrée ausdits IIIe jour et liu par monsigneur le chancellier de Bourgoigne dessusdit audit monsigneur le chancellier de Brabant et a sa requeste affirmant ledit original ne la coppie d'icelluy non avoir esté delivrés audit monsigneur de Brabant ne peu estre trouvés en la tresorye des lettres de Brabant.

Item que sur ledit advis dudict monsigneur de Brabant et au sourplus sur le contenu desdites rolles se tenra journee en la ville de Malines par les consaulx de messigneurs les ducs dessusditz au VIe jour dudict mois estre aux hostelz, pour aux jours en sera proceder amiablement et fraternelement sur les poins et materes desdictes doleances de une partie et d'aultre et tout ainsy que on euist peu et deu faire ad ladicte journee d'Anvers.

Item que ad ladicte journee de Malines monsigneur le chancellier de Brabant dessusdit fera venir et comparoir de bonne foy ad son pooir personnes fondees par les personnes et villes ausquelles lesdictes materes touchent principelement et adfin que par deffaulte de compariclon de telles personnes ne soit besoing de reprendre aultre journee pour appointier lesdictes materes.

Item que sur la provision de laissier passer paisiblement par devant ledict liu d'Anvers en venant contre amont le yauwe par devens ledit liu de Malines, les nefs chargiés de poisson dusquez a XV jours prochains après ladicte journee de Malines et sur la delivrance des prisonniers de Malines arrestees a Rumst, depuis ladicte journee acordee de estre tenue a Anvers, icelle delivrance requise de estre faicte comme de prise attemptee (par), mesdits signeurs les chancelliers, oys sur ce les escouttettes de Malines et de Rumst qui seront a la dicte journee de Malines, ordenerent premiers et devant toute euvre ensamble de l'estat requis par ceulx de Louvaing au regard de ceulx de Malines.

Item que ledit monsigneur le chancellier de Brabant fera

venir ausdict liu et jour de Malines Jehan de Mettre escuyer pardevers messire les chancelliers dessusdicts, pour voir proceder en la matere de la submission enprise par mondit signeur de Bourgogne au regard du discord dudict Jehan d'une part et de Henriet de Rocque d'aultre.

(*Trésor de Flandres*, I, n. 2518)

BIJLAGE V

Jurisdictie op den stroom

Einde September—1 October 1432

Regeling van een geding tegen den Kastelein van Rupelmonde wegens „eenen onbehoirliken exployte gedaen opter Scelt".

Int jaer Ons Heeren MCCCCXXXII, omtrent duytgaen van der maent van Septembry, quam tAntwerpen een geheeten Willem Leribus, doen ter tijt Ondermeyer tot Schelle, thoenende der Burgermeesteren ende Scepenen, hoe dat hij onlanx varende quam met zijnen scepe omtrent jegens Hoboken, aen den Brabantscen cant, dair hem de stedehoudere des Castellayns van Repelmonde, gheheeten Gheraert Stragier, jegenvaerende quam, ende doen zij bij mallicanderen quamen, spranc de voirs. Leribuys opt lant ende de voirs. Castellain aenverde tvoirs. scip met datter inne was, ende dede dandere liede, die dairinne waeren, aen dlant setten ende voerde tscip met hem tot Repelmonde, mids dat de voirs. Leribuys ballinc was des lands van Vlaenderen, alsoe hij seide. Omme welkere zaken wille de stad screef aen den voirs. Castelain, begherende dat hij bij de stad quame, omme dairaf ende van anderen zaken met hem te spreken, dewelke bij de stad quam, dair hem alsulken onderwijs gedaen was, ende sunderlinge dat hij gheen bewint en hadde noch schuldich en was te hebbene opte riviere noch opten stroem aldair, als dat hij des wail content was, ende seide der stad toe, dat hij tvoirs. scip met datter inne was, weder overseynden soude aen de Brabantsce zijde ende voer tcloister van Sinte-Bernaerts, uutgenomen II cruken die verswijmt waeren ende een loeden sompe, ende dat hij der stad oversenden soude de voirs. sompe metten articulen die hij totten voirgenoemden Leribuys te seggene hadde, gelijc als hij dede. Spraken oic metten voirs. Castellain als van eenre schuyten

eenen onsen poirtere toebehoerende, die tot Crubeke zeedriftich worden was, dair hij af toeseide dbeste inne te doene, dwelc dat al volsciede. tScip sant hij bij Sinte-Bernaerts met al datter inne was sonder de voirs. II cruken, de voirs. schuyte was onsen voirs. poirtere weder getelivereert, ende al costeloes ende scadeloes, hij sanct der stad de voirs. loeden sompe metten articulen van den voirs. Leribuys, gelijc als dat blijct bij den brieve die de poirt van Repelmonde der voirs. stad dairaf overscreef onder hoeren zegel bezegelt, ende dairaf de teneur hierna volght van worde te worde:

Herde, weerde ende zeere geminde Heeren ende speciale Vriende. Gheraert Stragier, stedehoudere des Castellayns te Repelmonde, heeft ons te kennen ghegeven, dat ghij begheerdet te hebben van ons gehoert enige persoene, bij hoeren eede, omme zekere informacie als van scoffieregher woirden, die een Willem Laribuys gesproken soude hebben totten voirs. stedehoudere, van denwelker, ter liefden van U ende ter beden van den stedehoudere voirs., wij ghehoert hebben zekere persoene, bij hoeren eede, dien de zake niet aen en gaet, noch den voirs. Gherarde toebehoeren, kennende dat de voirs. Willem Laribuys cortelinge geseeght heeft, wairt soe dat hij den Castellain, te weten Gheraert voirs., hadde of vercrijgen mochte metter hant, hij souds hem dancken, ende van geliken doen oft van denselven dat hij hem gherne gedaen hadde oft pijnde te doene, ende denghenen die met hem waeren, ende sonderlinge dede ontseggen den scipman dien voerde op sijn huere, ende wij verstaen dat dat de voirs. Willem Laribus baillinc es bij der wet van Ghent, onsen wetliken hoefde, ende datte, alsoe men seyt, van diefte, aldus soude ons duncken, onder de correxie van Ulieden, dat beter waere dattij hem bekeerde ende hem wachte voirt van misdoene, ende de Castellain, Gheraert voirs., sant hem ghisteren tscip, ende hij sant haestelic wederomme, seggende dat hij niet ontfaen en wilde, hij en hadde sijn twee potkijne, die te broken waeren, ende sijn loedijn sompe, die U de voirs. Castellayn sent, ende scip es altijt

bereet ende oic een stuytkijn dat sWatergraven dienere geanveerdt hadde mids dat driftich was. Voirt, geminde Heeren ende speciale Vriende, wij hebben verstaen dat ghij twee van onsen poirteren hebdt gevaen oft doen vaen omme zaken dair U de Castellain oft sijn stedehoudere inne vercort mocht hebben, van denwelken wij U oirconden metter waerheit dat de Castellain oft zijn stedehoudere en zijn gheen vanghers oft maenders bijnnen der poirt voirs., noch en hebben enige jurisdictie over ons, noch wij over henlieden, het en waere dat zij ons oft onsen poirteren misdaden, dat soude staen tonser wet oft tonsen wetteliken hoefde, als tanderen tijden gedaen heeft. Ende wat laste dat de goede man heeft, dat en weten wij niet, ende al wairt soe dat hij enige zaken antierde, bij dage oft bij nachte, dat hij U oft yement bij vercortte oft te luttel oft te vele dede, dat en laghe in onsen wech niet te verantwoirden, mair inne hem ende sijn medeplegers, anders dant ons leet waere dat ghesciede, dairomme bidden wij U vriendelic dat U gelieve onse poirters metten rechte tontslane, hierinne doende uwe goe voirsienige ende eerbere discrecie, gelijc wij U duechdelic betrouwen, want wij uwe arme nagebueren sijn, ende gherne U dienst ende lieve doen souden nair onsen cleynen vermogen, ende gherne bij U verkeeren ende manghelen alst wij guetelics doen mogen, behouden eere ende eet, dat kenne dalmachtige God die U, mijn Heeren, altijt bewaere. Gescreven den yersten dach in October anno XXXII°.

De al uwe Scepenen van der Poort van Repelmonde

Eerweerdige ende wijse onse lieve
ende zeere geminde Heeren ende speciale
Vriende Scepenen ende Raid van der stad van Antwerpen.

(Oudt Register, mette Berderen, 1336—1439, fol. 254 v.; afgedrukt in *Antwerpsch Archievenblad*, dl. 28, bl. 333 en vlg.)

C. STUKKEN BETREFFENDE DE HONTE.

BIJLAGE VI

Beleening van Jan van Namen met de schorren vóór de vier ambachten

Maart 1282

Nous Guis, cuens de Flandres et marchis de Namur, faisons savoir à tous, ke nous à nostre chier fil Jehan de Namur avons donné et otroié les terres ou gies de mer, comment ke on les doie apieler, ke nous avons gisans es quatre mestiers hors de le tiere dikié auiourdui, c'est à savoir un scor c'on apiele Utdich, ki gist entre Adendic et Stripee l'une partie el mestier d'Axiele et l'autre partie el mestier de Hulst; encore un scor devant Outene asseis priès de le court de Bodelo; encore un scor gisant là priès, ke une creke desoivre orendroit; encore un autre scor ke on apiele Ontenhoert, encore le moitiet d'un scor gisant encoste Axiele, del quel nous avons ia dikié l'une partie, le quele partie dikié nous li donnons avoec; encore un scor gisant ou mestier de Hulst ke on apiele Craiort; encore un autre scor encoste Hossenesse eldit mestier de Hulst, et le scor ki gist devant Chavetinghes et Frankendich et toutes les terres, utdis ou gies de mer avoec, comment ke on les puist ne doie apieler, ki d'ore enavant accroisteront et poront acroistre par alluvion, par giet de mer ou par autre maniere as terres, as utdis et gies deseure nommés et tous gies et utdis ki ci deseure ne sont nommé, se aucun autre i avoit es quatre mestiers deseuredis. Et ces terres, gies de mer et utdis, sicomme il sont ci deseure nomé, nous volons, ke Jehans nostre fius devantdis ait, tiegne et manit perpetuelment, il et si hoir de sa char, en fief de nous et de nos hoirs, seigneurs et contes de Flandres, à homage

lige. Et s'il avenoit k'il n'euist hoir de sa char, nous volons ke les terres deseuredittes reviegnent à ses freres germains à tenir de nous et de nos hoirs seigneurs et contes de Flandres en le forme desusditte. Et se Jehans, nostre fius devantdis, n'avoit hoir ne si frere germain hoir ausi de lor char, lesdittes terres après la mort de Jehan, nostre fil, et de ses freres germains revenroient à son frere hoir et seigneur de Flandres ou a ses hoirs, contes de Flandres. Et dès maintenant se de nous estoit defailli, nous volons ke nostre chiere compaigne Yzabiaus, contesse de Namur, tiegne et manie toutes les terres deseuredittes en fief de nostre hoir seigneur et conte de Flandres à lige homage, sicomme deseure est dit, et rechoive les pourfis de iceles tant comme elle ara le vie ou cors, et ke Jehans, nostre fius deseuredis, si frere germain et nient germain, ne leur hoir ne autre ni puissent riens demander tant comme ele vivera. Et se les terres deseuredittes dikiés ou nient dikiés perdoient ou mers les waegnoit après cou ke les seroient dikiés, nostre volentés est et l'entendons ke se on les rewaegnoit après autre fois, ke les demeurent et soient a Jehan nostre fil et a ses hoirs sicomme deseure est dit. Et s'il avenoit ke aucuns es giẹs deseuredis euist aucun droit et il le peuist monstrer souffissamment, nous volons ke se droiture li soit sauve. Et à cest don et cest otroi fermement tenir sans venir encontre obligons nous, nous et nos hoirs, contes et seigneurs de Flandres. En tiesmoignage de laquele cose nous avons ces presentes lettres fait saeler de nostre sael, les queles furent donnees l'an del incarnation nostre seigneur mil deus cens quatre vins et un el mois de march.

Et je Robiers, cuens de Neviers, sires de Bethune et de Tenremonde, ainsneis fius à noble conte deseuredit, et je Guillaumes de Flandres, fius audit conte, le don et l'otroi deseuredis greons, loons et approuvons et avons promis et promettons par nos fois et par nos sieremens ke nous d'ore en avant ne venrons par nous ne par autrui contre le don et l'otroi devantdis et prions et requerons à tres haut et tres

excellent seigneur, par le gracie de Diu Roi d'Alemaigne, k'il le don et l'otroi, sicome il est ci deseure contenu, voelle confremer de la maiesté roial et nous destraindre au tenir, se nous — ke ia n'aviegne — aliémes par nous ou par autrui contre les coses devantdittes en tout ou en partie. En seurté de laquel cose nous avons à ces presentes lettres fait mettre nos saiaus avoec le sael nostre chier seigneur et pere le conte devantdit. Ce fu fait et donné l'an del incarnation nostre seigneur mil deus cens quatrevins et un el mois de march deseuredit.

(*Trésor de Flandres,* I, n. 1219)

BIJLAGE VII

Geschil omtrent het recht op een schor gelegen tusschen Biervliet en Zeeland

circa 1380

Tres chiers et tres saines cousin,

Nous avons recheu vos lettres faisans mention d'un scor gisant entre Biervliet et no contei de Zellande lequel dites à vous devoir appartenir. Et pour ce tres chiers cousin que le fait si touche a no dit pays de Zellande et ossi que à le reception de vos dictes lettres aviens moult pein de chiaulz de no conseil, de les nous pour sur ce avoir deliberacion voeilliez savoir que tout au plus tos que nous porons, nous envo[iions] par devers nostre recheveur de Zellande que dou dit scor voeille enquerre par bonne diligence ce que estre en doit et à nous tantost segnefiier. Et [nous], tres chiers cousin, qui vostre droit comme le nostre vorriëns tous jours aidier à warder, vous en escrirons nostre avis en tele maniere que tenir vous po[ur]és pour contents. [Et] bien desirés que une brief fins s'en fache. Et adonc tres chiers cousin porés tele journee assigner qu'il vous plaira pour envoy[er] de vostre conseil sur ledit lieu et nous y envoierons s'il plaist à Dieu sans fallir pour faire ent ce qu'il appartient d'une part et d'autre.

Tres chiers cousin moult vous remerchions de ce que le Hase bastard et vos boines gens de Flandres et vous a plaisit par bielle ordenance et en boin arroy envoyer pour nous servir en nostre guerre et vraiement moult nous loons d'eulz.

Pour quoy tres chiers cousin s'il vous plaist cose que faire puissons, tousjours nous escrivies fiablement et nous le ferons de boins coer selonc no pooir comme chil qui desirant sommes

de faire cose qui vous seroit plaisant et agreable. Tres chiers et tres saines cousin nostre Seigneur vous ait en se sainte warde. Escrit à le Haie en Hollande le XVII jour de juin.

Le Duc Aubers de Bavare, Baulz de Haynnaut, Hollande, Zellande et de li Signourie de Frise.

(*Trésor de Flandres*, I, n. 1235)

BIJLAGE VIII

Uit de rekening van Willem van der Most, baljuw van Biervliet
anno 1363

Van zeedrechte dat te Biervliet binnen der havenen gebrocht es daer de helt of es den ghonen diet brinct.

Teerste van eenen reepe van eenen scepe daerof de een helt was stiermans die galt elleven scilde, van tseeren deele ontfaen VI lb. XII s.

(*Brussel, Staatsarchief, Comptes en rouleaux*, n. 985)

BIJLAGE IX

Uit de rekeningen van den baljuw van Saeftinghen

a.

24 Juni 1373—23 Juni 1374

Item heeft Pieter de Volre tveere van tSaeftinghen in pachte III jaer lanc omme LI lb. tsiaers te betaelne ten vors. terminen ontfaen van den andren jare ten selven termine LI lb.

(*Comptes en rouleaux*, n. 1614)

b.

24 Juni 1375—23 Juni 1376

Uitgaven:

Item betaelt van mijns heren deele van een huus dat de castellein heeft doen maken ten casteele, daer de tholnaers wonen ende habitacie inne hebben die tgheleede ontfaen bi der Honte III lb. XVIII s.

Item betaelt van den gheleedscepe te doen makene ende van eenen nieuwen zeyle dertoe ghemaect XVIII lb. X s. par. comt mijns heren deel XVII s. IV d.

Item up sente Denijs nacht als tland uteghinc ende de castelleyn aensach dat de casteeldijc al verloren zoude worden ende mits dat hij niet bat ne mochte, soo nam hij, ruware, boren, bitsen ende hoy omme den dijc met te behoudene, welke pourveanche hij inne hadde ghaen ome te wintere sine perde met te houdene; coste den vors. castelijn XIII lb.

(*Comptes en rouleaux*, n. 1616)

c.

24 Juni 1376—23 Juni 1377

Item ghegheven Pieter Coenrade omme dat hij gadert tgheleede in de Honte van VIII haringhen ende den tweedeelen diere mijn heere inne heeft over al binnen deses jare IV lb. XVI s.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1617)

d.

24 Juni 1386—23 Juni 1387

Item fu acheust un an à Jehan Coenraert les herens de mons. de Flandres et doit avoir de chascune neif en le Honte, chest assavoir huit herens et le deusime d'un herenc, pour XXIIII lb. l'an et en ont les hommes de Mons. de Flandres pour leur droit autant qu'il appert par le certification que le bailliu en a à present tant comme de leur droit que de le recepte.

Et pour ce qui se doloit si fort de grande perte se en fu un appointement fait par le conseil et commandement de Messire Pierre de le Zipe et dou recheveur de Flandre et quicte pour XX lb. VIII s.

Et depuis ne le veult onque ne lui i chensir pour che que le maistre recheveur de Holant et de Zeelant a faire deffendre tout par tout Holant et Zeelant que tous chiaulx qui kierkent en Zeelant passent parmi le courant de l'Escaut sur tout che qu'il puent meffaire et fourfaire contre le conte de Holant et de Zeelant et che est fait pour defrauder le droit de monsieur de Bourgoigne et pour amender le tollieu dudit conte de Holant et de Zeelant aussi que boin est à considerer.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1622)

e.

24 Juni 1387—23 Juni 1388

Premiers de le pesquerie gisant dehoirs les dijcs de Chaeftinghen qui Heinry le Colvere a prins à ferme et paie VII lb. de gros, valent LXXXIV lb.
d'une pesquerie que Pierre Snoyart tient entre deux herbages au dehors de dicage de Chaeftinghe XVIII lb.
Des deux harencs et des deux pars d'un harenc que monsieur a de chascune neif chargié de harenc descendant en la rivire de Honte, lequel nul ne veust ascensir ne prendre à ferme pour le mandement que le bailli de Zelande a fait que les neifs descendent en l'Escaut sans entrer en la Honte, si a ledit droit fait recevoir par Jehan f. Conraerds dont il a receu pour cest an XVIII lb. III s.

(*Comptes en rouleaux*, n. 1623)

BIJLAGE X

Getuigenis omtrent de jurisdictie van Antwerpen omtrent geschillen betreffende het geleidegeld op Honte en Schelde
10 Juni 1407

[Allen die de]sen openen brief zullen sien oft hoeren lesen burghermeesteren ende scepenen [.... van der Tolne] saluyt in Gode ende alle goed cond ende kenlic sij eenen yegheliken hoe dat wij [.... op beg]heerten der goeder stede van Antwerpen onsen lieven ghemijnden Heeren ende [.... op den da]ch van datum des briefs bij ons ontboden hebben een deel van onsen medepoirteren .... de waerdich van trouwen ende van ghelove die in tijden vortleden met haren scepen .... al daer sijs te doene hadden ende noch daghelijx te varen pleghen die met op gherechten .... met ghestaden eede ghehouden ende ghesworen hebben ende ghetuyghet op haren eedt in allen namen als hier na ghescreven staet.

Item in den yersten soe ghetughede Clays Scenijc die onse medeportere es ende out es om die mate van sesse ende tsestich jaer, dat soe wanneer dat yemant veronrecht wort int tgheleede in die Honte of int Scelt van Antwerpen nederwaert dat plach men te bescheidene onder tgherechte van Antwerpen.

Item Willem Jan Dankaerts sone onse mede poirter, es out om die mate van vijf ende tsestich iaer ende tughede dat in tiden vorleden Michiel Bettensone, onse medepoirter was, gherasteerd was op die Honte daer hij doen ter tijt antwoorde dat hij gheerne te rechte comen wilde bijnnen Antwerpen als hij dede daer hij doen ter tijt van den gheleede ghelde vrij ende quite ghewijst was bijnnen Antwerpen.

Item Willem Huyghensone onse medepoirter, die out es omme die mate van viere ende veertich iaer die ghetuyghede

dat selve dat Willem onse medepoirter voirscr. voren ghetughet heeft.

Item Huyghe Clays sone onse medepoirter es out omme die mate van tsestich jaer ende ghetughede dat alle ghescil dat ghevalt in die Honte of in Scelt van den leedsluden dat men dat pleeght te besceyden t Antwerpen.

Item Jacop Joes sone es out omme die mate van zeven ende vijftich iaer ende tughede dat die leedsluden van Scaeftinghen ende van Valkenissen aen hem quamen aen Calfstaert ende namen hem een drachline ende eenen warpreep soe dat Jacop vors. dat den gherechte van Antwerpen te kennen gaf daer tgherechte van Antwerpen die leedsluden ontboden. Ende Jacop vorscr. onse medepoirter was (ms.: *vors.*) van den leedsluden sijn goed weder gheven. Ende soe wes anders ghescille dat ghesciet in die Honte ende int Sceld van den leedsluden dat plecht men te bescheidene metten gherechte van Antwerpen.

Item Lambrecht Janssone, onse medepoirter, es out omme die mate van sesse ende vijftich iaer, ende tughede dat hij met coopluden goede quam voer Scaeftingen ende wilde wesen t Antwerpen daer sij leedghelt van hem hebben wilden daer hij hem gheen gheven en wilde overmids dat hij hem gheen sculdich en was, want hij poorter ter Tolne was daer sij hem namen uut sinen scepe twee boomen ende vervolgheden hem t Antwerpen ende rasteerden daer.

Ende want wij baeliu, burghermeesters ende scepenen van der Tolne voirscr. dit vorscr. ghetughe van onse medeporteren aen ghehoert hebben ende dicwijl hebben hoeren segghen dat sulc ghescil als ghevalt int gheleede in die Honte ende int Scelt dat men dat bijnnen Antwerpen pleeght te bescheyden. Soe hebben wij desen openen brief bezeghelt met onser stede zeghele hier op ghedruct. Gegeven int jaer ons heeren MCCCC ende zevene op ten tiensten dach in junio.

(*Stadsarchief Antwerpen*)

D. STUKKEN BETREFFENDE DE BEVOEGDHEID VAN DEN BALJUW VAN DEN WATERE.

Bij de hier volgende stukken houde men in het oog, dat het recht op zeedriften — waarvan den graaf de helft toekwam indien zij in open zee en 2/3 indien zij binnen de baai van het Zwin gevischt of genomen waren — in de keuren en statuten van Muiden aldus omschreven waren:

VIII. Item, wat scippere of andre commende van buten met zijnen scepe int Zwin, hebbende onder hem eenich goed ghevonden of ghevischt in de zee, of in eeneghe havene, of van eeneghen dooden die in zijn scip of eldre ghestorven zijn, of persoonen uut zijnen scepe gheset an land, zal ghehouden zijn datte ter kennesse te brijnghene van den bailliu van den watre bin den derden daghe naer dat hij int Zwin commen es ende zijnen hanckere gheset zal hebben, up de boete van L lb. par., bij der goeder waerhede. Ende zulc goed up hem te verhalene. Ende dat te ghane daert behooren zal.

XXIII. Item, zo wie die netten of andre zeedriften vijnd in de zee, hij moet upsteken eene vlote als hij comt hier in de havene, of hij verbuerdt LX lb. par.

Wat de bevoegdheid van den baljuw in strafzaken betrof, zoo werd Vlaamsch schip als Vlaamsch territoir beschouwd, zoodat de baljuw bevoegd was op grond van een strafbaar feit op een Vlaamsch schip ook indien het op zee of in het buitenland gepleegd was; verder strekte zijn bevoegdheid zich ook uit tot misdrijven door of tegen Vlaamsche scheepslieden op zee of elders gepleegd; wegens misdrijven door vreemdelingen tegen vreemdelingen op vreemden scheepsbodem verricht was hij alleen bevoegd wanneer het misdrijf op den Vlaamschen stroom gepleegd was; de baljuw bemoeide zich echter ook wel onrechtmatig met zoodanige misdrijven elders gepleegd; hij vond dan de belanghebbenden tot een compositie bereid, vermoedelijk om arrest van persoon en goederen te voorkomen.

BIJLAGE XI

Uit de rekeningen van den baljuw van den watere

a.

September 1324—Februari 1325

C'est li comptes Baudin Guliaes, ballif del Muwe del eauwe et des appartenances, depuis le lundis après la sainte Crois en septembre en l'an MCCCXXIIII dusques la mardis après le jour nostre dame à le candeleur en l'an de grace MCCC vint et quatre.

Recepte dou legaen de mer dont la ville del Muwe calainge la tierche part

d'une poke de laine et d'autre laine basié qui fu culgié en l'eauwe quant li grant vent estoit	XII lb.
d'un ankre	XX s.
d'un ankre	XV s.
item d'un ankre	XV s.
item d'une cable	XX s.
item des ros qui furent trouvés en le mer	XV s.

(*Comptes en rouleaux*, n. 1489)

b.

11 Jan. 1374(75)—7 Mei 1375

Item ghecalengiert Pieter van Campen van dat hi in de zee een stic van een zeile ende een bootkin nam van een crake van Venegen dewelke was ghenomen van den Inghelschen in Bar-

taingen ende int Zwin brochte zonder den bailliu te kenne te ghevene bin den darden daghe naer dien dat hi int Zwin commen was. Pais omme XLVIII lb.

Item ghecalengiert Ritsaerd Belcent ende Thomaes Stoeter zijn gheselle Inghelsche van dat zij int Zwin ghevischt zouden hebben een vremde boeye ende ghehouden zonder in sbaillius handen te bringhene. Pais ter bede van Jan van Cleyhemme omme XXIIII lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1495 double; *idem* Lille B, n. 6004)

c.

7 Mei 1375—17 September 1375

Item ghecalengiert Lem van den Oorde ende Foppe f. Gheeraerds van dat zij te Calais in de havene gheanevaert zouden hebben ghelt dat hemlieden niet toe behoorde. Pais omme XXIIII lib.

Lamsin Zot ghewijst in twewaerf zestich ponden van twiste ghevallen in Inghelant jeghens eenen Wout. Heins uut Caedzant. Pais omme LX lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1494 bis)

d.

14 Jan. 1375(76)—5 Mei 1376

Item zo dede een Fouke Horewod coopman van Inghelant wettelike arresteren een scip van Inghelant twelke gherooft was vanden Noremannen in mijns ghed. heren stroom van Vlaenderen ende twelke scip een coopman van Portegale int Zwin brochte, diet in Noremandien ghecocht hadde, sodat de bailli vors. tfornomde scip calengierde om dat ghenommen was up mijns ghed. heren stroom vors. Ende lieter of pais maken

voor wette wie tscip wonne te wette dats de baillu hebben zoude, te mijns gheduchten heren bouf. vornomt, twintich pont grote, de welke de baillu ontfaen heift ende maken IIᶜXL lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1494; *idem,* n. 1495)

e.

5 Mei 1376—22 September 1376

Item ghecalengiert Gheeraert den Hertoghe van dat hi ghenomen zoude hebben uute eenre crake die d'Inghelsche ghenomen hadden in Bertaengen 4 meezen droochs harinx zonder dat den bailliu te kennen te ghevene bin den darden ghetide dat hi int Zwin commen was. Ende van dat een zijn neve ghetwist zoude hebben in de baye jeghen Jan Roete, Lievin Roete ende Pieter van Campen. Pais van al omme XLVIII lb.

Item ghecalengiert eenen Gheeraert van Campen van dat hi bin den watre cochte eenne roede ijsers jeghen eenen Spaeniaert ende die ter Sluus up tlant dede jeghen den stapel van Brugghe, waerof de verbeurte es lijf ende goed in sheeren ghenaden. Pais omme XII lb.

Item ghecalengiert Jan Ruussche van dat hi int watre vercochte L calfvelle zonder te voerne ten staple te Brugghe, waeraf de verbeurte es lijf ende goed in sheeren ghenaden. Pais omme XXIIII lb.

Item ghecalengiert eenen Clais Paepkine van Dordrecht van twalef dalfponden van twiste ghevallen bin den watre jeghen Lem den Vos. Pais omme VI lb.

Item ontfanghen van calaangen van vichtich ponden:

Int eerste ghecalengiert Jan van den Brouke, Oosterlinc, van dat hi int Zwin vont drivende sesse tonnen biers ende die visschede ende hiltse in zijn scip zonder dat den bailluw te kennen te ghevene. Pais omme LX lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1496; *idem,* n. 1497)

f.

12 Januari 1376 (1377)—11 Mei 1377

Int eerste ghecal. Jan van Pinagen f. Jans van dat hi berucht was dat hi doot soude hebben ghesteken in de baye eenen Jan Kervein van den Brielle. Pais omme LX lb.

Item ghecalengiert Willem Moes van dat een Pauwelz de Man die ghejustichiert es ter Sluus mede was in Janz Scriveins scip up de zee, daer Jan vors., die te Middelburch ghejustichiert es, vermoorde cooplieden van Geneven; bedrouch den vors. Willem dat hi hem de vors. moort hadde te kenne ghegheven in Ingheland ende de vors. Willem int Zwin quam sonder dat den bailliu vors. te kenne te ghevene. Pais omme CXX lb.

Item ghecalengiert Jacob f. Colinz. van Zerixee van dat hi int Zwin brochte zeven last caecharinx ende daer of de vijf last sende ten staple ten Damme. Ende de twee last behilt in zijn scip ende die wech ghevoert soude hebben huten lande zonder te voerne ten staple vors., waerof de verbuerte es lijf ende goet in sheren ghenaden. Pais omme CXX lb.

Item ghecal. Aernout Bevelande van dat hi te rove soude hebben ghevaren van Ingheland ende niemen commen es binnen jare ende daghe die over hem claghede ende waert dat yement namaelz over hem claghede dat hi soude staen partien te verandwordene ende onvrij jeghen den Heere. Pais omme CXX lb.

Item ghecalengiert Stevin Wildebrande van Amborch, Oosterlinc, van dat hi buten zande overzeilde eenen bootsman, Oosterlinc, zodat hi verdranc. Pais omme XXXVI lb.
(*Comptes en rouleaux*, n. 1500; *idem*, n. 1501)

g.

11 Mei 1377—21 September 1377

Item ghecalengiert Jan Gosine van dat hi berucht was dat hi mede soude hebben ghezijn daer een Inghelsman doot ghesleghen was in de baye. Pais omme XII lb.

Item ghecalengiert Berwout f. Clais van dat hi niet gaf te kenne den bailliu vors. dat hi wel wiste dat zijn broeder mede was in Jans Scriveins scip daer goede cooplieden in vermoort waren up de zee. Pais omme XXXVI lb.

Item ghecalengiert winen van Gasscoengen van eenen scepe dat brac in Bartaengen dewelke winen de capitein van der vlote van Vlaenderen dede visschen of zij hadden alle verloren ghebleven. Ende dewelke winen int Zwin quamen ende mids datse de vors. capitein behouden hadde ende hi was in den name van minen gheduchten Heeren van Vlaendren, so heeft de bailliu vors. huut gracien de vors. winen delivreret den cooplieden dien zij toebehoorden ende der of ontfaen XXXVI lb.
(*Comptes en rouleaux*, n. 1502; *idem*, n. 1503).

h.

21 September 1377—11 Januari 1377 (8)

Item ghecalengiert Ghuys Cudele vandat hi ghenomen soude hebben uutte eenre crake die brac in Bertaengen een Ypers laken ende twee meezen droochs harinx ende dat niet brochte ter kennesse van den bailliu als hi int Zwin quam. Pais omme XLVIII lb.

Item ghecalengiert Wouter Heinric f. Wouters van dat hi lach ende visschede in de zee ende een coggeschip quam zeilende over zijn ghetauwe ende Wouter vors. zeide toten meester van dien cogghescepe dat hi hem scade hadde ghedaen. Ende doe presenteerden de vors. meester dat hi hem pande wilde gheven, haddi hem scade ghedaen die te beterne; ende daerboven nam Wouter vors. den vors. meester met forchen over in zijn scip, slouchene ende voerdene an tland ende nam hem eenen nobel. Pais omme LX lb.

Item ghecal. Wouter Zeghers van dat hi in tiden verleden doet zoude hebben ghesteken ten Nieuwen Casteele in Inghelant eenen Jan Steppe. Pais omme LXXII lb.
(*Comptes en rouleaux*, n. 1504; *idem*, n. 1505)

i.

11 Januari 1377 (8)—10 Mei 1378

Item ghecalengiert Lopo Ybaingnez Daghute van Bilbau van dat uute zinen scepe te Rocheele doot ghescoten was een scipman van Steenberghe in Clais Doedins scip. Pais omme XXXVI lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1506)

j.

20 September 1378—10 Januari 1378 (9)

Item ghecalengiert Michiel den Mey van dat hi visschede in Bertaengen twee last droochs harinx ende alsi int Zwin quam dat niet te kenne gaf den bailliu bin den derden daghe alsoot ghecostumeert es ende onthilt sheeren recht. Pais omme XLVIII lb.

Item ghecalengiert Nonne Rodrighes van Portegale van dat hi up de Spaensche zee halp nemen eene quantiteit van winen ende ander goet toebehorende eenen Manuel Simoenette poortre in Brugghe. Pais omme CCXL lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1509; *idem,* n. 1510)

k.

24 December 1379—7 Mei 1380

Item ghecalengiert Gheeraert Ballinc van Zeeland van dat hi ghehouden hadde 2 noblen ondre hem, een man toebehoorende die ghestorven was in sijn scip zonder dat te kennen te ghevene also hi sculdich was te doene. Pais omme XLVI lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1513)

l.

6 Mei 1381—16 September 1381

Item ghecal. Pieter Hartwijcs zone van Campen, poortre ter Sluus, omdat hi quam met sinen scepe gheseilt uuten Zwene, voerende mijns gheduchts Heeren van Vlaendren baniere, also andre scepen vander Sluus doen up de trade daer de vlote van Vlaendren lagh of daeromtrent an de coste van Bertaingen. Ende daer lach de vlote van Ingheland ende wilde bestriden de vorseide vlote van Vlaendren die quam van Rucseele. Daer baden degone van der vlote van Vlaendren Pietren vors. dat hi bi hem bliven wilde also hi sculdich was te doene; waerup hi niet verandworde, zeilde vorbi onder d'Inghelsche vlote ende wierp mijns heeren baniere vors. uute zine copcasteelle in de zee ende scuweter Vlaendren omme, sodat de bailliu vors. ontfaen heift van eenen achtendeele van eenen scepe [Pietren] vors. toebehorende twelcke Lamsin Buuc cochte CXIII lb. XII d.

Item ontfanghen van doder lieder cleedren die storven up de zee overghegheven bi meesters van scepen XVI lb.

Item ghecal. Pieter van Zweden van dat hi te Harefleur in Noremandien slouch met een stocke in evlen wille Wulf den Zwede. Pais om V lb.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1514)

m.

13 Januari 1381 (2)—5 Mei 1382

Item ontfangen van Olivier f. Jans als boorghe van Nonne Rodrieghes van Portegale van eenre compositie die ghemaect was jeghen Gillis Spieringhe, indien tiden bailliu vanden watre, van dat Nonne vors. twiste jeghen Oosterlinghe te Lisseboene ende onghecalengiert vandanen quam int Zwin LX lb.

Item ghecalengiert sekere quantiteit van huden toebehorende Niclaeus de Hy, Willem de Hy, Heinric Blake ende haren medepleghers, cooplieden van Hierland, van dat zij te Galney in Hierland van live ter doot brochten eenen Jacob Paedsen van Herderwijc. Pais ghemaect bi Gillis Hovine ende Heinric Baste om CCCC lb.

Item ghecalengiert Jan f. Pieters van der Sluus van dat in de havene te Dunkerke een kindekin doot viel onder zinen mast. Pais om XII lb.

Item ghecalengiert Heinric f. Maertens ende Pieter f. Willems scipmanne van Duerdrecht, van dat zij berucht waren dat zij een wijf die zij van der Sluus te Duerdrecht ghevoerd zouden hebben, in een scip int water bi nacht ghebruuct zouden hebben haers ondanx. Pais om XXIIII lb.

(*Comptes en rouleaux*, n. 1516)

n.

1 December 1382—4 Mei 1383

Rekeninghe Jan Lennoots, rewaert van der stede van der Sluus, bailliu van den watre van der Mude en datter toebehoord [1]):

Item ghecalengiert Willem Naefs ghoed, omdat hij France Ackermanne, die hem amirael maecte vander Vlaemscher vlote, voerde in sijn scip ende met hem converseerde contrarie minen heeren vors. Pais ten beveelne van minen heren vorn. omme DCXLVIII lb.

Item deze navolghende personnen, Oosterlinghen, hebben verdinct haerlieder scepe, gherekend up den vijfsten ende zes-

---

[1]) Tijdens den oorlog met Gent vereenigde Jan Lennoots in zich de functies van ruwaard van de stad Sluis en van baljuw van den watere. De ontvangsten bedroegen in één halfjaar niet minder dan 33768 lb. 18 s. De volledige rekening van het jaar 1382 tot 1383 is gedrukt bij N. de Pauw, *Jehan Froissart's Cronyke van Vlaenderen*, II, bl. 131 en vlg.

ten penningh, daerof zij ghecomposeert hebben ieghen den rewaerd bi accoorde ende beveelne van minen heere vors. omdat zij bin zinen lande vonden waren coopslaghende ende converseerende met zinen rebellen doe hi uute zinen lande was: (*volgen 26 schepen*)

. . . . . .

Uitgaven:

Item ten beveelne van minen Heere vors. betaelt XLIII scipmannen zijnde met Jan Buke, amirael van der zee, om te legghene met cocghescepen ende balengiers voor tland van Vierambachten ende voor Saeftinghen om te benemene dien van Ghend dat hem gheene provanche commen soude, elken V. gr. s. daghes van VIII daghen, beghinnende den XVIII dach van maerte tote den XXVsten dach van maerte, comt LXXXVI lb. [2]).

(*Comptes en rouleaux*, n. 1517)

o.

4 Mei 1383—2 Maart 1383 (4).

Item bi raide van minen Heere den Haze ende mer Symoene van Brugdamme, capitein van der stede van der Sluus, dede de rewaert vors. aestelike reeden eene vlote van XXI zeilen in Meye laetstverleden, mids maren die zij hadden dat d'Inghelsche scepen over commen souden te Zeeland waerd gheladen met wullen, mids dat Jan Buuc, d'amierael, doe daer niet en was ende was bi minen heere, dewelke vlote vors. uute voer ende vinghen een scip van Zeeland daerin was XXXIII zacke wulle toebehorende den Inghelschen, dewelke wulle ver-

[2]) Een ongeveer gelijke post komt van week tot week in de rekening voor.

cocht was Jan Vinken van Dordrecht om CCCLXXII lb. gr. waerof minen heere ghebeurt es de helt comt CLXXXVI lb. gr. Dies heeft de Rewaert vors. daer of weder uute ghegheven ten beveilne van minen heere bi sinen brieve om vitailge van biere, brode, vleessche, harnassche den visscers die gheen harnasch hadden ende andre dinghen ter vloten bouf vors. CVIII lb. XIV s. VIII d. gr. Item Adriaen Tande XXV lb. gr. Aldus blijft minen heere LII lb. V s. IV d. gr. val. DCXXVII lb. IV s.

(*Comptes en rouleaux,* n. 1518; *idem,* n. 1519 en n. 1520)

p.

11 Januari 1400—10 Mei 1410

De Danckart filz Guillem du pais de Zellande lequil nagaires trouva flotant en la mers vers Dunkerke cinq baulz de cervoise d'Alemaigne et iceulx amené à Gravelingues où il les vendi pour VII l. IV s. et lui arrivé ou port de l'Escluse donna ce à congnoistre du bailli et lui bailla la moitié qui monte III l. XII s.

(fol. 5 r.)

q.

10 Juni 1401—9 Mei 1402

Des pecheurs de la Muenekerede qui nagaires trouverent devant l'entree du port un petit ancker lequel fu prisie et vendu XXIV s. receu pour la part de monsegneur XII s.

(fol. 5 r.)